

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ελένη Ανδρεαδέλλη, Έλενα Ανδρέου, Κυριακή Ζαχαροπούλου,
Αντώνης Κωνσταντινίδης, Γιάννης Μυγδάνης,
Ελισσάβητ Περακάκη, Μιχαήλ Τσιαϊρας

Μουσική

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΜΟΥΣΙΚΗ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης Συντονιστής/τρια / Αξιολογητής/τρια	Σαρρής Δημήτριος Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Αξιολογητής/τρια	Μερκούρη Ελισσάβητ Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Αξιολογητής/τρια	Κόρακας Θεόδωρος Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Τεχνικός Εμπειρογνώμονας	Μηλιτσόπουλος Χρήστος Πτυχιούχος Πληροφορικής
Επικουρικός Εμπειρογνώμονας	Τσόλκας Ιωάννης Πτυχιούχος Γραφιστικής
Υπεύθυνος/η του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης	Ελένη Φραγκούλη , Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σπυρίδων Δουκάκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Πολυξένη Μπίλλα
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης
Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

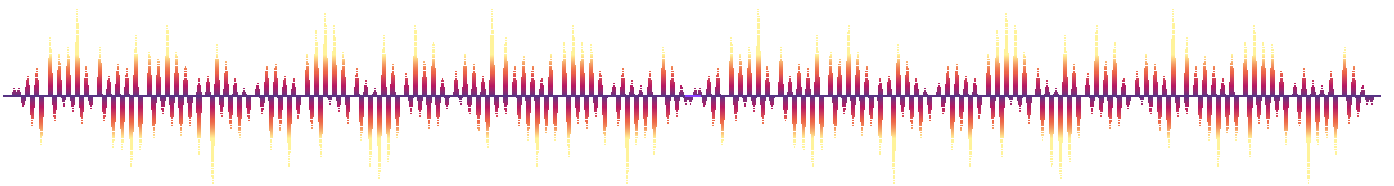
**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ελένη Ανδραδέλλη, Έλενα Ανδρέου, Κυριακή Ζαχαροπούλου,
Αντώνης Κωνσταντινίδης, Γιάννης Μυγδάνης,
Ελισσάβετ Περακάκη, Μιχαήλ Τσιαϊρας

ΜΟΥΣΙΚΗ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Δρ. Ελένη Ανδρεαδέλλη, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Μουσικής

Δρ. Έλενα Ανδρέου, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Μουσικής

Δρ. Κυριακή Ζαχαροπούλου, Διευθύντρια Μουσικού Σχολείου Τρίπολης

Δρ. Αντώνης Κωνσταντινίδης, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Μουσικής

Δρ. Γιάννης Μυγδάνης, Εκπαιδευτικός Μουσικής Pierce - The American College of Greece

Δρ. Ελισσάβετ Περακάκη, μέλος Ε.Ε.Π. Τμήμα Μουσικών Σπουδών (Ε.Κ.Π.Α.)

Δρ. Μιχαήλ Τσιαϊρας, Εκπαιδευτικός Μουσικής με ειδίκευση στο πιάνο

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Δρ. Γιάννης Μυγδάνης, Εκπαιδευτικός Μουσικής Pierce - The American College of Greece

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

K1 Ελληνική μουσική

1	<i>Μούσες, μύθοι, μουσική</i>	8
2	<i>Χορός και τραγούδι... δημοτικό</i>	13
3	<i>Η Ψαλτική τέχνη</i>	18

K2 Δυτικοευρωπαϊκή μουσική: έντεχνες παραδόσεις

1	<i>Δημήτρης Μητρόπουλος: εξερευνώντας τον ρόλο του μαέστρου</i>	25
2	<i>Ταξινόμηση μουσικών οργάνων</i>	31
3	<i>Μουσικές ιστορίες από την εποχή των ιπποτών</i>	35
4	<i>Η μουσική ζωή στην εποχή του Μπαρόκ</i>	41
5	<i>Η μουσική γλώσσα του Κλασικισμού</i>	45
6	<i>Γαλλικός Ιμπρεσιονισμός και ηχητικές εντυπώσεις</i>	50
7	<i>Εξερευνώντας τον Νεοκλασικισμό</i>	54

K3 Δημοφιλή μουσικά ρεύματα του 20ού και του 21ου αιώνα

1	<i>Spirituals: ποίηση της αντίστασης και της ελευθερίας</i>	59
2	<i>Η εποχή του Rock 'n' roll</i>	62
3	<i>Η Reggae και ο Bob Marley</i>	65
4	<i>Pop μουσική και μουσικοί</i>	68
5	<i>Hip-hop: μια μοναδική κουλτούρα</i>	71
6	<i>Σύγχρονο ελληνικό τραγούδι: Παντελής Θαλασσινός</i>	74

K4 Μουσικές του κόσμου

1	<i>Ταξιδεύοντας με όχημα τη μουσική του κόσμου</i>	78
2	<i>Η πολυφωνία στην παραδοσιακή μουσική της Αλβανίας</i>	81
3	<i>Ρυθμοί και μελωδίες της Υποσαχάριας Αφρικής</i>	84
4	<i>Η μουσική των αυτόχθονων κατοίκων της Ωκεανίας χτες και σήμερα</i>	88
5	<i>Διαχρονικοί ήχοι και σύγχρονες επιρροές στη μουσική της Ινδονησίας, της Μαλαισίας και των Φιλιππίνων</i>	92
	<i>Βιβλιογραφικές Αναφορές</i>	95

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Αγαητοί/ες εκπαιδευτικοί,

Το νέο βιβλίο Μουσικής για το Γυμνάσιο στοχεύει να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριές μας στην ανακάλυψη της μουσικής, μιας συναρπαστικής τέχνης και επιστήμης. Στις σελίδες του θα βρείτε δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, εκτέλεσης και μουσικής δημιουργίας, καινοτόμες προσεγγίσεις, καθώς και εφαρμογές μουσικής τεχνολογίας. Το περιεχόμενο του βιβλίου οργανώνεται γύρω από τέσσερις θεματικούς οργανωτές: την κατανόηση των βασικών εννοιών και στοιχείων της μουσικής, τη γνωριμία με διάφορα είδη μουσικής στον χώρο και στον χρόνο, τη σύνδεση της μουσικής με άλλες τέχνες και επιστήμες, και τη σύνδεσή της με τη ζωή εντός και εκτός σχολείου.

Στη διδασκαλία του μαθήματος θα πρέπει να δίνεται έμφαση στη βιωματική μάθηση, στην καλλιέργεια της έμφυτης μουσικότητας των μαθητών/τριών μας και προς αυτήν την κατεύθυνση να ενθαρρύνεται η ενεργός συμμετοχή τους στις μουσικές δραστηριότητες. Σημειώνεται ότι στόχος δεν είναι μόνο η απόκτηση γνώσεων σχετικά με τον ελληνικό και τον παγκόσμιο μουσικό πολιτισμό στις διάφορες μορφές του, αλλά και η κοινωνική και η συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/τριών μας και κυρίως η κατάκτηση δεξιοτήτων που θα τους συνοδεύουν δια βίου, στη σχέση τους με τη μουσική τέχνη.

Είμαστε σίγουροι/ες ότι με τη δική σας καθοριστική προσωπική συμβολή, θα ανοίξουν νέοι δρόμοι έμπνευσης, χαράς και δημιουργίας για τους μαθητές και τις μαθήτριές μας που θα τους προσφέρουν ανεκτίμητες και αξέχαστες σχολικές, μουσικές εμπειρίες.

Κάθε επιτυχία στο έργο σας!

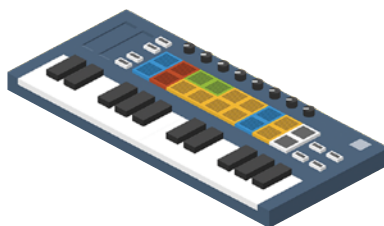
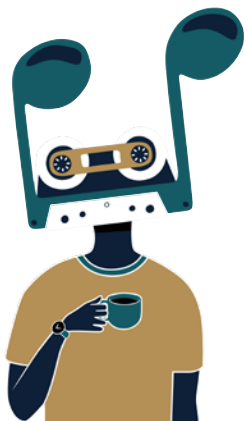
Η συγγραφική ομάδα

Αγαητά μας παιδιά,

Καλώς ήρθατε στο μαγικό ταξίδι της μουσικής! Το Γυμνάσιο είναι μία σημαντική περίοδος στη ζωή σας, γεμάτη ανακαλύψεις και εξερενήσεις. Και τι καλύτερο από το να σας συνοδεύει η μουσική σε αυτήν την περιπέτεια; Το βιβλίο αυτό, ευχόμαστε να γίνει η πυξίδα σας σε έναν κόσμο γεμάτο ήχους, ρυθμούς και μελωδίες. Θα γνωρίσετε την ιστορία, τη θεωρία και σημαντικά πρόσωπα της μουσικής, από την αρχαία έως τη σύγχρονη εποχή. Μα πάνω απ' όλα, θα ανακαλύψετε τον δικό σας ήχο, θα εκφραστείτε και θα δημιουργήσετε κάτι μοναδικό, που θα «μιλάει» σε εσάς. Η μουσική, σας περιμένει να την εξερενήσετε, να την αγαπήσετε και να τη μετατρέψετε σε μόνιμη σύντροφο της εφηβικής σας ζωής. Απολαύστε το ταξίδι, ακολουθήστε τον ρυθμό και αφήστε τη μελωδία να σας οδηγήσει!

Με πολλές ευχές και αγάπη,

Η συγγραφική ομάδα

Κ1

Ελληνική μουσική

Αρχαία Λύρα. Αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης.

- 1 Μούσες, μύθοι, μουσική
- 2 Χορός και τραγούδι... δημοτικό!
- 3 Η Ψαλτική τέχνη

ΜΟΥΣΕΣ, ΜΥΘΟΙ, ΜΟΥΣΙΚΗ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- ανιχνεύσουμε τα βασικά ιστορικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής μουσικής,
- γνωρίσουμε τα πιο γνωστά αρχαία μουσικά όργανα,
- έρθουμε σε επαφή με τα ποιητικά είδη της εποχής,
- ακούσουμε αποδόσεις αρχαίων μελωδιών,
- τραγουδήσουμε μια μελωδία που σώζεται από την αρχαιοελληνική παράδοση.

Λέξεις κλειδιά: *αρχαία ελληνική μουσική, λύρα, αυλός, Ορφείας, Σείκιλος*

Αρχαία ελληνική μουσική

Για την αρχαία ελληνική μουσική που αναπτύσσεται από τα τέλη της 2ης χιλιετίας π.Χ. και μέχρι τα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ., στον ελλαδικό χώρο, στις ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας και της Κάτω Ιταλίας, υπάρχουν σωζόμενα μουσικά αποσπάσματα, λείψανα μουσικών οργάνων, εικονογραφικές μαρτυρίες και θεωρητικές πηγές, που μας επιτρέπουν να έχουμε μια αρκετά ολοκληρωμένη άποψη. Από τις πηγές αυτές γνωρίζουμε ότι η μουσική τέχνη κα-

τείχε ιδιαίτερη θέση στην εκπαίδευση και στην κοινωνική ζωή των αρχαίων Ελλήνων, οι οποίοι αναγνώριζαν την παιδευτική της αξία και την ιδιαίτερη επιρροή που μπορούσε να ασκεί στη διάπλαση των νέων. Επίσης, γνωρίζουμε ότι ο αρχαίος ελληνικός μουσικός πολιτισμός άσκησε ιδιαίτερη επίδραση σε μεταγενέστερους μουσικούς πολιτισμούς, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στη Μέση Ανατολή, όπως στον αραβικό.

Αρχαίες πηγές και μαρτυρίες

Άνδρας με βάρβιτο. Απεικόνιση σε εσωτερικό ερυθρόμορφου κύλικα (5ος αιώνας π.Χ.)

Η μελέτη της αρχαίας ελληνικής μουσικής απαιτεί τη χρονολογική κατάταξη των πηγών, που μας δίνουν τις σχετικές πληροφορίες. Στον Μινωικό, στον Κυκλαδικό και στον Μυκηναϊκό πολιτισμό εντοπίζονται κυρίως θραύσματα μουσικών οργάνων και αναπαραστάσεις σκηνών από τη μουσική ζωή. Στα Ομηρικά χρόνια έχουμε τις αναφορές στα έπη, στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Στην Αρχαϊκή εποχή (7ος και 6ος αιώνας π.Χ.) εμφανίζεται η λυρική ποίηση, ενώ στην Κλασική εποχή και στον 5ο π.Χ. αιώνα, κυριαρχεί η τραγωδία.

Οι **εννέα Μούσες**, προστάτιδες των τεχνών, ήταν κατά την αρχαία ελληνική μυθολογία κόρες του Δία και της Μνημοσύνης. Ο θεός Απόλλωνας ήταν ο ηγέτης τους και γι' αυτό ονομαζόταν «Μουσηγέτης»

Δημιουργήστε σε ομάδες μια παρουσίαση για τα μουσικά όργανα που αναφέρει ο Όμηρος και παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη.

Το αντηχείο της **λύρας** ήταν φτιαγμένο από όστρακο χελώνας και για αυτό η λύρα ονομαζόταν «χέλυς». Επίσης, η «Λύρα» είναι ένας μικρός αλλά ευδιάκριτος αστερισμός. Προσπαθήστε να τον διακρίνετε το καλοκαίρι και να ακούσετε τη μουσική που μας στέλνει ο Ορφέας!

Κυρίαρχη άποψη είναι ότι η αρχαία ελληνική μουσική ήταν **μονοφωνική**. Σύμφωνα όμως με κάποιες πηγές, δεν αποκλείεται το γεγονός, πως υπήρξε συστηματική χρήση συνηχίσεων, τουλάχιστον σε συγκεκριμένα διαστήματα ογδός και πέμπτης.

Ορφέας Κιθαρωδός

Χαρακτηριστικά είναι τα μουσικά όργανα που μνημονεύονται στις πηγές, όπως αυτά που συναντάμε στα ομηρικά έπη. Οι μαρτυρίες αυτές συμφωνούν με ευρήματα από ανασκαφές. Είναι η **φόρμιγγα** και η **κιθάρα**, που ήταν έγχορδα όργανα και τα πνευστά **αυλός**, **σύριγξ** και **σάλπιγξ**. Σε κάθε περίπτωση, οι δύο βασικοί τύποι οργάνων στην αρχαία ελληνική μουσική είναι ο αυλός και η λύρα. Η παράδοση τα αποδίδει σε δύο θεούς, μουσικοί και οι δυο, στον Δίονυσο και στον Απόλλωνα αντίστοιχα.

Η Βυζαντινή μουσική είναι μία άλλη μονόφωνη παράδοση που χρησιμοποιεί ως βασική συνηχητική γραμμή το ισοκράτημα.

Από την ίδια εποχή διασώζονται χαρακτηριστικοί μύθοι, όπως αυτός του Ορφέα, που καταδεικνύουν διαχρονικά τη δύναμη και τη γοητεία που ασκεί η μουσική. Ας μην ξεχνάμε ότι, όπως όλες οι τέχνες, η μουσική στην αρχαία Ελλάδα προστατεύεται από τις Μούσες που έχουν επίσης θεϊκή προέλευση. Κατά την Αρχαϊκή εποχή οπότε και διαμορφώνεται η έννοια της πόλης-κράτους, η μουσική εντάσσεται στη ζωή της πόλης ως ένα σημαντικό και απαραίτητο μέσο παιδείας για τον ελεύθερο πολίτη, ενώ ως έννοια αποκτά ευρύτερη σημασία, αποδίδοντας ένα σύνολο ιδιοτήτων που πρέπει να κατέχει ο πνευματικά καλλιεργημένος άνθρωπος.

Παράσταση του Ορφέα σε ψηφιδωτό δάπεδο από ρωμαϊκή έπαυλη στο Παλέρνο της Σικελίας. Ο Ορφέας με τη δύναμη της μουσικής σαγηνεύει φύση, ζώα και πουλιά.

Η μούσα **Ευτέρπη**, προστάτιδα της μουσικής. Κρατά διάυλο στο δεξί της χέρι. Λεπτομέρεια από ρωμαϊκό άγαλμα που βρίσκεται στο Μουσείο της Νάπολης.

Συμπληρώστε την πρώτη καρτέλα από το μαθησιακό αντικείμενο στο Φωτό-δεντρο: Αρχαίοι ελληνικοί μύθοι για τη μουσική.

«Σκηνή διδασκαλίας»

Απεικόνιση σε ερυθρόμορφο κύλικα που αποδίδεται στον ζωγράφο Δουρίδα. Χρονολογείται στον 5ο αιώνα π.Χ. και εκτίθεται στο Μουσείο του Βερολίνου.

- Μπορείτε να αναγνωρίσετε τα μουσικά όργανα που απεικονίζονται;
- Πώς γινόταν η μουσική διδασκαλία εκείνη την εποχή; Μοιάζει καθόλου με τη σημερινή πρακτική;

Στην Αρχαϊκή εποχή, η λυρική ποίηση προσφέρει τα διάφορα ποιητικά είδη τα οποία ακολουθεί ως δομή και η μουσική. Έτσι έχουμε τον **ύμνο** που είναι χορικό ή μονωδικό τραγούδι με δοξαστικό ή παρακλητικό χαρακτήρα προς τους θεούς, τον **παιάνα** που είναι χορικό τραγούδι, αρχικά προς τον Απόλλωνα και κατόπιν και προς άλλους θεούς και το **διθύραμβο** που αφιερώνεται στον Διόνυσο. Τραγούδια που απευθύνονται στους ανθρώπους είναι ο **θρήνος** που έχει πένθιμο χαρακτήρα, το **επινίκιον**, προς τιμήν αθλητών, ο **υμναίος** και το **επιθαλάμιον** που είναι τραγούδια του γάμου κ.α. Η Σαπφώ και ο Πίνδαρος, ο Αλκαίος, ο Τέρπανδρος, ο Βακχυλίδης και ο Σιμωνίδης, είναι μερικοί μόνο από τους ποιητές εκείνης της εποχής.

Κιθαρωδός.

Απεικόνιση σε ερυθρόμορφο αμφορέα (5ος αιώνας π.Χ.). Από τη στάση της κεφαλής καταλαβαίνουμε ότι, ταυτόχρονα με το παίξιμο της κιθάρας, τραγουδά.

Γιατί ονομάστηκε «λυρική», η ποίηση; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.

Εκτός από τη **φωνητική** μουσική που συνόδευε τα ποιητικά κείμενα, ήδη από τον 7ο αιώνα π.Χ. έχουμε και **οργανική** μουσική που δεν συνδέεται με τον λόγο και ακολουθεί απλά μελωδικά πρότυπα, τους «νόμους». Ως νόμοι περιγράφονται επίσης, συνθέσεις για φωνή και όργανο, συνήθως με τυποποιημένες και αυστηρές προδιαγραφές, όπως ήταν οι αυλωδικοί και οι κιθαρωδικοί νόμοι. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου νόμου και μαζί το όνομα του καλλιτέχνη μουσικού, διασώζονται σε ένα μουσικό διαγωνισμό εκείνης της εποχής. Το 586 π.Χ., ο αυλητής Σακάδας από το Άργος κερδίζει το πρώτο βραβείο στα Πύθια, αγώνες προς τιμή του Απόλλωνα, που διεξάγονταν στους Δελφούς. Ήταν ο αυλητικός πυθικός νόμος, όπως έγινε γνωστός, που περιέγραφε την πάλη και τη νίκη του θεού Απόλλωνα κατά του δράκοντα Πύθωνα.

Γνωρίζετε ανάλογους μουσικούς διαγωνισμούς που πραγματοποιούνται στην εποχή μας;

Μαρμάρινη πλάκα από την Μαντινεία Αρκαδίας (4ος αιώνας π.Χ.), που απεικονίζει τον μύθο του Μαρσούα. Θεωρείται ότι φιλοτεχνήθηκε από βοηθούς του Πραξιτέλη και φυλάσσεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Μαρσούας, δεξιότεχνης αυλητής, προκάλεσε τον θεό Απόλλωνα σε διαγωνισμό της μουσικής τους τέχνης. Οι Μούσες ανέδειξαν νικητή τον θεό και ο Μαρσούας γδάρθηκε ζωντανός ως τιμωρία για την ύβρη που διέπραξε. Το αίμα του σχημάτισε τον Μαρσούα ποταμό στη Φρυγία. Ο μύθος του Μαρσούα υπήρξε προσφιλές θέμα και στην αναγεννησιακή τέχνη.

Μία αρχαία μελωδία και ένα διαχρονικό μήνυμα

Ο Σεικίλος ήταν λυρικός ποιητής και μουσικός των ρωμαϊκών χρόνων. Το όνομά του μας είναι γνωστό από μία επιτύμβια στήλη που βρέθηκε το 1883 στις Τράλλεις της Μικράς Ασίας. Στη στήλη, που χρονολογείται από τον 2ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 1ο αιώνα μ.Χ., περιέχεται ένα επίγραμμα και μια μελωδία, ένα αρχαίο τραγούδι που καταγράφεται σε μουσική σημειογραφία και το οποίο είναι γνωστό ως ο «**Επιτάφιος του Σεικίλου**». Σήμερα, το σημαντικό αυτό εύρημα, λείψανο της αρχαίας ελληνικής μουσικής, φυλάσσεται στο Μουσείο της Κοπεγχάγης.

Ο Επιτάφιος του Σεικίλου

**ΟΣΟΝ ΖΗΣ ΦΑΙΝΟΥ
ΜΗΔΕΝ ΟΛΩΣ ΣΥ ΛΥΠΟΥ
ΠΡΟΣ ΟΛΙΓΟΝ ΕΣΤΙ ΤΟ ΖΗΝ
ΤΟ ΤΕΛΟΣ Ο ΧΡΟΝΟΣ ΑΠΑΙΤΕΙ**

Ο Σ Ο Ν Ζ Η Σ Φ Α Ι Ν Ο Υ
Μ Η Δ Ε Ν Ο Λ Ω Σ Σ Υ
Λ Υ Π Ο Υ Π Ρ Ο Σ Ο Λ Ι
Γ Ο Ν Ε Σ Τ Ι Τ Ο Ζ Η Ν
Τ Ο Τ Ε Λ Ο Σ Ο Χ Ρ Ο Ν Ο Σ
Α Π Α Ι Τ Ε Ι

Θα μπορούσαμε να μεταφέρουμε το επίγραμμα από τον «Επιτάφιο του Σεικίλου», σε ελεύθερη απόδοση στη νέα ελληνική, ως εξής:

*Όσο ζεις να χαίρεσαι και καθόλου να μην λυπάσαι,
η ζωή είναι μικρή κι ο χρόνος οδηγεί στο τέλος.*

Ακολουθεί η μελωδία από τον «Επιτάφιο του Σεικίλου» σε σημειογραφία δυτικοευρωπαϊκής μουσικής. Προσπαθήστε να εκτελέσετε τη μελωδία σε μελωδικά όργανα της τάξης σας.

Ό - σον ζῆς φαί - νου μη - δέν ὄ - λως_ σὺ λυ - ποῦ_

πρὸς ὀ - λί - γον ἔ - στί τὸ ζῆν, - τὸ τέ - λος ὁ χρό - νος ἀ - παι - τεῖ. _____

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε πληροφορίες σχετικά με τον μύθο του Ορφέα και της Ευρυδίκης. Ποιοι άλλοι δημιουργοί εμπνεύστηκαν από το θέμα του μύθου;
2. Τι παρατηρείτε σχετικά με τη θεματολογία της ποίησης κατά την αρχαία εποχή σε σύγκριση με τα δημοτικά μας τραγούδια;
3. Αναζητήστε ηχογραφήσεις με θέμα την αρχαία ελληνική μουσική. Τι μπορείτε να παρατηρήσετε;

ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ... ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εστιάσουμε στον λαϊκό μουσικό μας πολιτισμό,
- ακούσουμε δημοτικά τραγούδια από διάφορα μέρη της πατρίδας μας,
- έρθουμε σε μια πρώτη επαφή με το περιεχόμενο του δημοτικού τραγουδιού,
- γνωρίσουμε τον καλαματιανό χορό.

Λέξεις κλειδιά: δημοτικό τραγούδι, κύκλος της ζωής, καλαματιανός επτάσημος ρυθμός, παραδοσιακό κλαρίνο

Το δημοτικό τραγούδι

Νικηφόρος Λύτρας (1832-1904)
Γαλατάς σε ώρα ανάπαυσης

Τα δημοτικά μας τραγούδια αποτελούν την κατεξοχήν παραδοσιακή μουσική του ελληνικού λαού. Είναι ένας κώδικας επικοινωνίας και μουσικής έκφρασης που φέρει ιδιαίτερους συμβολισμούς, κοινές εμπειρίες, ιστορικές μνήμες και εθνοπολιτισμικές ταυτότητες.

Ταμπουράς

Ας ακούσουμε το «**Γιατί πουλί μ' δεν κελαηδείς**». Πρόκειται για ένα τραγούδι - θρήνος από την Ανατολική Θράκη. Τι εξιστορεί και ποιο είναι το ιστορικό γεγονός που κρύβεται στους στίχους του;

Η δημοτική μας μουσική παράδοση, ως λαϊκή έκφραση και δημιουργία, αποτελεί πολύτιμη πολιτιστική παρακαταθήκη, η οποία βρίσκεται τις περισσότερες φορές σε άμεση σχέση με τη δημοτική ποίηση και τον χορό. Εκφράζει τα λαϊκά συναισθήματα και τα κοινωνικά ήθη της εποχής πάνω και πέρα από συγκεκριμένα πρόσωπα. Έχει πάνδημο χαρακτήρα, είναι κοινό κτήμα του απλού, λαϊκού ανθρώπου και μαζί, γνήσιο καλλιτεχνικό δημιούργημά του. Στα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δημοτικού τραγουδιού, ανήκουν **α)** η ανωνυμία του δημιουργού, **β)** η προφορική του διάδοση, **γ)** η ενότητα λόγου, μέλους και κίνησης, και **δ)** η ποικιλομορφία του, που ακολουθεί στη γεωγραφία, τους τόπους και την ιστορική πορεία του Ελληνισμού.

Δημοτικό τραγούδι, βρίσκω τις λέξεις

Θεόφιλος Χατζημιχαήλ (1870-1934)
Κωνσταντίνος Παλαιολόγος

Ας ακολουθήσουμε σ' αυτό το ταξίδι τη **Δόμνα Σαμίου** στο μαθησιακό αντικείμενο του *Φωτόδεντρου*, με τίτλο *Ταξιδεύω στην Ελλάδα με τη Δόμνα Σαμίου*.

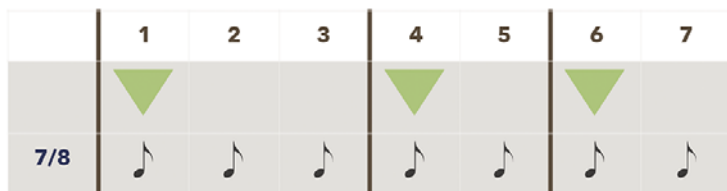

Ας ακούσουμε ένα τραγούδι, το «**Κανελόριζα**» από τη **Δόμνα Σαμίου**. Από πού προέρχεται και ποια είναι η ιστορία που μας διηγείται; Τι μας κάνει ιδιαίτερη εντύπωση όσον αφορά στα ήθη της εποχής; Μπορείτε να ξεχωρίσετε τα όργανα που ακούγονται;

Κάτω στο γιαλό,
κάτω στο περιγιάλι,
κόρη αγαπώ,
ξανθή και μαυρομάτα,
δώδεκα χρονώ
κι ο ήλιος δεν την είδε...

Ας ακούσουμε ένα άλλο παραδοσιακό τραγούδι από την Μακεδονία, το «**Μήλο μου κόκκινο**». Ποια είναι η ιστορία που μας διηγείται; Γνωρίζετε πώς χορεύεται; Ας προσπαθήσουμε να χτυπήσουμε τον ρυθμό του με παλαμάκια και ας προσέξουμε... πόσους χτύπους έχουμε. Πού βρίσκονται οι τονισμοί;

Ο **συρτός καλαματιανός** είναι ένας πανελλήνιος διαδεδομένος παραδοσιακός χορός. Στηρίζεται σ' έναν επτάσημο ρυθμό με αρχαία προέλευση. Το όνομά του δηλώνει την καταγωγή του από την Πελοπόννησο και ειδικότερα από την Καλαμάτα. Αναμφίβολα, είναι ο πιο αγαπητός ελληνικός χορός. Σε όποιο μέρος της γης κι αν βρίσκονται, ο καλαματιανός, ξεσηκώνει πάντοτε τους Έλληνες, να ακολουθήσουν τα βήματά του!

Θεόφιλος Χατζημιαήλ (1870-1934)

Μήλο μου κόκκινο

Ας τραγουδήσουμε το τραγούδι «**Μήλο μου κόκκινο**» και ας προσθέσουμε τα λόγια του τραγουδιού στη μελωδία... Μπορούμε άραγε να το χορέψουμε;

Μήλο μου κόκκινο ρόιδο βαμμένο
γιατί με μάρανες τον πικραμένο.

Παένω κι έρχομαι μα δε σε βρίσκω
βρίσκω την πόρτα σου μανταλωμένη
τα παραθύρια σου φεγγοβολούνε

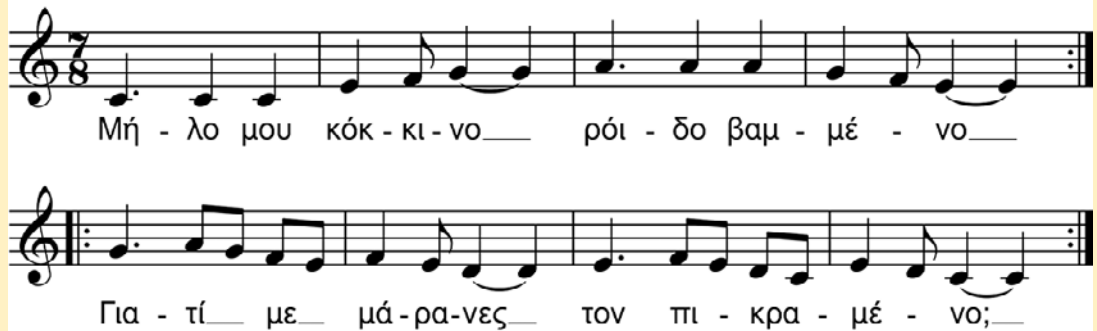
Ρωτώ την πόρτα σου

“πού πάει η κυρά σου;”

Κυρά μ' δεν είν ιδώ πάεισι στη βρύση
πάεισι να πιει νερό και να γεμίσει...

Ποια άλλα τραγούδια ξέρουμε που ακολουθούν αυτόν τον ρυθμό και από ποιες περιοχές προέρχονται; Μερικά απ' αυτά είναι πολύ γνωστά!

Μή - λο μου κόκ - κι - νο ρόι - δο βαμ - μέ - νο
Για - τί με μά - ρα - νες τον πι - κρα - μέ - νο;

Βρίσκω τα όργανα

Το κλαρίνο

Το **παραδοσιακό κλαρίνο** δεν διαφέρει κατασκευαστικά από το κλαρίνο της συμφωνικής ορχήστρας της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής. Είναι το ίδιο ουσιαστικά όργανο και ακολουθεί το γερμανικό στα κλειδιά του.

Το πιο γνωστό ίσως παραδοσιακό όργανο, που συνδέεται ως εικόνα και ήχος με το δημοτικό τραγούδι, είναι το κλαρίνο, που το συναντάμε σχεδόν σε όλη την ηπειρωτική Ελλάδα.

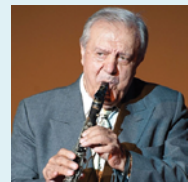

Ας ακούσουμε ένα τραγούδι από την Πελοπόννησο, το «**Μαντήλι καλαματιανό**», στο οποίο κυριαρχεί το κλαρίνο. Τι ρυθμό ακολουθεί και σε τι χορό χορεύεται;

Χάρη στον ιδιαίτερο ήχο του και στις εκφραστικές του δυνατότητες, στα χέρια δεξιότεχνών μουσικών από την Ήπειρο μέχρι τη Ρούμελη (Στερεά Ελλάδα) και τον Μωριά (Πελοπόννησο), το κλαρίνο απέκτησε γρήγορα μια ιδιαίτερη, πρωταγωνιστική θέση στη δημοτική μας παράδοση.

Ας ακούσουμε ένα άλλο τραγούδι από τη Μακεδονία, τη «**Γερακίνα**». Ποια είναι η ιστορία που έδωσε το θέμα της στο τραγούδι; Αναγνωρίζετε τον ρυθμό του;

Ο **Πετρολούκας Χαλκιάς** (1934-2025), υπήρξε ένας δεξιότεχνος, θρύλος του κλαρίνου. Αποτελεί μία από τις πιο εμβληματικές μορφές της ελληνικής δημοτικής μουσικής και ιδιαίτερα της ηπειρωτικής παράδοσης.

Κλαρίνο

Ορισμοί

Για αιώνες, τα δημοτικά τραγούδια διασώθηκαν από την προφορική παράδοση, μέχρι που καταγράφηκαν από διάφορους ερευνητές και λαογράφους, οι οποίοι τα διαχώρισαν σε διάφορες ταξινομήσεις. Μια διαδεδομένη διαίρεση των δημοτικών τραγουδιών είναι σε τρεις κατηγορίες: **α)** Τα τραγούδια του κύκλου της ζωής **β)** τα ιστορικά τραγούδια και **γ)** οι παραλογές.

Τα τραγούδια του κύκλου της ζωής αναφέρονται στην ανθρώπινη ζωή και περιγράφουν τη διαδρομή του ανθρώπου, από τη γέννησή του μέχρι και τον θάνατο. Έτσι, έχουμε τραγούδια παιδικά, νανουρίσματα, κάλαντα, χελιδονίσματα, της αγάπης, νυφιάτικα ή του γάμου, σατυρικά, της εργασίας, της ξενιτιάς, μοιρολόγια κ.α.

Ας κρατήσουν οι χοροί!

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Προσδιορίστε τα ακούσματα που έχετε από την παραδοσιακή μουσική και αναφέρετε τα δημοτικά τραγούδια που γνωρίζετε από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας.
2. Αναζητήστε ηχογραφήσεις δημοτικών τραγουδιών και δημιουργήστε ένα blog με θέμα την παραδοσιακή μουσική του τόπου μας.
3. Τι γνωρίζετε για τα ιστορικά τραγούδια και ποια είναι τα θέματα των παραλογών; Αναζητήστε ταξινομήσεις των δημοτικών τραγουδιών και δημιουργήστε σε ομάδες μία παρουσίαση, για κάθε μία κατηγορία.
4. Ακούστε το τραγούδι «**Τα μαύρα μη φοράτε**» του σύγχρονου δημιουργού **Αλέξανδρου Κτιστάκη**. Εντοπίστε κοινά στοιχεία με την ελληνική μουσική παράδοση, όπως στον ρυθμό, την ενορχήστρωση και τις θεματικές αναφορές.

Παρτιτούρα τραγουδιού «Τα μαύρα μη φοράτε» (Κτιστάκης)

Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε γενικά στοιχεία και ειδικά χαρακτηριστικά της Ψαλτικής τέχνης,
- έρθουμε σε πρώτη επαφή με τη μουσική σημειογραφία της Ψαλτικής τέχνης,
- ακούσουμε μέλη από την εκκλησιαστική μουσική μας παράδοση,
- εξασκηθούμε στους φθόγγους της Βυζαντινής μουσικής και θα εκτελέσουμε απλές μελωδίες τροπαρίων.

Λέξεις κλειδιά: *ψαλτική τέχνη, μονοφωνία, παρασημαντική*

Βυζαντινή μουσική

Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός
«ο μουσικότατος»

Βυζαντινή μουσική ή **Ψαλτική τέχνη**, όπως σωστότερα πρέπει να αποκαλείται, σύμφωνα με τους παλαιούς χειρόγραφους κώδικες, είναι η παραδοσιακή μουσική της ορθόδοξης λατρείας. Είναι ένας αυτόνομος, ελληνικός μουσικός πολιτισμός που επενδύει μελωδικά τους ύμνους της Εκκλησίας. Οι ρίζες αυτής της μουσικής τέχνης εντοπίζονται στην πρωτοχριστιανική λατρεία και στην αρχαία ελληνική μουσική θεωρία και πράξη.

Πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ο προσδιορισμός «Βυζαντινή» για την εκκλησιαστική μουσική, παραπέμπει άμεσα στον τόπο και στους χρόνους της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αυτή όμως είναι μια νεότερη περιγραφή, μιας παλαιάς μουσικής τέχνης, την οποία μπορούμε να συναντήσουμε στις γραπτές πηγές και με άλλες ονομασίες, όπως «**Παπαδική**». Η Ψαλτική εξάλλου είναι σε κάθε περίπτωση, ως εκκλησιαστική μουσική, η μουσική των ιερέων και των ψαλτών.

Πέτρος Μπερεκέτης
(17ος αιώνας)

Τα μόνιμα χαρακτηριστικά της Ψαλτικής τέχνης παραμένουν αναλλοίωτα στην μακράιωνη εξέλιξη και ανάπτυξη της, από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι και τις μέρες μας. Συγκεκριμένα, μπορούμε να περιγράψουμε την Ψαλτική τέχνη ως **μονόφωνη** μουσική, διότι κυριαρχεί πάντοτε μία μελωδία.

Είναι επίσης αυστηρά **φωνητική** μουσική, διότι δεν χρησιμοποιούνται μουσικά όργανα στους ναούς, σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας, και **τροπική**, διότι οι μελωδίες της στηρίζονται σ' ένα ιδιαίτερο σύστημα κλιμάκων, τους οκτώ ήχους. Ως έντεχνη εκ-

κλησιαστική μουσική τέχνη χαρακτηρίζεται και από πλήθος επώνυμων δημιουργών, όπως ο Πέτρος Πελοποννήσιος, ο Ιάκωβος Πρωτοψάλτης, ο Πέτρος Μπερεκέτης, ο Γεώργιος Ραιδεστηνός, ο Γερμανός Αρχιερέας Νέων Πατρών κ.α.

Το **Τετράχορδο/Πεντάχορδο** είναι ένα σύνολο τεσσάρων/πέντε διαδοχικών μουσικών φθόγγων. Αποτελούν δομικά στοιχεία μιας κλίμακας.

Πέτρος Λαμπαδάριος
ο Πελοποννήσιος (1730-1778)

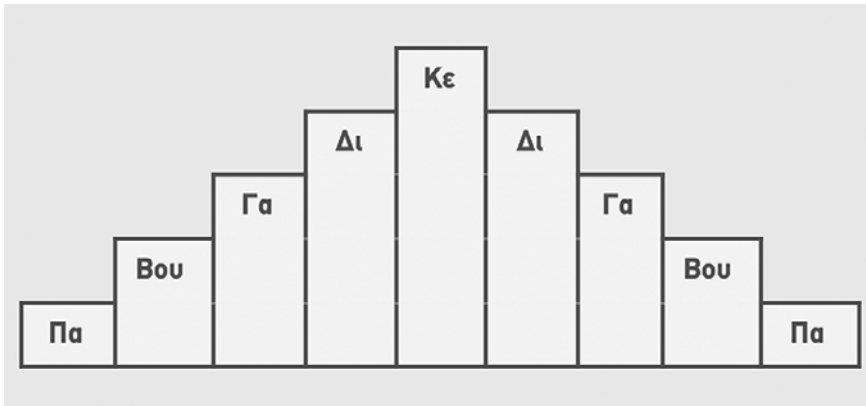
Ιάκωβος Ναυπλιώτης
Πρωτοψάλτης (1864-1942)

Από τα μέσα του 10ου αιώνα, η εκκλησιαστική μουσική παραδίδεται καταγεγραμμένη με δικό της σημειογραφικό σύστημα, την **παρασημαντική**, ένα σύστημα γραφής που επίσης εξελίσσεται στην πορεία των αιώνων. Τελευταίος σταθμός στην εξέλιξη της σημειογραφίας και χαρακτηριστικό ορόσημο προς τη νεότερη εποχή της βυζαντινής μουσικής, αποτελεί το **1814**. Τότε σημειώνεται η μεταρρύθμιση των «**Τριών Διδασκάλων**», όπως έγινε γνωστή και η παρασημαντική παρουσιάζεται σε μία νέα, απλούστερη και αναλυτικότερη μορφή, η οποία σταδιακά καθιερώνεται και έκτοτε βρίσκεται σε χρήση. Στη νέα σημειογραφία μεταφέρθηκε και διασώθηκε ένα μεγάλο μέρος των παλαιότερων συνθέσεων. Κοντά στις συνθέσεις αυτές καταγράφονται, διαδίδονται και εκδίδονται σε μουσικά βιβλία και οι νεότερες μουσικές δημιουργίες.

Αν προσθέσουμε τον φθόγγο Κε στους τέσσερις φθόγγους Πα-Δι, τότε δημιουργείται ένα πεντάχορδο, το Πα-Κε. Ας εξασκηθούμε με συνεχείς και υπερβατές αναβάσεις και καταβάσεις μιμούμενοι τον δάσκαλο της μουσικής:

Το ίσον είναι μόνο η αρχή

Οι φθόγγοι της Βυζαντινής μουσικής σημειώνονται με συγκεκριμένα σύμβολα, τις λεγόμενες *μαρτυρίες*. Ας γνωρίσουμε τις συνηθέστερες από αυτές:

Φθόγγοι	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη'
Μαρτυρίες								

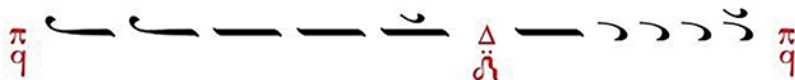
Η σημειογραφία της Βυζαντινής μουσικής χρησιμοποιεί τα λεγόμενα σημάδια που δείχνουν πώς πρέπει να ψάλλουμε. Ας δούμε κάποια από αυτά. Πώς ονομάζονται και πώς αυτά ενεργούν:

Ονομασία	ίσον	ολίγον	απόστροφος	ελαφρόν	κλάσμα
Σύμβολο					
Ενέργεια	Επανάληψη του ιδίου φθόγγου	Ανεβαίνουμε μία φωνή	Κατεβαίνουμε μία φωνή	Κατεβαίνουμε δύο φωνές	Προσθέτουμε ένα χρόνο

Σημείωση: κάθε σημάδι κρατά τον φθόγγο του έναν χρόνο.

Ας δούμε πώς μπορούμε να διαβάσουμε τους φθόγγους της βυζαντινής σημειογραφίας. Τραγουδήστε την παρακάτω απλή μελωδική άσκηση:

Παρατηρήσεις:

A) Η μαρτυρία του φθόγγου Πα π δείχνει από πού πρέπει ξεκινήσουμε την ανάγνωση του κειμένου.

B) Το *ισον* — μας δείχνει ότι πρέπει να ψάλουμε τον φθόγγο Πα που διαβάζουμε στην προηγούμενη μαρτυρία.

Γ) Το *ολίγον* μας ζητεί να ανεβούμε μία φωνή από τον προηγούμενο φθόγγο και να πάμε από τον Πα στον Βου.

Δ) Το *ολίγον με το κλάσμα* — μας ζητεί να ανεβούμε μία φωνή από τον προηγούμενο φθόγγο και να κρατήσουμε τον νέο φθόγγο δύο χρόνους.

Ε) Η *μαρτυρία* του φθόγγου Δι Δ που τίθεται ενδιάμεσα στη μουσική γραμμή μας βοηθά να ελέγξουμε αν ψάλλουμε σωστά. Αν ο προηγούμενος φθόγγος (το ολίγον με το κλάσμα) είναι Δι τότε ψάλλουμε τον σωστό φθόγγο, διαφορετικά πρέπει να ελέγξουμε πού έχουμε κάνει λάθος!

Στ) Η *απόστροφος* — μας ζητεί να κατεβούμε μία φωνή και από τον Κε να πάμε στον Δι.

Ζ) Η *απόστροφος με το κλάσμα* — μας ζητεί να κατεβούμε μία φωνή από τον προηγούμενο φθόγγο και να κρατήσουμε για δύο χρόνους, τον νέο φθόγγο.

Η) Σύμφωνα με την τελική *μαρτυρία* πρέπει να έχουμε φθάσει στον φθόγγο Πα π .

Η **παραλλαγή** είναι το... σολφέζ της Ψαλτικής, η μελωδική ανάγνωση της σημειογραφίας.

Το **ισοκράτημα** είναι ένας συνεχής κρατημένος φθόγγος. Ηχεί πάνω σε κύριους φθόγγους του ήχου. Το ισοκράτημα δεν είναι μία δεύτερη φωνή, αλλά μία απλή συνηχητική γραμμή.

8 ήχοι= 4 κύριοι (α', β', γ', δ') +
4 πλάγιοι (πλ.α', πλ.β', βαρύς, πλ.δ')

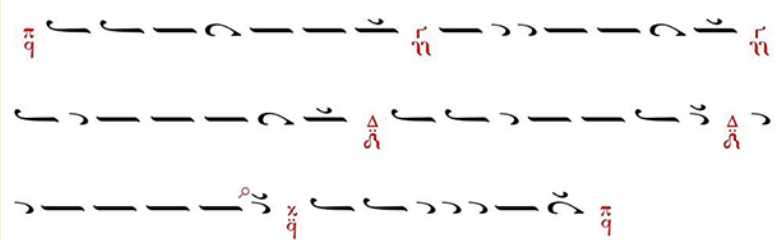

Άσκηση παραλλαγής A1

Το **κοντάκιον** είναι μία εκτεταμένη εκκλησιαστική ποιητική μορφή που αποτελείται από το προοίμιο και τους οίκους. Έφθασε στην ακμή του με τον Ρωμανό τον Μελωδό τον 6ο αι. Στην εποχή μας, μόνο το κοντάκιον του «Ακαθίστου Ύμνου» διασώζεται ολόκληρο σε λειτουργική χρήση. Ως «κοντάκιο», ονομάζεται πλέον το παλαιό προοίμιο.

Ας δοκιμάσουμε να αναγνωρίσουμε τα σύμβολα και να τραγουδήσουμε παραλλαγή, την παρακάτω άσκηση:

A2 Βρείτε τους φθόγγους τραγουδήστε παραλλαγή!

Το τροπάριο είναι ένας σύντομος ύμνος, σε διάφορες μορφές, που συνήθως αναφέρεται στο περιεχόμενο της εορτής. Η ονομασία του παραπέμπει στον «τρόπο», συνδεόμενη με την αρχαιοελληνική μουσική θεωρία.

Ακούμε και στη συνέχεια ψάλλουμε εξ ακοής το γνωστό τροπάριο, το κοντάκιο του «Ακαθίστου Ύμνου». Ο «**Ακάθιστος Ύμνος**» είναι από τους σημαντικότερους ύμνους της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αφιερωμένος στην Παναγία. Ψάλλεται κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής και ονομάζεται «Ακάθιστος» επειδή οι πιστοί ψάλλουν όρθιοι σε ένδειξη σεβασμού.

Ύμνος πλάγιος δ΄

Τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια,
ἀναγράφῳ σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ
παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζῳ σοί·
Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε.

Άσκηση παραλλαγής A2

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Προσδιορίστε τα ήδη υπάρχοντα ακούσματά σας και τους ύμνους-τροπάρια που πιθανόν να γνωρίζετε.
2. Αναζητήστε στο διαδίκτυο ηχογραφήσεις από βυζαντινές χορωδίες και μοναστικούς χορούς.
3. Δημιουργήστε την προσωπογραφία ενός ψάλτη. Οργανώστε μια συνέντευξη και διερευνήστε το επάγγελμα, τις σπουδές, τις ιδιαιτερότητες της καλλιτεχνικής του παρουσίας, κ.λπ.
4. Εντοπίστε και εξηγήστε τι σημαίνουν οι όροι: *φωνητική, μονόφωνη, τροπική μουσική*. Πού αλλού, εκτός από τη Βυζαντινή μουσική, συναντούμε τους ίδιους όρους;
5. Αναζητήστε στο διαδίκτυο τις πρώτες ηχογραφήσεις Βυζαντινής μουσικής και σχολιάστε το άκουσμά τους.

- 1 Δημήτρης Μητρόπουλος: εξερευνώντας τον ρόλο του μαέστρου
- 2 Ταξινόμηση μουσικών οργάνων
- 3 Μουσικές ιστορίες από την εποχή των ιπποτών
- 4 Η μουσική ζωή στην εποχή Μπαρόκ
- 5 Η μουσική γλώσσα του Κλασικισμού
- 6 Γαλλικός Ιμπρεσιονισμός και ηχητικές εντυπώσεις
- 7 Εξερευνώντας τον Νεοκλασικισμό

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ: ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΜΑΕΣΤΡΟΥ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- αναδείξουμε την προσωπικότητα, τη ζωή και το έργο του Δημήτρη Μητρόπουλου,
- συγκρίνουμε διαφορετικούς τρόπους διεύθυνσης ορχήστρας,
- εξασκηθούμε στις δεξιότητες του μαέστρου,
- μπορούμε στον ρόλο του μαέστρου.

Λέξεις κλειδιά: Δημήτρης Μητρόπουλος, μαέστρος, διεύθυνση, μπαγκέτα, παρτιτούρα, συναυλία, ορχήστρα

Δημήτρης Μητρόπουλος (1896-1960)

«Η ερμηνεία είναι έργο ομαδικό, είναι σύμπνοια, δεν είναι έργο σκλάβων στην μπαγκέτα του μαέστρου» (Δημήτρης Μητρόπουλος)

Ο Δημήτρης Μητρόπουλος (1896-1960) υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες μουσικούς με διεθνή αναγνώριση. Διέπρεψε ως μαέστρος, πιανίστας και συνθέτης, ενώ το όνομά του ταυτίστηκε με τη διεύθυνση ορχήστρας. Ξεχώριζε για τη βαθιά αφοσίωσή του στη μουσική, την εκφραστικότητα και τον μοναδικό τρόπο με τον οποίο ερμήνευε και διηύθυνε τα έργα. Χαρακτηριστικό του ήταν ότι διηύθυνε χωρίς παρτιτούρα και χωρίς να κρατά μπαγκέτα. Η ικανότητά του αυτή οφειλόταν τόσο στην εξαιρετική μουσική του μνήμη όσο και στην πειθαρχία, τη μελέτη και την εντατική προετοιμασία που αφιέρωνε σε κάθε έργο.

Δημήτρης Μητρόπουλος

Η λέξη **μαέστρος** προέρχεται από την ιταλική λέξη "maestro - maestra (θηλ.)" που σημαίνει δάσκαλος και δεξιότηχνης. Αντίστοιχα η λέξη μαεστρία δηλώνει τη δεξιotechνία.

Ο Μητρόπουλος ξεχώριζε και για το ήθος του, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζε τους μουσικούς. Διηύθυνε με σεβασμό, ευγένεια και απλότητα – στοιχεία που χαρακτήριζαν τη στάση του

απέναντι στη μουσική και στη ζωή. Πίστευε ότι η ερμηνεία ενός έργου είναι αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας και όχι αποκλειστικά έργο του μαέστρου.

Συνεργάστηκε με πολλές από τις σημαντικότερες ορχήστρες του κόσμου, ανάμεσά τους και η Φιλαρμονική της Νέας Υόρκης. Παράλληλα, ανέδειξε το έργο Ελλήνων συνθετών, όπως του Νίκου Σκαλκώτα (1904–1949).

Δ. Μητρόπουλος
και Ν. Σκαλκώτας

Μπορεί ένας μαέστρος να επηρεάσει μια ορχήστρα θετικά ή αρνητικά; Πώς συμβαίνει αυτό; Αναφέρετε τρεις λόγους επιρροής που θεωρείτε σημαντικούς.

Παρακολουθήστε τον μαέστρο με τα «γυμνά χέρια» Δημήτρη Μητρόπουλο στο βίντεο με τίτλο *Dimitri Mitropoulos conducts New York Philharmonic in rehearsal and concert*. Τι συμβουλές δίνει στους μουσικούς της ορχήστρας, την ώρα της πρόβας; Πώς βοηθούν τους μουσικούς;

Η προσφορά του Δημήτρη Μητρόπουλου στην τέχνη της μουσικής ήταν τεράστια και γι' αυτό το όνομά του τιμάται ακόμα και σήμερα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Γνωρίζατε ότι:

- το 1996, υπό την αιγίδα της UNESCO, για να τιμήσουν το έργο του, εορτάστηκαν σε όλο τον κόσμο τα 100 χρόνια από τη γέννησή του,
- το 2011, ο σκηνοθέτης Γιώργος Σκεύας δημιουργεί το Ντοκιμαντέρ-ταινία «*Γυμνά Χέρια*» που αφηγείται την καριέρα του μεγάλου Έλληνα μαέστρου,
- το 2016, για να τιμήσουν τα 120 χρόνια από τη γέννησή του, κυκλοφόρησε από την Ελληνική Δημοκρατία αναμνηστικό κέρμα αξίας δύο ευρώ;

Η **μπαγκέτα** είναι το ξύλινο, ελαφρύ, λεπτό και κοντό ραβδί που κρατάει ο μαέστρος στο δεξί του χέρι όταν διευθύνει.

Ο **Δημήτρης Μητρόπουλος** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1896. Σπούδασε πιάνο και θεωρητικά στο Ωδείο Αθηνών και το 1915 παρουσίασε το πρώτο του έργο με τον τίτλο *Ταφή*.

Από το 1930 εμφανίστηκε ως διευθυντής ορχήστρας σε μεγάλες ευρωπαϊκές ορχήστρες. Το 1936 ξεκίνησε δεύτερη μεγάλη καριέρα στην Αμερική. Διηύθυνε τις ορχήστρες της Μινεάπολης, της Βοστώνης και της Νέας Υόρκης.

Μέχρι το 1937 είχε συνθέσει 48 έργα για πιάνο, συμφωνική μουσική, μουσική δωματίου και την όπερα *Αδελφή Βεατρίκη*. Από το 1938 αφιερώθηκε αποκλειστικά στη διεύθυνση ορχήστρας. Πέθανε το 1960, ύστερα από καρδιακό επεισόδιο κατά τη διάρκεια πρόβας στην Όπερα της Σκάλας του Μιλάνου. Η τέφρα του μεταφέρθηκε στο Α΄ Νεκροταφείο της Αθήνας.

Είσαι μαέστρος στην ομάδα σου και πρέπει να την οργανώσεις ώστε να σχηματίσετε μια συμφωνική ορχήστρα και να ερμηνεύσετε έργα κλασικής μουσικής στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Τι πρέπει να κάνεις και ποια ευθύνη έχεις στο αποτέλεσμα; Σκεφτείτε με την ομάδα σας και ανακοινώστε τα συμπεράσματά σας στην τάξη.

Ο μαέστρος και η μαεστρία του

Γιατί είναι τόσο σπουδαίο πρόσωπο ο μαέστρος για τους μουσικούς της ορχήστρας; Τι ακριβώς κάνει;

Σκεφτείτε έντεκα αθλητές υψηλών επιδόσεων και έναν προπονητή που συντονίζει, καθοδηγεί και ενισχύει την απόδοσή τους ως ομάδα. Παρομοίως, στους επαγγελματίες μουσικούς της ορχήστρας, ο μαέστρος έχει καθοριστικό ρόλο: οργανώνει, εμπνέει και καθοδηγεί τους μουσικούς, ώστε να ερμηνεύσουν το έργο με ενότητα, ακρίβεια και εκφραστικότητα. Οι μεγάλες συμφωνικές ορχήστρες, που περιλαμβάνουν πάνω από εκατό μουσικά όργανα, δύσκολα μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς την καλλιτεχνική παρουσία του μαέστρου. Σε παλαιότερες εποχές, όταν οι ορχήστρες ήταν μικρότερες και τα έργα απλούστερα, ο μαέστρος κρατούσε ένα ραβδί, το οποίο χτυπούσε στο έδαφος για να δίνει τον ρυθμό.

Τι πιστεύουν οι περισσότεροι ότι κάνει ένας μαέστρος...

Η οργάνωση της ορχήστρας και ο ρόλος του Μαέστρου

Jean-Baptiste Lully
Ένας άτυχος μαέστρος

Παρακολουθήστε το βίντεο *How to Conduct an Orchestra* που εξηγεί πώς ακριβώς διευθύνει ένας μαέστρος ανάλογα την κάθε εποχή.

Ο αρχηγός και η ομάδα του! Συγκρίνετε την τάξη με την ορχήστρα και τον καθηγητή σας με τον μαέστρο. Υπάρχουν ομοιότητες ή διαφορές και ποιες είναι αυτές; Ποιες άλλες ομάδες έχουν έναν «μαέστρο»;

Άρα, ο μαέστρος χρειάζεται για να κρατάει μόνο τον ρυθμό;

Και βέβαια όχι! Ο μαέστρος πρέπει να διαθέτει πολλά ταλέντα και δεξιότητες για να πετύχει τον ρόλο του: Πολύ καλές μουσικές γνώσεις, εξαιρετικό «αυτί» – δηλαδή την ικανότητα να διακρίνει όλες τις μουσικές πληροφορίες - άνεση με το κοινό, καθώς και ηγετικές και οργανωτικές ικανότητες. Ο μαέστρος είναι ο καλλιτεχνικός διευθυντής που οργανώνει και καθο-

Gustavo Dudamel, μαέστρος

δηγεί μια ομάδα επαγγελματιών μουσικών κατά τη διάρκεια της πρόβας και της συναυλίας. Κάθε μάεστρος διευθύνει με τον δικό του, ξεχωριστό τρόπο και αυτό φαίνεται στο αποτέλεσμα. Για τον λόγο αυτό, υπάρχουν πολλές διαφορετικές ερμηνείες των ίδιων μουσικών έργων.

Συγκρίνετε την ερμηνεία του μάεστρου **Leonard Bernstein** στο «ε' μέρος - φινάλε» της 2ης Συμφωνίας σε Ντο ελάσσονα (Resurrection) του **Gustav Mahler** με αυτή του **Pierre Boulez**. Σχολιάστε τις εντυπώσεις σας.

Παρακολουθήστε τα βίντεο *Victor Borge - Dance of the Comedians* και *What a conductor actually does on stage* που δείχνουν με χιουμοριστικό τρόπο τις δεξιότητες του μάεστρου.

Εύκολος ή δύσκολος ρόλος;

Ο μάεστρος προσαρμόζει τον ήχο της ορχήστρας ανάλογα με την αίθουσα, δίνει τον ρυθμό, δείχνει τις δυναμικές, τα εκφραστικά σημεία, τις παύσεις και όλες τις μουσικές πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην παρτιτούρα. Όλα αυτά τα επιτυγχάνει χωρίς να μιλά κατά τη διάρκεια της συναυλίας. Το «μουσικό» βρίσκεται στα χέρια του και στις εκφράσεις του προσώπου του.

Κατά την πρόβα, ο μάεστρος αναπτύσσει έναν κώδικα επικοινωνίας με τους μουσικούς της ορχήστρας, ώστε όλοι μαζί, ως ομάδα, να αποδώσουν μοναδικά τα μουσικά έργα την ημέρα της συναυλίας. Όλα αυτά προϋποθέτουν ατομική μελέτη και πολύωρες πρόβες. Ο στόχος παραμένει πάντα ο ίδιος: μια καλή ερμηνεία και, βέβαια, ένα δυνατό χειροκρότημα από το κοινό στο τέλος.

Ο μάεστρος **Joseph Olefirowicz** ήταν γνωστός και ως ο «μάεστρος που χορεύει». Παρακολουθήστε τα βίντεο *Candide - What the orchestra sees* ή *The dancing conductor* και παρατηρήστε τον τρόπο που διευθύνει. Ξεχωρίζει ο Olefirowicz από τους άλλους μάεστρους; Αν ναι, γιατί;

Joseph Olefirowicz

Ανδρικός ή γυναικείος ρόλος;

Οι γυναίκες μάεστροι τα τελευταία χρόνια κατακτούν σημαντικές θέσεις σε μεγάλες ορχήστρες. Έτσι, σιγά σιγά αμβλύνονται τα στερεότυπα που ήθελαν παραδοσιακά οι άνδρες να κατέχουν τον ρόλο αυτό.

Διαβάστε παρακάτω τα λόγια των Ελληνων μαέστρων **Ζωής Ζενιώδη**, **Κάτιας Μολφέση** και **Φαίδρας Γιαννέλου**, για τη θέση της γυναίκας στον ρόλο του μαέστρου. Σχολιάστε και ανακοινώστε στην τάξη τις απόψεις σας στο θέμα αυτό.

«Πιστεύω με όλο μου το είναι ότι η μουσική δεν έχει φύλο. Την ώρα που κάποιος μελετάει, κάνει πρόβα ή βρίσκεται στο πόντιουμ είναι πάντα απλά και μόνο μουσικός».

Ζωή Ζενιώδη, 2014,
συνέντευξη στον Μιχάλη Γελσάκη,
Πηγή: www.musicpaper.gr

Το **πόντιουμ** είναι μια υπερυψωμένη πλατφόρμα στην οποία στέκεται ο μαέστρος. Επιτρέπει στον μαέστρο να είναι ορατός από όλα τα μέλη της ορχήστρας.

«Η διεύθυνση ορχήστρας δεν είναι ανδρική ή γυναικεία υπόθεση, αλλά κρίνεται από τον χαρακτήρα του κάθε μαέστρου. Ένας μαέστρος χρειάζεται να έχει: α) ηγετική φυσιογνωμία, η οποία θα συνεπάρει και θα εμπνεύσει τους μουσικούς του χωρίς να καταπιέσει, β) ικανότητες επικοινωνίας, αλλά και γ) συνεχή μελέτη του μουσικού ρεπερτορίου. Μέσα στην ορχήστρα ο ρόλος του μαέστρου μπορεί να κάνει τη διαφορά μεταξύ μιας αδιάφορης και μιας συναρπαστικής συναυλίας. Προσωπικά, ο ρόλος αυτός μου διδάσκει συνεχώς: α) πώς να γίνωμαι καλύτερη μουσικός, β) πώς να κατανοώ περισσότερο τους γύρω μου, αλλά και γ) πώς ένα σύνολο ανθρώπων που έχουν έναν κοινό στόχο, τόσο στη μουσική όσο και στη ζωή, μπορεί να δημιουργήσει κάτι το συγκλονιστικό».

Κάτια Μολφέση, 2024

«...για να γίνει κάποιος μαέστρος, οφείλει να γνωρίζει όχι μόνο τη μουσική εις βάθος, όχι μόνο το πώς λειτουργεί κάθε όργανο, αλλά πώς να χειριστεί το ανθρώπινο δυναμικό. Συνεπώς, ο μαέστρος είναι ένα άτομο που πρέπει να χτίζει συνεχώς την αυτοπεποίθησή του, να έχει ενσυναίσθηση και να μπορεί να κρατά την ψυχραιμία του. Πίσω από το φανταχτερό επάγγελμα του μαέστρου κρύβονται πολλές ώρες μελέτης και συνεχούς προσπάθειας εξέλιξης της προσωπικότητάς του. Κανένα επάγγελμα δεν θα έπρεπε να είναι ανδρική ή γυναικεία υπόθεση. Όλα είναι για όλους, αρκεί να το θέλουν. Στις μέρες μας βλέπουμε ολοένα και περισσότερες γυναίκες να ακολουθούν αυτό το επάγγελμα. Και ειλικρινά δεν βρίσκω κανένα λόγο να μην μπορεί μια γυναίκα να γίνει μαέστρος».

Φαίδρα Γιαννέλου, 2024

Οργανωθείτε σε ομάδες, απαντήστε τις παρακάτω ερωτήσεις και παρουσιάστε τα πορίσματά σας στην τάξη.

- Ποιες είναι οι σημαντικότερες δεξιότητες που αναπτύσσει ένας μαέστρος μέσα από τον ρόλο του και θα θέλατε να αποκτήσετε και εσείς; Πού θα σας βοηθήσουν;
- Μήπως είστε και εσείς λίγο «μαέστρος» στην καθημερινή σας ζωή; Πότε και πού συμβαίνει αυτό;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Μπορεί μια μπαγκέτα στο χέρι να σας μεταμορφώσει σε μαέστρο; Ας το προσπαθήσουμε.
  - Μελετήστε τα παρακάτω σύμβολα και αποφασίστε τον τρόπο που θα τα παρουσιάσετε για να τα καταλάβουν οι μουσικοί.

<p>Σιγά - Δυνατά</p> <p>$p < f$</p>	<p>Δεμένο - Legato</p>	<p>Παύση</p>	<p>Επιτάχυνση</p> <p>accel. . . . .</p>
<p>Δυνατά - Σιγά</p> <p>$f > p$</p>	<p>Κοφτό - Staccato</p>	<p>Κορώνα</p>	<p>Επιβράδυνση</p> <p>rit. . . . .</p>

- Διαλέξτε μια παρτιτούρα από το βιβλίο και δοκιμάστε τον ρόλο του μαέστρου στη χορωδία ή την ορχήστρα της τάξης σας;
- Τι ακριβώς θα τους μάθετε; Πώς θα τους το δείξετε κρατώντας την μπαγκέτα; Δοκιμάστε να μετρήσετε σταθερά και ρυθμικά 2/4, 3/4 και 4/4. Είναι εύκολο;

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε διαφορετικά συστήματα ταξινόμησης των μουσικών οργάνων,
- έρθουμε σε επαφή με τη Συμφωνική ορχήστρα,
- αποκτήσουμε βασικές γνώσεις αναφορικά με τη βιογραφία και το έργο του Ludwig van Beethoven,
- πληροφορηθούμε για το μουσικό όργανο theremin,
- διακρίνουμε τις διαφορές μεταξύ ακοής και ακρόασης.

Λέξεις κλειδιά: σύστημα *Hornbostel - Sachs*, Συμφωνική ορχήστρα, theremin, Ludwig van Beethoven, ακοή, ακρόαση

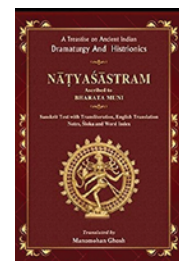

Συστήματα ταξινόμησης των μουσικών οργάνων

Bharata Muni

Τα μουσικά όργανα είναι ανθρώπινες εφευρέσεις με σκοπό την παραγωγή του ήχου. Αν και δεν υπάρχει ακριβής χρονολογικός προσδιορισμός, η εμφάνισή τους συμπίπτει με τα πρώτα χνάρια του ανθρώπινου πολιτισμού. Παράλληλα με την εκτέλεση των μουσικών οργάνων, έχουν χρησιμοποιηθεί διάφοροι τρόποι ταξινόμησής τους, με γνώμονα κάποιο από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Για παράδειγμα, η ινδική μουσικοδραματουργική θεωρητική πραγματεία του **Bharata Muni** (4ος ή 3ος αιώνας π.Χ.), χωρίζει τα όργανα σε τέσσερις κύριες κατηγορίες με βάση τον τρόπο παραγωγής του ήχου: με δονούμενες χορδές, με δονούμενες στήλες αέρα, ξύλινα και μεταλλικά κρουστά και κρουστά με δέρμα (τύμπανα).

Ο **Victor - Charles Mahillon** (1841 - 1924), επιμελητής της συλλογής μουσικών οργάνων του Ωδείου των Βρυξελλών, διαμόρφωσε το 1884 ένα σύστημα ταξινόμησης με τις ακόλουθες κατηγορίες: έγχορδα, πνευστά, κρουστά και τύμπανα. Οι **Erich von Hornbostel** (1877 - 1935) και **Curt Sachs** (1881 - 1959), το αναθεώρησαν καταλήγοντας στις κατηγορίες: ιδιόφωνα, μεμβρανόφωνα, χορδόφωνα, αερόφωνα και ηλεκτρόφωνα. Γνωστό ως σύστημα **Hornbostel - Sachs** (1914), είναι ο πλέον διαδεδομένος και σε ισχύ τρόπος ταξινόμησης των μουσικών οργάνων.

Ιδιόφωνα

Μεμβρανόφωνα

Χορδόφωνα

Αερόφωνα

Ηλεκτρόφωνα

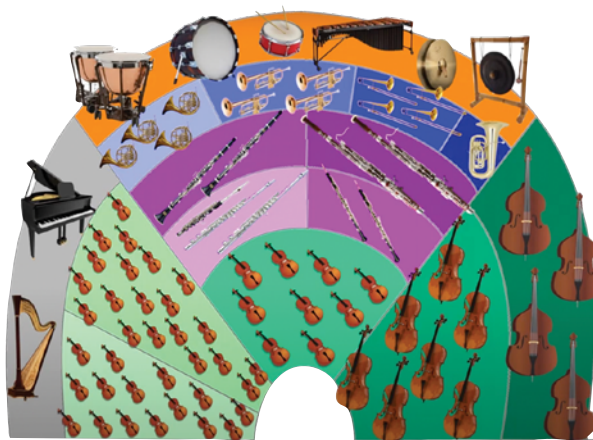

Ποια ηλεκτρόφωνα μουσικά όργανα γνωρίζετε; Σύμφωνα με το σύστημα Hornbostel - Sachs, σε ποια κατηγορία πιστεύετε ότι πρέπει να τοποθετηθεί η ηλεκτρική κιθάρα; Λάβετε υπόψη ότι μπορεί να παράγει ήχο και χωρίς τη χρήση ενισχυτή, δηλαδή χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα.

Συμφωνική ορχήστρα

Η Συμφωνική ορχήστρα είναι ένα σύνολο πολλών μουσικών οργάνων, με σκοπό την εκτέλεση συμφωνικών έργων. Αφετηρία για την ανάπτυξη της αποτέλεσε η εξέλιξη της οργανικής και της οπερατικής μουσικής κατά την εποχή του Μπαρόκ, καθώς και των μικρότερων μουσικών συνόλων που προϋπήρχαν. Αυτή την εποχή, η ορχήστρα περιελάμβανε κυρίως έγχορδα και λίγα πνευστά. Με το πέρασμα στην Κλασική περίοδο, άρχισε να διευρύνεται, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση της Συμφωνικής ορχήστρας. Κατά την εποχή του Κλασικισμού απέκτησε πιο πλούσιο ήχο, ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει στις μεγάλες δημόσιες συναυλίες, καθώς και στις νέες απαιτήσεις των συνθέσεων. Περιελάμβανε τέσσερις βασικές κατηγορίες μουσικών οργάνων: τα έγχορδα, τα ξύλινα πνευστά, τα χάλκινα πνευστά και τα κρουστά. Σε γενικές γραμμές, σήμερα, η διάταξη των οργάνων είναι σε μεγάλο βαθμό σταθερή και μπορεί να τροποποιείται, ανάλογα με τις απαιτήσεις του κάθε έργου ή την ακουστική της αίθουσας.

Η διάταξη των οργάνων στη Συμφωνική ορχήστρα

Ταξινόμηση μουσικών οργάνων και Συμφωνική ορχήστρα

Ο Ρώσος συνθέτης **Sergei Prokofiev** (1891 - 1953), θέλοντας να εισαγάγει τους νεαρούς μαθητές στα όργανα της ορχήστρας συνέθεσε το έργο του *Ο Πέτρος και ο Λύκος*. Παρακολουθήστε την ταινία κινουμένων σχεδίων της Walt Disney με τίτλο *Peter and the Wolf* (1946). Συζητήστε ποιο όργανο επέλεξε ο συνθέτης να συνδέσει με κάθε χαρακτήρα και για ποιον λόγο.

Ludwig van Beethoven (1770 - 1827)

Ludwig van Beethoven υπήρξε συνθέτης και πιανίστας γερμανικής καταγωγής. Θεωρείται ένας από τους σπουδαιότερους και δημοφιλέστερους συνθέτες όλων των εποχών. Ως άνθρωπος, συχνά περιγράφεται ως δύστροπος, γκρινιάρης, προκλητικός, που εναντιώνεται στο πεπρωμένο. Ωστόσο, πολλές από τις συνθέσεις του είναι γεμάτες χιούμορ και αισιοδοξία. Στα σπουδαιότερα έργα του συγκαταλέγονται Συμφωνίες, Κονσέρτα για πιάνο και ορχήστρα, Κονσέρτο για βιολί και ορχήστρα και Σονάτες για πιάνο.

Ludwig van Beethoven

Έβδομη Συμφωνία

Η *Έβδομη Συμφωνία op. 92*, αποτελείται από τέσσερα μέρη. Γράφτηκε την περίοδο 1811 - 1812, τότε που ο συνθέτης βρισκόταν στη Βοημία για θεραπεία της εξελισσόμενης κώφωσής του. Στην πρεμιέρα του έργου, ο ίδιος ο συνθέτης δήλωσε πως επρόκειτο για μια από τις δημοφιλέστερες συνθέσεις του.

Op.: συντομογραφία της λατινικής λέξης *opus* (έργο). Αναφέρεται στον αριθμό μιας μουσικής σύνθεσης, ώστε να υποδείξει τη χρονολογική σειρά της δημοσίευσης από τον συνθέτη.

Σονάτα: Μουσικό έργο οργανικής μουσικής με πολλά μέρη, για ένα, δύο ή περισσότερα όργανα. Πρωτοεμφανίστηκε κατά τον 16ο αιώνα. Στην κλασική εποχή, η σονάτα έχει συνήθως 3 ή και 4 μέρη.

Συμφωνία: Μουσικό έργο για Συμφωνική ορχήστρα σε τρία ή τέσσερα μέρη, που ακολουθεί το πρότυπο της κλασικής σονάτας.

Κονσέρτο: Μουσική σύνθεση όπου ένα σόλο όργανο συμπορεύεται, αντιπαραβάλλεται και εναλλάσσεται με την ορχήστρα.

Η πιο δημοφιλής κίνηση της *Έβδομης Συμφωνίας* είναι το β' μέρος. Παρακολουθήστε την εκτέλεση από τη Φιλαρμονική Ορχήστρα του Βερολίνου, υπό τη διεύθυνση του **Herbert von Karajan**. Παρατηρήστε τα όργανα και προσπαθήστε να τα αναγνωρίσετε.

Herbert von Karajan, μείστρος

Το γ' μέρος του έργου είναι γεμάτο χιουμοριστική διάθεση. Παρατηρήστε πώς τα γεμάτα ηχοχρωματική ποικιλία τύμπανα που εκρήγνυνται, σε συνδυασμό με τις ακραίες δυναμικές, προσθέτουν μια ιδιαίτερη ταυτότητα στον πληθωρικό χαρακτήρα του έργου.

- Κατά την παραπάνω διαδικασία, θεωρείτε ότι ακούσατε ή ότι ακροαστήκατε το έργο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- Μπορείτε να αναφέρετε διάφορες περιστάσεις και να διευκρινίσετε πότε χρησιμοποιείτε την ακοή και πότε την ακρόασή σας.

Ακοή είναι η παθητική διαδικασία της αντίληψης ενός ήχου. **Ακρόαση** είναι η ενεργητική διαδικασία παρακολούθησης ενός ήχου ή ενός μουσικού έργου, με προσοχή και στοχαστική διάθεση. Πρόκειται για δεξιότητα που καλλιεργείται.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αν έχετε τη δυνατότητα να μεταφέρετε στο σχολείο το αγαπημένο σας μουσικό όργανο, μπορείτε να το παρουσιάσετε στην ολομέλεια της τάξης. Στη συνέχεια, συζητήστε τόσο για τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητές του, όσο και για την κατηγορία οργάνων στην οποία εντάσσεται σύμφωνα με το σύστημα Hornbostel - Sachs.
2. Έχετε παρακολουθήσει ζωντανά κάποια συναυλία Συμφωνικής ορχήστρας; Αν ναι, συζητήστε τις εντυπώσεις σας.
3. Στο σύστημα Hornbostel - Sachs, κάθε κατηγορία αντιπροσωπεύει μια ομάδα οργάνων με παρόμοιες μεθόδους παραγωγής ήχου. Σε ομάδες, δημιουργήστε παρουσιάσεις όπου θα εξετάσετε τις φυσικές ιδιότητες που καθορίζουν τον τρόπο παραγωγής του ήχου, για κάθε κατηγορία οργάνων.

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΙΠΠΟΤΩΝ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- αναλύσουμε και θα εκτελέσουμε τραγούδια των Τροβαδούρων,
- θα αυτοσχεδιάσουμε πάνω σε μεσαιωνικούς χορούς,
- ακούσουμε και θα επεξεργαστούμε κοσμικά τραγούδια με θρησκευτικό περιεχόμενο,
- συνοδεύσουμε ρυθμικά και θα αυτοσχεδιάσουμε πάνω σε ένα μεσαιωνικό τραγούδι,
- τραγουδήσουμε έναν Κανόνα.

Λέξεις κλειδιά: *μονοφωνία, Τροβαδούροι, a cappella, Κανόνας, αυτοσχεδιασμός*

Παρέα με έναν ιππότη

Οι ιππότες ήταν έφιπποι πολεμιστές υψηλού κοινωνικού κύρους, που υπηρετούσαν τους φεουδάρχες και δρούσαν σε όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Στις πηγές, παρουσιάζονται αφενός ως ανελέητοι μαχητές, αφετέρου ως ηθικές προσωπικότητες με αγνά ιδανικά. Οι αρετές των ιπποτών βρίσκουν μουσική έκφραση στο πρώτο είδος έντεχνου δυτικοευρωπαϊκού τραγουδιού, αυτό των **Τροβαδούρων** και των **Τρουβέρων**. Οι Τροβαδούροι (11ος-13ος αιώνας) ήταν τραγουδοποιοί που περιπλανιόνταν στις βασιλικές αυλές και στα κάστρα της νότιας Γαλλίας. Στη βόρεια Γαλλία δρούσαν οι Τρουβέροι. Συνέθεταν **μονοφωνικά τραγούδια** τα οποία εκτελούσαν με τη

συνοδεία κυρίως **λαούτου**. Τα θέματά τους αφορούσαν τη φιλία, την ανδρεία, τη δικαιοσύνη, την υπεράσπιση των αδυνάτων, την αφοσίωση και την αναζήτηση της εξιδανικευμένης αγάπης.

Μονοφωνική μουσική και
Γρηγοριανό μέλος

Ο Τροβαδούρος **Raimbaut de Vaqueiras** συνέθεσε το τραγούδι *Eras quan veyverdeyar* (Όταν θα 'ρθει ο καιρός πάλι να πρασινίσω), όπου η πρώτη στροφή ήταν γραμμένη στα προβηγκιανά, η δεύτερη στα ιταλικά, η τρίτη στα γαλλικά, η τέταρτη στα γασκωνικά και η πέμπτη στα γαλλικιανά. Συζητήστε στην τάξη τους λόγους για τους οποίους θεωρείτε ότι χρησιμοποίησε αυτό το στικουργικό τέχνασμα.

Στα τραγούδια τους εξυμνούσαν την αγαπημένη τους ως μια απλησίαστη, ιδανική μορφή, δημιουργώντας το πρότυπο του ρομαντικού έρωτα. Ο σεβασμός και τα συναισθήματα αγάπης που εξέφραζαν αντικαθιστούσαν τη βαρβαρότητα της εξουσίας του φεουδάρχη, που αντιμετώπιζε τη γυναίκα ως κάτι υποδεέστερο και, συνεπώς, κτήμα του.

- **Προέλευση:** Οι Τροβαδούροι και οι Τρουβέροι είχαν ευγενική καταγωγή και ήταν μορφωμένοι. Δε χρησιμοποιούσαν τη λατινική, αλλά τη λαϊκή καθομιλουμένη γλώσσα. Το έργο τους επηρέασε σημαντικά τις μεταγενέστερες τέχνες του λόγου και της μουσικής.

- **Κοινωνικός ρόλος:** Με τα τραγούδια τους κατέγραφαν τις ιστορίες της εποχής, εξιστορούσαν γεγονότα και εξέθεταν τις αδικίες των αρχόντων, την υποκρισία και τη σκληρότητά τους. Οι εύκολες και επαναλαμβανόμενες μελωδίες με λαϊκούς στίχους διαδίδονταν από περιοχή σε περιοχή, σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και επηρέαζαν την κοινή γνώμη. Ήταν τα Μ.Μ.Ε. (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) της εποχής.

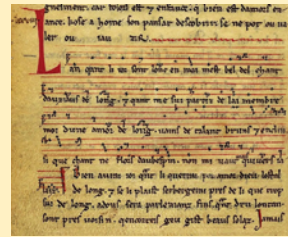

- **Γυναίκες:** Εκτός από άνδρες υπήρχαν και γυναίκες τροβαδούροι. Κάποιες από αυτές κατείχαν κληρονομικούς τίτλους ευγενείας και διεύθυναν το φέουδο κατά την απουσία των ανδρών τους. Μπορούσαν να συμμετέχουν όχι μόνο στην πολιτική και στη θρησκευτική ζωή, αλλά και στην ποίηση και στη μουσική δημιουργία. Έχουν καταγραφεί 30 γυναίκες Τροβαδούροι, με γνωστότερη την **Contessa de Die**.

Το τραγούδι «Kalenda Maya» (σε σύγχρονα κείμενα συναντάται και ως *maia*, έναντι της αυθεντικής μεσαιωνικής που είναι *Maya*) του **Raimbaut de Vanqueiras** αναφέρεται στη χαρά που νιώθουν όλοι από την αναγέννηση της φύσης την άνοιξη, συναίσθημα, όμως, το οποίο ο Τροβαδούρος δεν μπορεί να νιώσει εξαιτίας του ανεκπλήρωτου έρωτά του προς την αγαπημένη του. Ακούστε ένα απόσπασμα με ορχηστρική συνοδεία μεσαιωνικών οργάνων και τραγουδήστε το τραγούδι. Στη συνέχεια, επισημάνετε με διαφορετικό χρώμα τα μέρη του μουσικού κειμένου που αντιστοιχούν σε ίδιες ή διαφορετικές μελωδικές φράσεις. Πόσα διαφορετικά μέρη βρήκατε;

Kalenda Maya

*Kalenda maia
Ni fueills de faia
Ni chans d'auzell ni flors de glaia
Non es qe.m plaia,
Pros dona gaia,
Tro q'un isnell messagier aia
Del vostre bell cors, qi.m retraia
Plazer novell q'amors m'atraia
E jaia,
E.m traia
Vas vos, donna veraia,
E chaia
De plaia
.l gelos, anz qe.m n'estraia.*

*Neither calends of May,
nor leaves of beech
nor songs of bird, nor gladiolus
flowers
are of my liking,
o noble and merry lady,
until I have a fleet messenger
of your beautiful person to tell me
of new pleasures love and joy
are bringing;
and I repair
to you, true lady;
and let me crush
and strike
the jealous, before I depart from here.*

Kalenda Maya-Διασκευή

Η μουσική στην καθημερινή ζωή του Μεσαίωνα

Ακόμα και κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, στο επίκεντρο της μουσικής δημιουργίας βρίσκεται η μουσική των ναών και των χορωδιακών σχολών. Στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων ωστόσο, κυριαρχούν οι χοροί και τα λαϊκά τραγούδια που εκφράζουν τη χαρά, την ευτυχία, τον έρωτα, την ομορφιά της φύσης αλλά και τα γυρίσματα της τύχης, όλες δηλαδή τις πλευρές της ζωής. Η κοσμική μουσική και ιδίως η οργανική συνοδεία των τραγουδιών σπάνια γραφόταν. Γι' αυτό έχουν ιδιαίτερη αξία τα *Cantigas de Santa Maria*, μια συλλογή 420 ποιημάτων με μουσική σημειογραφία, που χρονολογείται κατά τον 13ο αιώνα. Σ' αυτά, το θρησκευτικό περιεχόμενο ενσωματώνεται σε κοσμικά τραγούδια.

Μουσική σημειογραφία:
Τα σημεία επανάληψης

Ακούστε διαφορετικές αποδόσεις του τραγουδιού «Santa Maria, Strela do dia». Εκτός από την εκδοχή με τραγούδι και συνοδεία μεσαιωνικών οργάνων, θα βρείτε εκτελέσεις για σόλο λαούτο, φλάουτο dolce, ορχηστρικές μεταγραφές ή μεταγραφές για πιάνο. Συγκρίνετε τους διαφορετικούς τρόπους επεξεργασίας ως προς: **α)** τον ρυθμό, **β)** τα μουσικά όργανα που συμμετέχουν, **γ)** την οργανική ή φωνητική απόδοση της μελωδίας, **δ)** τον χαρακτήρα τους, **ε)** την ενορχήστρωση και **στ)** το tempo. Παρουσιάστε τα αποτελέσματά σας στην τάξη.

Σημεία επανάληψης:
Διαδρατική παρτιτούρα

Ας χορέψουμε: Ο χορός Saltarello

Μεσαιωνικός χορός σε γρήγορη χρονική αγωγή, που πολλές φορές εντασσόταν σε μια ακολουθία χορών. Ξεκινούσε με μια **Pavane**, έναν σχετικά αργό και επιβλητικό χορό και ακολουθούσαν πιο ζωηροί χοροί, όπως ο ιταλικός **Saltarello** και η γαλλική **Galliard**. Κάποιοι από αυτούς διατηρήθηκαν στη χορευτική σουίτα της εποχής Μπαρόκ (ακολουθία χορών με διαφορετικά μουσικά χαρακτηριστικά, που προοριζόταν για ακρόαση).

Αναζητήστε την εκτέλεση του χορού *Saltarello* από όργανα εποχής και παρατηρήστε την παρτιτούρα, ώστε να ακολουθείτε τη μελωδική γραμμή. Δοκιμάστε να χρωματίσετε με διαφορετικά χρώματα τα διαφορετικά μέρη του έργου:

Λύνω το σταυρόλεξο

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Κατά τον Μεσαίωνα, εκτός από άνδρες εμφανίζονται και γυναίκες Τροβαδούροι, οι οποίες δημιουργούν τραγούδια που έχουν τα χαρακτηριστικά του είδους. Επτακόσια περίπου χρόνια αργότερα, κατά τον 20ο αιώνα, μας είναι οικεία η γυναίκα μουσικός, που γράφει στίχους και μουσική και παίζει δημοσίως η ίδια τα τραγούδια της. Ακούστε τραγούδια των **Joan Baez**, **Amy Winehouse**, **Marianne Faithfull**, **Tracy Chapman** και **Loreena McKennitt**. Με βάση τα χαρακτηριστικά της μουσικής τους (εκτελούνται από τις δημιουργούς, έχουν κυκλική μορφή με ρεφρέν και κουπλέ, ενδιάμεσα οργανικά μέρη) και τον ρόλο των τραγουδιών των Τροβαδούρων (θεματολογία, μετάδοση πληροφοριών και απόψεων), συζητήστε στην τάξη αν αυτές οι καλλιτέχνιδες μπορούν να χαρακτηριστούν ως σύγχρονες γυναίκες Τροβαδούροι.

2. Ακούστε διαφορετικές αποδόσεις του «Santa Maria, Strela do dia» και, σε ομάδες, μελετήστε την παρτιτούρα και τραγουδήστε. Πειραματιστείτε με τη ρυθμική συνοδεία και αυτοσχεδιάστε ώστε το κομμάτι να γίνει αργό, γρήγορο, χορευτικό ή λυρικό. Συνδυάστε ποικίλα ηχοχρώματα με διάφορους ρυθμούς.

San - ta Ma - ri - a, Stre - la do di - a, Mos - tra - nos vi - a Pe - ra Deus et nos gui - a.
 Ca ve - er - - fa - zel - os er - ra - dos Que per - der - - fo - ran per pe - ca - dos
 En - ten - der - - de que niui cul - pa - do Son; mais per - - ti son per - do a - dos
 Da ou - sa - di - a Que lles fa - zi - a Fa - zer fo - li - a Mais que non de - ve - ri - a

3. Στον ύστερο Μεσαίωνα, παρουσιάζεται μεγάλη ποικιλία μουσικών οργάνων που μπορεί να είναι νυκτά, όπως η άρπα, το ψαλτήρι και το λαούτο, έγχορδα με δοξάρι, όπως η βιέλα και το ρεμπέκ, πνευστά, όπως η φλογέρα, η σάλπιγγα και το κορνέτο. Τότε εμφανίζονται φορητά και σταθερά εκκλησιαστικά όργανα και πλήθος κρουστών.

- Παρατηρήστε τα μουσικά όργανα, όπως απεικονίζονται σε χειρόγραφα εποχής και αναζητήστε τα ονόματά τους. Θα βοηθηθείτε αν συμπληρώσετε τις τρεις πρώτες καρτέλες που αφορούν την αναγνώριση των μουσικών οργάνων, από το μαθησιακό αντικείμενο «Μουσική και μουσική στην Αναγέννηση και στο Μπαρόκ» που βρίσκεται στο Φωτόδεντρο.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΠΑΡΟΚ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- διακρίνουμε την άρια και το ρετσιτατίβο σε ένα Ορατόριο,
- ακούσουμε και θα αναγνωρίσουμε μουσικά όργανα της εποχής,
- κατατάξουμε ένα μουσικό έργο στο είδος του Κονσέρτο Γκρόσο,
- δημιουργήσουμε και θα εκτελέσουμε μουσική Μπαρόκ,
- αναζητήσουμε έργα της εποχής που είναι μέχρι σήμερα δημοφιλή.

Λέξεις κλειδιά: ορατόριο, άρια, ρετσιτατίβο, κοντέρτο γκρόσο, βιόλα ντα γκάμπα

Η μουσική στην εποχή του κονσέρτο

Το Μπαρόκ είναι καλλιτεχνικό ρεύμα που επεκτείνεται σε όλες τις τέχνες. Ξεκίνησε από την Ιταλία και στη μουσική, οριοθετείται κατά προσέγγιση από το 1600 έως το 1750. Αυτή την εποχή, η μουσική αναπτύσσεται ραγδαία. Η οργανική μουσική ανθεί και η φωνητική παραμένει σημαντική. Καθιερώνεται πλέον η διάκριση ανάμεσα: α) σε θρησκευτική και κοσμική μουσική, β) σε φωνητική και οργανική μουσική.

Paolo Veronese - Ομάδα μουσικών παίζει στον γάμο στην Κανά (1563)

Ακούστε την αρχή από το πρώτο μέρος του 2ου Βραδεμβούργιου Κοντσέρτου του **Johann Sebastian Bach** (1685-1750). Κυκλώστε στην παρτιτούρα το χαρακτηριστικό ρυθμικό μοτίβο που ακούτε και τα όργανα τα οποία το εκτελούν.

Το συγκεκριμένο έργο ήταν ανάμεσα στα μουσικά έργα που στάλθηκαν στο διάστημα με την αποστολή των Voyager I και II.

Θρησκευτική μουσική

Το **Ορατόριο** είναι ένα μεγάλο μουσικό έργο για σολίστες, χορωδία και ορχήστρα, που διηγείται μια ιστορία με θρησκευτικό περιεχόμενο, χωρίς όμως σκηνική δράση. Ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές κατά την εποχή Μπαρόκ. Η **άρια** και το **ρετσιτατίβο** είναι χαρακτηριστικά μέρη ενός Ορατορίου. Η άρια είναι μέρος με λυρικό χαρακτήρα που εκφράζει συναισθηματικές καταστάσεις και χρησιμοποιεί διάφορα μουσικά στοιχεία για να το επιτύχει. Το σημαντικότερο από αυτά είναι το μελισματικό τραγούδι. Το ρετσιτατίβο είναι μέρος με λιτό χαρακτήρα, στο οποίο δίνεται έμφαση στο κείμενο, στην αφήγηση και στην πλοκή της ιστορίας που περιγράφεται, γι' αυτό και έχει συλλαβικό χαρακτήρα.

Μεσσίας - Rejoice
Μουσική αλυσίδα

Ο **Georg Friedrich Händel** (1685-1759) είναι ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες της εποχής Μπαρόκ. Μεταξύ των πολλών έργων που έχει συνθέσει, σημαντική θέση έχει το ορατόριο *Μεσσίας*. Ακούστε και συγκρίνετε τα παρακάτω αποσπάσματα.

1. «And the angel said unto them», σκηνή 4η, α' μέρος
2. «Rejoice greatly, O daughter of Zion», σκηνή 7η, α' μέρος

SOPRANO

And the angel said unto them:
Fear not, for behold,
 I bring you good tidings
 of great joy, which shall be to all
 people:
 for unto you is born this day in the city
 of David Saviour,
 which is *Christ the Lord*

SOPRANO

Rejoice greatly,
 O daughter of Zion, *shout*,
 O daughter of Jerusalem,
 behold, thy King
 cometh unto thee.
He is the righteous Saviour,
 and *He shall speak peace*
 unto the heathen.

Παρατηρήστε τη σχέση μουσικής και λόγου στις λέξεις που έχουν επισημανθεί. Συγκρίνετε τα μουσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται (μελωδικές επαναλήψεις, κατιούσα ή ανιούσα κίνηση, αλλαγές της δυναμικής αγωγής, αλλαγές στη μελισματική ή συλλαβική άρθρωση, κ.ά.).

Μεσσίας - Ρετσιτατίβο - Ανάλυση

Η Βιόλα ντα Γκάμπα

Αν και δημιουργήθηκε νωρίτερα, η βιόλα ντα γκάμπα γνώρισε μεγάλη άνθηση κατά την εποχή Μπαρόκ. Ήταν ένα έγχορδο μουσικό όργανο που έμοιαζε με βιολοντσέλο, αλλά είχε περισσότερες χορδές. Είχε γλυκό και μαλακό ήχο και παιζόταν από ερασιτέχνες και επαγγελματίες. Ήταν ιδανική για εκτελέσεις στις οικείες των αστών και των αριστοκρατών. Αντικαταστάθηκε στα τέλη του 18ου αιώνα από την οικογένεια του βιολιού.

Ακούστε την αρχή από το έργο *Ballet en Rondeau* του **Marin Marais** και εστιάστε στον ήχο της βιόλα ντα γκάμπα. Επιλέξτε αν έχει κυρίαρχο ή συνοδευτικό ρόλο. Εντοπίστε το ritornello με το οποίο ξεκινά το κομμάτι. Συγκρίνετε τα διαφορετικά μέρη του έργου και εντοπίστε τις μελωδικές επαναλήψεις του.

Το Κονσέρτο Γκρόσο

Σε όλο το Μπαρόκ οι συνθέτες γράφουν ενόργανη μουσική για πολλά μουσικά όργανα, τα οποία πλέον μπορούν να ταιριάζουν αρμονικά μεταξύ τους. Το **Κονσέρτο Γκρόσο** (μεγάλο κονσέρτο) είναι έργο για πολλά, διαφορετικά όργανα, γραμμένο να εκτελείται από δύο σύνολα οργάνων. Το ένα είναι μικρό, έχει σολιστικό χαρακτήρα και λέγεται *concertino*. Το δεύτερο, έχει περισσότερα μουσικά όργανα και λέγεται *tutti* (ή *gruppo*). Τα δύο σύνολα οργάνων συνδιαλέγονται μεταξύ τους. Εκτός από τα έγχορδα και το τσέμπαλο, μπορεί να συμμετέχει θεόρβη, ξύλινα πνευστά και σε κάποιες περιπτώσεις τρομπέτες και κόρνα. Πολλοί συνθέτες, όπως ο **Johann Sebastian Bach**, ο **George Handel**, ο **Arcangelo Corelli**, ο **Tomaso Albinoni** έχουν γράψει Κονσέρτα Γκρόσι.

Ακούστε το 3ο μέρος (*Vivace*), από το *Κονσέρτο Γκρόσο σε Σολ ελάσσονα, Op.6, Αρ. 8*, με την προσωνυμία «Χριστουγεννιάτικο κονσέρτο» του Archangelo Corelli.

Παρατηρήστε το μοτίβο με τις γρήγορες εναλλαγές ανάμεσα στο **concertino** και στο **tutti**. Πώς επηρεάζουν τον χαρακτήρα του κομματιού οι εναλλαγές αυτές; Συγκρίνετε τα δύο μέρη και σκεφτείτε αν οι δύο αυτές ομάδες των μουσικών οργάνων αλληλοσυμπληρώνονται ή αντιτίθενται.

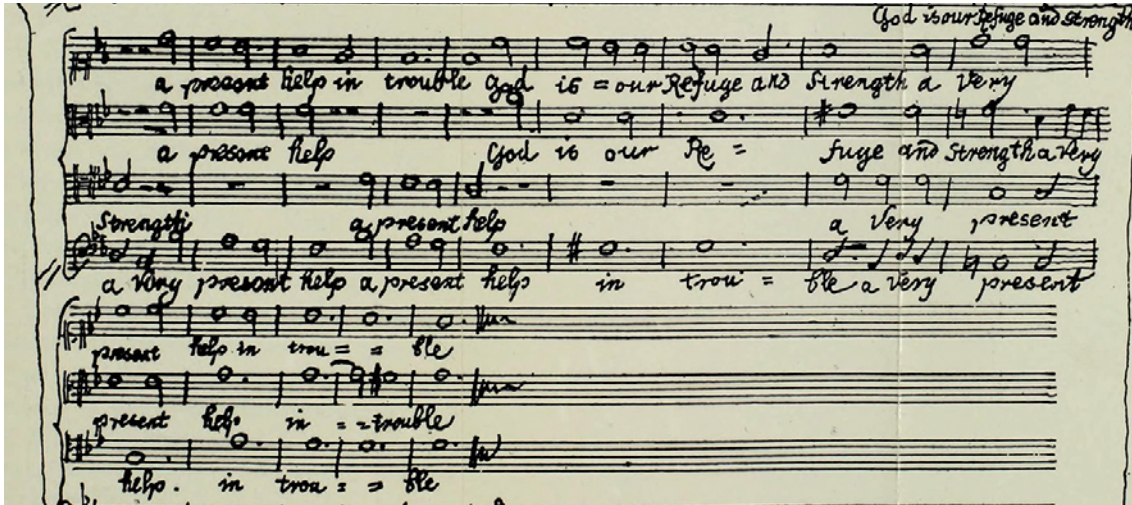
Συμπληρώνω το κουίζ

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε το έργο *Ballet en Rondeau* για θεόρβη και βιόλα ντα γκάμπα, του Marin Marais. Βρείτε το ίδιο έργο σε μεταγραφή για άλλα όργανα, όπως βιολί και πιάνο, τρομπέτα ή πιάνο. Συγκρίνετε τις διαφορετικές εκτελέσεις και εντοπίστε τις διαφορές στα ηχοχρώματα των οργάνων. Πώς επηρεάζουν τον χαρακτήρα της μουσικής;
2. Ανάμεσα στα έργα οργανικής μουσικής του Μπαρόκ ξεχωρίζουν τα έξι Βραδεμβούργια Κονσέρτα του **Bach** που ανήκουν στο είδος του Κονσέρτο Γκρόσο. Ακούστε το 1ο μέρος από το *Κονσέρτο αρ. 5 σε Ρε μείζονα, BWV 1050*. Παρατηρήστε τις εναλλαγές των μουσικών συνόλων και ξεχωρίστε τα όργανα του *concertino*. Ανακαλύψτε τα δύο μουσικά όργανα διαφορετικής ομάδας που παίζουν εναλλάξ τη μελωδία.
3. Αναζητήστε στο Φωτόδεντρο το μαθησιακό αντικείμενο «Διακρίνω τα μουσικά στυλ» και ολοκληρώστε τις δραστηριότητες της τέταρτης καρτέλας.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

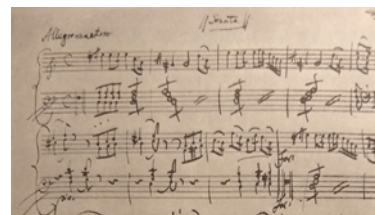
- ανακαλύψουμε τον ρόλο του μουσικού θέματος,
- διερευνήσουμε τις μεταβολές των δυναμικών στα έργα αυτής της περιόδου,
- συγκρίνουμε κουαρτέτα διαφόρων εποχών,
- ενορχηστρώσουμε γνωστά έργα και θα δημιουργήσουμε ένα μουσικό podcast,
- αναλύσουμε πώς η μουσική γλώσσα εκφράζει τις νέες κοινωνικές συνθήκες της εποχής.

Λέξεις κλειδιά: μουσικό θέμα, κουαρτέτο εγχόρδων, δυναμική, podcast

Η μουσική γλώσσα και οι νέες ιδέες

Ο Κλασικισμός ξεκινά από το τέλος του Μπαρόκ το 1750 και φτάνει έως το 1830. Η εποχή αυτή κληροδότησε στην ανθρωπότητα μουσικά έργα που είναι πανανθρώπινα και διαχρονικά. Η ορθολογική σκέψη, η ελευθερία, η έκφραση των διαφορετικών απόψεων, η ισότητα είναι οι νέες ιδέες που αναδύονται στην κοινωνία, τις οποίες επικοινωνεί ο συνθέτης της εποχής.

Η νέα μουσική γλώσσα του κλασικισμού χρησιμοποιεί:

- νέα μουσικά σύνολα,
- νέες φόρμες και οριστικοποιεί τη δομή ορισμένων παλιών,
- το μουσικό θέμα, το οποίο έχει θεμελιώδη ρόλο στη δημιουργία,
- τις δυναμικές, τις τονικότητες, τα ηχοχρώματα, για να εκφράσει διαφορετικές ιδέες.

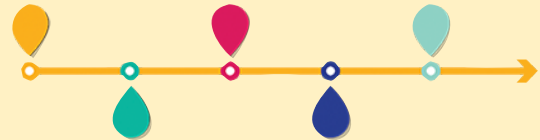

Οι Βιεννέζοι του Κλασικισμού

Μεγάλες μουσικές προσωπικότητες της εποχής είναι ο **Joseph Haydn** (1732-1809), ο **Wolfgang Amadeus Mozart** (1756-1792), ο **Ludwig van Beethoven** (1770-1827).

Δημιουργήστε μια **ιστοριογραμμή** με μουσικό περιεχόμενο. Χωριστείτε σε ομάδες και επιλέξτε έναν συνθέτη της Κλασικισμού. Αναζητήστε πληροφορίες για τη ζωή και τους σημαντικούς σταθμούς της καριέρας του (μετακινήσεις σε άλλες πόλεις, σημαντικά έργα, σημαντικές συναυλίες). Κατασκευάστε την ιστοριογραμμή χρησιμοποιώντας, ημερομηνίες, φωτογραφίες, κείμενο και διαδικτυακές διευθύνσεις των μουσικών έργων. Συνδυάστε τα στοιχεία από τις παρουσιάσεις των συμμαθητών σας. Συζητήστε στην τάξη, ώστε να βρείτε ποιοι συνθέτες συναντήθηκαν, ποιοι πέρασαν από το ίδιο μέρος, ποιοι έγραψαν αντίστοιχα είδη έργων, ποιοι έγιναν διάσημοι την ίδια εποχή.

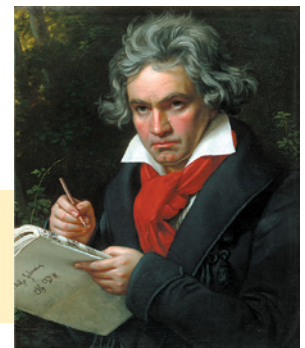

Μια ωδή διαχρονική και πανανθρώπινη

Ακούστε την «Ωδή στη Χαρά», από το 4ο μέρος (Presto -Allegro Assai) της *Συμφωνίας Αρ.9 σε Ρε ελάσσονα*, Op. 125 του **Beethoven**. Πρωτοπαρουσιάστηκε το 1824.

Έχετε ξανακούσει το έργο; Σε ποια περίπτωση; Περιγράψτε την ατμόσφαιρα που δημιουργεί. Γνωρίζετε κάτι για τον συνθέτη;

Μέσω της μουσικής του, ο Beethoven εξέφρασε τις νέες ιδέες της εποχής και δημιούργησε ένα εμβληματικό έργο που αγγίζει διαχρονικά τους ανθρώπους. Έμεινε στην ιστορία όχι μόνο γιατί ήταν ένας πολύ σημαντικός και πρωτοπόρος για την εποχή του συνθέτης αλλά και γιατί από τα είκοσι έξι του χρόνια άρχισε να χάνει την ακοή του. Στην πραγματικότητα, έγραψε πολλά από τα αριστουργήματά του ενώ ήταν τελείως κωφός.

Αναζητήστε πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο ο Beethoven ανέπτυξε την ικανότητα της «εσωτερικής ακοής», την ικανότητα δηλαδή να ακούει μέσα του τη μουσική και να φαντάζεται πώς θα ακουγόταν.

Λαμβάνοντας υπόψη την καλλιτεχνική ελευθερία του κάθε σκηνοθέτη, μπορείτε να παρακολουθήσετε τις ταινίες *Immortal beloved* και *Copying Beethoven*, που αφορούν τη ζωή του συνθέτη και να συζητήσετε τις εντυπώσεις σας στην τάξη.

Η ομάδα των τεσσάρων εγχόρδων

Με τον όρο **Κουαρτέτο εγχόρδων** εννοούμε: **α)** ένα ορχηστρικό σύνολο που αποτελείται από τέσσερα έγχορδα όργανα, συγκεκριμένα, δύο βιολιά, μία βιόλα και ένα βιολοντσέλο και **β)** ένα μουσικό έργο που είναι γραμμένο γι' αυτό το σύνολο και έχει συγκεκριμένη μορφή. Το Κουαρτέτο εγχόρδων είναι ένα είδος **μουσικής δωματίου**.

Ο συνθέτης που αποφασίζει να δημιουργήσει ένα τέτοιο έργο, αξιοποιεί στο έπακρο τις δυνατότητες των εγχόρδων για να εκφράσει τις μουσικές του ιδέες, αφού στερείται τις δυνατότητες που του δίνουν τα ηχοχρώματα των άλλων ομάδων οργάνων. Ο **Haydn** ήταν ένας από τους κορυφαίους εκπροσώπους του είδους. Συνέβαλε στη διαμόρφωση του κλασικού κουαρτέτου και καθιέρωση τη μορφή του, την οποία ακολούθησαν ο Mozart και Beethoven.

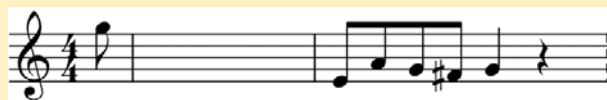

Ακούστε την αρχή από το 1ο μέρος (Allegro) από το *Κουαρτέτο εγχόρδων σε Ντο μείζονα, αρ. 62, op. 76 αρ. 3*, με την προσωνημία «Αυτοκρατορικό» του Haydn. Συζητήστε τα συναισθήματα που σας προκαλεί το έργο και την περίσταση στην οποία θα μπορούσε να εκτελεστεί.

- Δώστε έμφαση στο αρχικό ρυθμικό μοτίβο και προσπαθήστε να το επαναλάβετε εξ ακοής, σε κάποιο μελωδικό όργανο. Μπορείτε να συμπληρώσετε το μέτρο που λείπει:

J. Haydn

Λίγα λόγια για τον Haydn

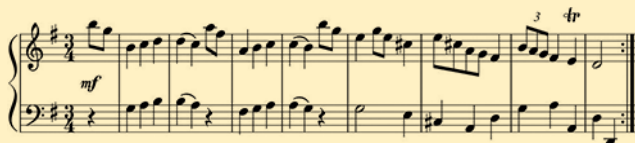

Απλότητα και ευαισθησία

Όταν ο **Mozart** ξεκινούσε το ταξίδι του στη μουσική, δεν μπορούσε να φανταστεί ότι θα γινόταν ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες. Από την ηλικία των 5 χρόνων, δημιουργεί μουσικά έργα, τα οποία καταγράφει ο πατέρας του Leopold Mozart, αρχιμουσικός της Επισκοπής του Salzburg, καθώς αντιλαμβάνεται από νωρίς πως ο γιος του είναι παιδί-θαύμα.

Ακούστε το *Μινουέτο σε Σολ μείζονα*, K.1, το πρώτο καταλογογραφημένο έργο του συνθέτη, και σχολιάστε τον χαρακτήρα και τα συναισθήματα που εκφράζει. Κυκλώστε το επαναλαμβανόμενο μελωδικό μοτίβο της αρχής.

Wolfgang Amadeus Mozart

Ο Mozart είναι ο πρώτος συνθέτης που ζει και εργάζεται ως ελεύθερος καλλιτέχνης. Παραδίδει μαθήματα, δίνει συναυλίες και συνθέτει κατά παραγγελία. Έχει γράψει έργα όλων των ειδών μεταξύ των οποίων Όπερες, Συμφωνίες, Κοντσέρτα για πιάνο, Κοντσέρτα για άλλα σόλο όργανα, Σονάτες για πιάνο, Σονάτες για βιολί και άλλα έργα μουσικής δωματίου (Κουαρτέτα, Τρίο), Λειτουργίες και ένα Requiem. Η μουσική του χαρακτηρίζεται από βάθος και ευαισθησία, ζωντάνια και σοβαρότητα, ανησυχία και τραγικότητα.

Ακούστε το 3ο μέρος από τη *Σονάτα για πιάνο σε Λα μείζονα*, K.331, γνωστό ως «Alla Turca». Στη συνέχεια, αναζητήστε διασκευές remix του ίδιου έργου σε διάφορα στυλ (Electro Swing, Techno κ.ά.) και προσπαθήστε να εντοπίσετε τις τροποποιήσεις και τις προσθήκες που έχουν γίνει στο tempo, στα ηχοχρώματα, στη χρήση φυσικών ή ηλεκτρονικών ήχων, καθώς και στην ατμόσφαιρα που δημιουργούν.

Παρακολουθήστε την ταινία *Μια παρτιτούρα αφηγήται* - Μότσαρτ από την *Εκπαιδευτική Τηλεόραση*.

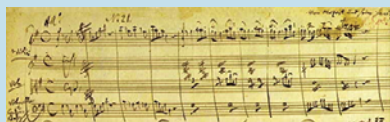

Συμπληρώνω τα κενά

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Ενορχηστρώστε την «Ωδή στη χαρά». Σκεφτείτε δύο ή τρία μουσικά όργανα για να αποδώσετε το έργο. Ποιο μέρος (ρυθμός, μελωδία, αρμονική συνοδεία, δεύτερη φωνή, ισοκράτημα κ.ά.) θα εκτελούσε το καθένα; Επιλέξτε ένα θέμα, που ταιριάζει στις διαθέσεις που δημιουργεί η μουσική σας, γράψτε τους στίχους και εκτελέστε τη δημιουργία σας.
2. Ακούστε το 1ο μέρος (Allegro) από τη *Σερενάτα* για έγχορδα σε *Σολ Μείζονα αρ. 13*. Κ. 525, με τίτλο «Μικρή νυχτερινή μουσική» (Eine kleine Nachtmusik) του Mozart. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες και προσπαθήστε να παίξετε από μνήμης το πρώτο θέμα ξεκινώντας:
  - η πρώτη ομάδα από τη νότα **σολ**,
  - η δεύτερη ομάδα από τη νότα **ντο**,
  - η τρίτη ομάδα από τη νότα **ρε**.

Σημειώστε με τη μορφή οπλισμού, τις διέσεις που χρησιμοποιήσατε. Σε ποιες κλίμακες αντιστοιχούν;

ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΙΜΠΡΕΣΙΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΗΧΗΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξερενήσουμε τη μουσική του 20ού αιώνα, μέσα από το μουσικό κίνημα του Ιμπρεσιονισμού,
- έρθουμε σε επαφή με τη βιογραφία και το έργο των Claude Debussy και Maurice Ravel,
- αποκτήσουμε νέες μουσικοθεωρητικές γνώσεις και θα κατανοήσουμε τους μουσικούς όρους πεντατονική κλίμακα, ολοτονική κλίμακα, γκλισσάντο και οστινάτο.

Λέξεις κλειδιά: *Ιμπρεσιονισμός, Claude Debussy, Maurice Ravel, πεντατονική κλίμακα, ολοτονική κλίμακα, γκλισσάντο, οστινάτο*

Ο 20ός αιώνας

Ο 20ός αιώνας αποτελεί μια νέα εποχή για τη μουσική. Η ρήξη με την παράδοση είναι πρωτοφανής καθώς παρατηρείται όχι μόνο εγκατάλειψη της τονικότητας, αλλά και συνολική αλλαγή στον τρόπο που γίνεται αντιληπτή η παραδοσιακή έννοια της μουσικής και του έργου. Η σύγχρονη μουσική εκφράζει την εποχή της και δεν αποσκοπεί στην ωραιοποίηση της πραγματικότητας. Χαρακτηρίζεται από πρωτοφανή στυλιστικό πλουραλισμό. Δύο από τα κυρίαρχα καλλιτεχνικά ρεύματα είναι ο **Ιμπρεσιονισμός** και ο **Νεοκλασικισμός**.

Σημαντικά μουσικά στυλ του 20ού αιώνα

Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα και Ιμπρεσιονισμός

Ιμπρεσιονισμός: από τη ζωγραφική στη μουσική

Ο Ιμπρεσιονισμός είναι καλλιτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε αρχικά στη ζωγραφική περίπου από το 1850 και στη συνέχεια πέρασε στη λογοτεχνία και τη μουσική. Πήρε το όνομά του από τον πίνακα του Claude Monet με τίτλο *Impression, soleil levant* (έκθεση στο Παρίσι το 1874). Οι ιμπρεσιονιστές ζωγράφοι επιδίωκαν να αποδώσουν την άμεση εντύπωση (impression) που προκαλείται στον θεατή από αντικείμενα και καθημερινές εικόνες. Έτσι, χρησιμοποίησαν κυρίως ζωντανά χρώματα, δημιούργησαν συνθέσεις σε εξωτερικούς χώρους «κάνοντας λήψη» από ασυνήθιστες οπτικές γωνίες και έδωσαν μεγάλη έμφαση στην αναπαράσταση του φωτός.

Claude Monet - *Impression, soleil levant*

Ο Ιμπρεσιονισμός στη ζωγραφική

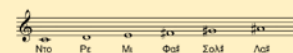
Στη μουσική, ο Ιμπρεσιονισμός άνοιξε νέους και πλούσιους ηχοχρωματικούς δρόμους που χαρακτηρίζονταν από την έκφραση λεπτών συναισθημάτων. Οι δύο αντιπροσωπευτικοί συνθέτες του Ιμπρεσιονισμού είναι ο **Claude Debussy** και ο **Maurice Ravel**. Μερικά από τα πλέον ευδιάκριτα μουσικά χαρακτηριστικά

του είναι η χρήση: **α)** της πεντατονικής κλίμακας, **β)** της ολοτονικής κλίμακας και **γ)** του γκλισσάντο.

Το **γκλισσάντο** προέρχεται από τη γαλλική λέξη *glisser*, που σημαίνει γλίστρημα. Στην άρπα, εκτελείται με γρήγορο γραντζούνισμα όλων των χορδών, ενώ στο πιάνο με γρήγορο ανοδικό ή καθοδικό γλίστρημα των δακτύλων στα πλήκτρα. Συμβολίζεται με μία γραμμή «ζιγκ ζαγκ» που ξεκινά από τον έναν κύριο φθόγγο, την αφετηρία του γκλισσάντο και καταλήγει στον άλλο κύριο φθόγγο, την τελική του νότα.

Η **ολοτονική κλίμακα** αποτελείται αποκλειστικά από διαδοχή ολόκληρων τόνων, π.χ. Ντο, Ρε, Μι, Φα#, Σολ#, Λα#.

Η **πεντατονική κλίμακα** αποτελείται από πέντε διαφορετικές νότες, π.χ. Ντο, Ρε, Μι, Σολ, Λα. Δεν περιέχει ημιτόνια και συναντάται σε διάφορες μουσικές παραδόσεις, πέρα από τη δυτική κλασική μουσική.

Claude Debussy (1862 - 1918)

O Claude Debussy γεννήθηκε στη Γαλλία και επιπλέον, έζησε στη Γερμανία, τη Ρωσία και την Αγγλία. Ο πατέρας του είχε ένα κατάστημα με κινέζικες πορσελάνες και άλλα κεραμικά είδη, ενώ η μητέρα του εξασκούσε το επάγγελμα της μοδίστρας. Καθώς οι γονείς του δεν ήταν ευκατάστατοι, ξεκίνησε μαθήματα πιάνου με την οικονομική βοήθεια των νονών του. Ο Debussy δεν θεωρείται απλώς ένας από τους πλέον ξεχωριστούς Γάλλους συνθέτες, αλλά το όνομά του είναι συνδε-

δεμένο με το πέρασμα του ρομαντισμού στη σύγχρονη μουσική του 20ού αιώνα. Μεταξύ άλλων, έγραψε έργα για πιάνο (*Πρελούδια*, *Σπουδές*), ορχήστρα (*Πρελούδιο στο απομεσήμερο ενός φαύνου*) και μουσική δωματίου.

Claude Debussy

Claude Debussy - Voiles (1909)

«La Fille aux Cheveux de Lin»

Τα *Πρελούδια* είναι από τα πλέον πετυχημένα έργα του Debussy. Πρόκειται για 24 κομμάτια που χωρίζονται σε δύο τεύχη. Χαρακτηριστικό είναι το όγδοο «Πρελούδιο» από το πρώτο τεύχος με τίτλο «La Fille aux Cheveux de Lin» (Το κορίτσι με τα λιναρένια μαλλιά).

Η μελωδία στα δύο πρώτα μέτρα παραπέμπει στην πεντατονική κλίμακα. Προσπαθήστε να την τραγουδήσετε.

Très calme et doucement expressif (♩ = 66)

p sans rigueur

Maurice Ravel (1875 - 1937)

Maurice Ravel, γεννήθηκε στη Γαλλία από πατέρα Ελβετό και μητέρα Ισπανίδα (Βάσκα). Η επιρροή της ισπανικής παραδοσιακής μουσικής έπαιξε σημαντικό ρόλο στην καλλιτεχνική διαμόρφωσή του, καθώς το ισπανικό φολκλόρ διαφαίνεται σε πολλές από τις συνθέσεις του. Έγραψε έργα ιδιαίτερης δεξιοτεχνίας για πιάνο, όπως *Gaspard de la nuit*, *Miroirs*, *Jeux d'eau*, *Le tombeau de Couperin*, καθώς και ορχηστρική μουσική, με αντιπροσωπευτικά έργα το *Daphnis et Chloe Suite No. 2* και το *Boléro*.

Maurice Ravel

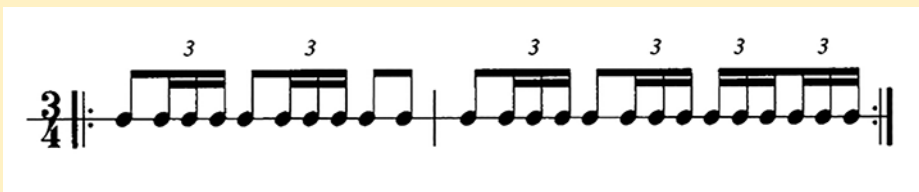
Boléro

Είναι το πλέον δημοφιλές έργο του Ravel. Σε αυτό, ο συνθέτης εισάγει διαδοχικά τα διαφορετικά όργανα της ορχήστρας, επαναλαμβάνοντας το κύριο θέμα, που χωρίζεται σε δύο μουσικές φράσεις. Συνοδεύεται από ένα **οστινάτο**, που είναι ο χαρακτηριστικός ρυθμός του ισπανικού χορού boléro.

Ακούστε το *Boléro* και παρατηρήστε το ρυθμικό οστινάτο που παραπέμπει στον ρυθμό του boléro, καθώς και τον τρόπο που εισάγονται διαδοχικά τα μουσικά όργανα και εκτελούν το κύριο θέμα.

• Μήπως το έχετε ακούσει σε τηλεοπτικές διαφημίσεις ή ως soundtrack ταινιών; Αν ναι, σε ποιες;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε πληροφορίες για το έργο *Children's Corner* του Debussy. Ποια πιστεύετε ότι ήταν η πηγή έμπνευσης του συνθέτη;
2. Ακούστε το έργο *Jeux d'eau* του Ravel. Ποια χαρακτηριστικά του Ιμπρεσιονισμού αναγνωρίζετε σε αυτό;

ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξερευνήσουμε τη μουσική του 20ού αιώνα, μέσα από το κίνημα του Νεοκλασικισμού,
- έρθουμε σε επαφή με τη βιογραφία και το έργο των Sergei Prokofiev και Aaron Copland,
- γνωρίσουμε το μουσικό είδος της φανφάρας.

Λέξεις κλειδιά: *Νεοκλασικισμός, Sergei Prokofiev, Aaron Copland, φανφάρα*

Νεοκλασικισμός

Ο όρος Νεοκλασικισμός (από τις ελληνικές λέξεις «νέος» και «κλασικός»), χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τα πολιτισμικά κινήματα του δυτικού κόσμου (εικαστικές τέχνες, θέατρο, λογοτεχνία, αρχιτεκτονική και μουσική) που χρησιμοποίησαν ως πηγή έμπνευσής τους την κλασική τέχνη και τον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης.

Ειδικότερα στη μουσική, ο Νεοκλασικισμός εμφανίστηκε στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα ως αντίδραση στον όψιμο ρομαντισμό. Ως κίνημα, πρότεινε την αναβίωση παλαιών μουσικών μορφών και την επιστροφή στην κλασική αισθητική. Με αυτόν τον τρόπο, επαναχρησιμοποιούνται μουσικές φόρμες του Μπαρόκ και του Κλασικισμού, όπως η Σονάτα, το Κοντσέρτο, η Συμφωνία και η Σουίτα. Ο Νεοκλασικισμός αντλεί το μουσικό του υλικό από το σύνολο της ιστορίας της μουσικής και αναζητά την αρχαϊκή απλότητα, όπως αυτή εκδηλώνεται κατά τον 18ο αιώνα.

Γνωρίζω τον
Νεοκλασικισμό

Sergei Prokofiev (1891 - 1953)

Ο Sergei Prokofiev, υπήρξε Ρώσος συνθέτης που γεννήθηκε στην Ουκρανία. Η μητέρα του ασχολούνταν ερασιτεχνικά με το πιάνο και του έδωσε τα πρώτα μαθήματα στην ηλικία των τεσσάρων ετών. Τον επόμενο χρόνο, πραγματοποίησε τις πρώτες του συνθετικές απόπειρες. Απέκτησε το ψευδώνυμο «απαίσιιο παιδί» για το άγριο στυλ παιζιμάτων του, αλλά και για τον διάφωνο και κρουστό χαρακτήρα των συνθέσεών του.

Εκτός από την καθαρά οργανική μουσική (Σονάτες για πιάνο, Συμφωνίες για ορχήστρα), συνέθεσε και πολλά άλλα μουσικά είδη, όπως Μπαλέτα, Όπερες, έργα μουσικής δωματίου, μουσική για κινηματογράφο και έργα για παιδιά. Η *Συμφωνία αρ. 1* σε Ρε μείζονα με τίτλο «Κλασική», μαρτυρά την επίδραση των νεοκλασικών στοιχείων στο έργο του.

Sergei Prokofiev

Romeo and Juliet Suite No. 2, op. 64c

«The Montagues and the Capulets»

Οι Μοντέγοι και οι Καπουλέτοι ήταν δύο από τις πλέον ξεχωριστές οικογένειες ευγενών της ιταλικής πόλης Βερόνα. Έτρεφαν θανάσιμο μίσος μεταξύ τους, εξαιτίας κάποιας βεντέτας του παρελθόντος την οποία, αν και αγνοούσαν, συνέχιζαν να υποστηρίζουν για τη διατήρηση της έχθρας. Από αυτές τις δύο οικογένειες προέρχονταν ο Ρωμαίος και η Ιουλιέτα, που ερωτεύτηκαν παράφορα και αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για τον Σαίξπηρ στην ομώνυμη τραγωδία του. Το κομμάτι «Οι Μοντέγοι και οι Καπουλέτοι», από τη δεύτερη Σουίτα *Ρωμαίος και Ιουλιέτα* του Sergei Prokofiev, η οποία είναι εμπνευσμένη από το ομώνυμο σαιξπηρικό δράμα, είναι γραμμένο σε τριμερή μουσική φόρμα (ABA).

Η Α' ενότητα είναι γραμμένη σε tempo *allegro pesante* (εύθυμο βαρύ τέμπο) και σε μέτρο 4/4. Ξεκινάει με εκτέλεση συγχορδιών, που χαρακτηρίζονται από τραχύτητα και καθώς εκτελούνται, καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος της ορχήστρας. Στη μελωδία, κυριαρχεί το ζεύγος των αξιών παρεστιγμένο όγδοο - δέκατο έκτο ( ) και η δυναμική της ενότητας παρουσιάζει ακραίες αντιθέσεις (από *ppp* μέχρι *ff*). Όλα αυτά τα μουσικά χαρακτηριστικά δημιουργούν μια δυσσίωνη ατμόσφαιρα, η οποία περιγράφει με μεγάλη επιτυχία το θανάσιμο μίσος μεταξύ Μοντέγων και Καπουλέτων.

Βασικά στοιχεία θεωρίας:
Παρεστιγμένα φθογγόσημα

Η Β' ενότητα είναι γραμμένη σε tempo moderato tranquillo (μέτριο ήρεμο) και μέτρο 3/4. Η μελωδία εκτελείται αρχικά από φλάουτα και έπειτα από κλαρινέτα, ενώ συνοδεύεται από άρπα, έγχορδα που εκτελούν με τεχνική *rizzicato* και τσελέστα. Όλα τα παραπάνω μουσικά χαρακτηριστικά, σε συνδυασμό με τη δυναμική *p*, προσδίδουν στη Β' ενότητα έναν αέρινο χαρακτήρα, ταυτόσημο με την ατμόσφαιρα του πρώτου χορού της Ιουλιέτας με τον Πάρι, τον όμορφο μνηστήρα που η οικογένειά της διάλεξε για αυτήν. Η ένδειξη *dolce* (γλυκά) υπογραμμίζει την αθωότητα της Ιουλιέτας.

Τσελέστα

Προσπαθήστε να εντοπίσετε τα παραπάνω μουσικά χαρακτηριστικά, κατά την ακρόαση του έργου «Οι Μοντέγοι και οι Καπουλέτιοι» από τη Σουίτα *Romeo and Juliet Suite No. 2, Op. 64c*

Aaron Copland (1900 - 1990)

Ο Aaron Copland γεννήθηκε στο Βροκλυν από Ρωσοεβραίους γονείς. Ήταν ο πρώτος Αμερικάνος συνθέτης που είχε την ευκαιρία να πραγματοποιήσει σπουδές με τη θρυλική καθηγήτρια Nadia Boulanger, την οποία και θεωρούσε μέντορά του. Με την καθοδήγησή της μελέτησε τη μουσική της Αναγέννησης, του Μπαρόκ και του Κλασικισμού, θέτοντας τις βάσεις για το νεοκλασικιστικό, προσωπικό, συνθετικό του στυλ. Έχαιρε αναγνώριση από τους συναδέλφους του, που τον αποκαλούσαν τιμητικά «*Κοσμήτορα των Αμερικανών συνθετών*». Συνέθεσε Μπαλέτα, Συμφωνικά έργα, Όπερες, έργα μουσικής δωματίου και μουσική για κινηματογράφο.

Fanfare for the Common Man

Ο Copland συνέθεσε το 1942 το έργο *Fanfare for the Common Man*. Επνεύστηκε από μία ομιλία του Αμερικανού Αντιπροέδρου Henry A. Wallace, στην οποία, ο τελευταίος αναφέρθηκε στην έλευση του «Century of the Common Man» (Αιώνας του Κοινού Θνητού). Πρόκειται για ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά έργα του συνθέτη. Παρά τη σύντομη διάρκεια, είναι γεμάτο ενέργεια και δυναμισμό.

Η **φανφάρα** είναι ένα ηχηρό κομμάτι που προορίζεται για εκτέλεση σε κάποιο σημαντικό γεγονός, όπως άφιξη επισήμων προσωπικοτήτων ή τελετές έναρξης. Συνήθως, γράφεται για χάλκινα πνευστά και κρουστά. Στο έργο *Fanfare for the Common Man*, τόσο τα κρουστά, όσο και τα χάλκινα πνευστά, εκτελούν με δυναμικές πλήρους ήχου (*f*, *ff*, *fff*).

Aaron Copland

Ακούστε το έργο και εντοπίστε τα παραπάνω μουσικά χαρακτηριστικά. Προσπαθήστε να αναγνωρίσετε τα πνευστά και τα κρουστά όργανα. Μπορείτε να καταλάβετε ποια μουσικά όργανα ακούτε;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε συνθέτες (εκτός από τον Προκόφιεβ) που έχουν εμπνευστεί από το σαιξπηρικό έργο *Ρωμαίος και Ιουλιέτα*.
2. Εκτός από τον Προκόφιεβ και τον Copland, πολλοί συνθέτες της εποχής επηρεάστηκαν από το πνεύμα του Νεοκλασικισμού και αξιοποίησαν στοιχεία του στις συνθέσεις τους. Αναζητήστε ακόμα πέντε συνθέτες και δημιουργήστε μία μικρή παρουσίαση για τη ζωή και το έργο τους.

Δημοφιλή μουσικά ρεύματα του 20ού και του 21ου αιώνα

- 1 Spirituals: ποίηση της αντίστασης και της ελευθερίας
- 2 Η εποχή του Rock 'n' roll
- 3 Η Reggae και ο Bob Marley
- 4 Pop μουσική και μουσικοί
- 5 Hip-hop: μια μοναδική κουλτούρα
- 6 Σύγχρονο ελληνικό τραγούδι: Παντελής Θαλασσινός

SPiritUALS: ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- έρθουμε σε επαφή με τα τραγούδια που ονομάζονται Spirituals,
- αναγνωρίσουμε τον συμβολισμό συγχορδιών,
- συνειδητοποιήσουμε τη δύναμη της μουσικής να ενδυναμώνει ομάδες ανθρώπων.

Λέξεις κλειδιά: *Spirituals, τραγούδια ελευθερίας, ερώτηση-απάντηση, συμβολισμοί συγχορδιών, οδηγός παρτιτούρας, μι ελάσσονα*

Spirituals

Τα αφροαμερικανικά Spirituals πρωτοεμφανίστηκαν, ως είδος μουσικής, στις αρχές του 19ου αιώνα. Αφετηρία τους αποτελούν οι παλαιότερες προφορικές παραδόσεις των Αφροαμερικανών σκλάβων. Είναι τραγούδια με θρησκευτικό περιεχόμενο, ουσιαστικά μια δημιουργική μείξη των αφρικανικών θεοτήτων, δοξασιών και τελετουργικών που κουβαλούσαν μαζί τους οι μαύροι σκλάβοι, με στοιχεία της θρησκείας των κυρίαρχων λευκών, δηλαδή του χριστιανικού δόγματος του Καθολικισμού. Τα Spirituals μπορούσαν να τραγουδηθούν σε λατρευτικά πλαίσια, σε βαφτίσεις ή ταφές, σαν νανουρίσματα, σαν τραγούδια εργασίας ή στην περίπτωση συγκεντρώσεων.

Σκλάβοι στις Η.Π.Α.

Στα πιο παλιά και παραδοσιακά Spirituals του 18ου αιώνα, οι σκλάβοι στις Η.Π.Α. τραγουδούσαν σε κύκλους. Χόρευαν κυκλικά, αρχικά αργά και στη συνέχεια όλο και πιο γρήγορα, με αποτέλεσμα να εισέρχονται σε μια μορφή έκστασης, αρκετές φορές πέφτοντας στο πάτωμα, καθώς θεωρούσαν ότι τους καταλάμβανε το Άγιο Πνεύμα.

No. 107. I'm so Glad.

CHORUS.

I'm so glad the angels brought the tidings down, I'm so glad, I'm

1st time. 2nd time.

hunt-ing for a home, Oh, hunting for a home.

1. You'll
2. Oh,
3. A
4. Tho

Fisk Jubilee Singers:
Συλλογή τραγουδιών και
φωτογραφιών

Jubilee: Αφροαμερικανικό a cappella σύνολο από φοιτητές του Πανεπιστημίου Fisk.

Οι **κύκλοι** προέρχονταν από τις αφρικανικές παραδόσεις με τύμπανα, ωστόσο οι λευκοί απαγόρευαν στους σκλάβους τη χρήση τυμπάνων για να μην μεταδίδουν μηνύματα μεταξύ τους. Στη θέση των τυμπάνων, οι αφροαμερικανοί σκλάβοι άρχισαν να αξιοποιούν χειροκροτήματα και χτυπήματα με τα πόδια ή και με ραβδιά, δημιουργώντας **πολυρυθμικές** συνοδείες στα τραγούδια τους.

Τον 20ό αιώνα, τα Spirituals απέκτησαν μεγάλη δημοτικότητα και πολλές φορές διασκευάστηκαν στο πλαίσιο νέων ειδών μουσικής, όπως η μουσική Gospel, η Blues και η Jazz. Κατά τη διάρκεια του *Κινήματος για τα πολιτικά δικαιώματα*, τα Spirituals αναβίωσαν ως τραγούδια διαμαρτυρίας και ελευθερίας.

Η **πολυρυθμία** είναι ένα μουσικό φαινόμενο, όπου δύο ή περισσότεροι διαφορετικοί ρυθμοί εκτελούνται ταυτόχρονα.

Κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα: κοινωνικό κίνημα στις Η.Π.Α. με στόχο τον τερματισμό των φυλετικών διακρίσεων σε βάρος των Αφροαμερικανών (δεκαετίες 1950-60).

Go Down, Moses

Το «Go Down, Moses» είναι ένα παραδοσιακό Spiritual που περιγράφει τη βιβλική ιστορία του Μωυσή, ο οποίος απελευθέρωσε τους Ισραηλίτες από τη σκλαβιά στην Αίγυπτο. Το τραγούδι χρησιμοποιήθηκε από τους Αφροαμερικανούς σκλάβους ως μέσο έκφρασης της επιθυμίας τους για ελευθερία και αποτέλεσε σύμβολο της αντίστασης κατά της σκλαβιάς.

Go down Moses
Way down in Egypt land.
Tell old Pharaoh
To let my people go!
Oh when Israel was in Egypt land.
Let my people go!
Oppressed so hard,
they could not stand
Let my people go!

Χωριστείτε σε δύο ομάδες και τραγουδήστε το τραγούδι «Go Down, Moses» σε μορφή διαλόγου, δηλαδή **ερώτησης-απάντησης**.

Μουσικό Απόσπασμα
«Go down Moses»

Em B7 Em B7 Em

When Is - rael was in E - gypt's land, Let my people go,

Em Am Em B7 Em

Go down, Mo - ses, way down in E - gypt's land, _____

C Em B7 Em

tell old_ Pha - ra - oh let my peo - ple go.

Παρτιτούρα τραγουδιού
«Go down Moses»

Οι στίχοι των Spirituals αναφέρονται σε ιστορίες της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης. Ιδιαίτερα δημοφιλείς ήταν οι ιστορίες που περιγράφουν τη νίκη των απλών ανθρώπων έναντι των πιο ισχυρών, όπως στο τραγούδι «Go down, Moses».

- Ποια συναισθήματα εκφράζονται στους στίχους του τραγουδιού;
- Πώς βοηθάει η μουσική στη μετάδοση της ατμόσφαιρας της ιστορίας;

Κοσμικά τραγούδια με θρησκευτικό-πνευματικό περιεχόμενο

Γνωρίζετε άλλα κοσμικά τραγούδια με θρησκευτικό-πνευματικό περιεχόμενο από την Ελλάδα ή από άλλη χώρα;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Το τραγούδι «Go down, Moses» έγινε σύμβολο των αγώνων των Αφρικανών σκλάβων στην Αμερική. Γιατί συνέβη αυτό; Τι σχέση έχει ο Μωυσής με τους Αφροαμερικανούς σκλάβους; Για ποιο λόγο επαναλαμβάνεται ο στίχος «Let my people go»;
2. Σύμφωνα με κοινωνιολογικές έρευνες, τα Spirituals αποτελούν πράξη αντίστασης των σκλάβων, καθώς έδιναν δύναμη, κουράγιο, ελπίδα και αίσθηση του ανήκειν στην κοινότητα. Μπορείτε να βρείτε αντίστοιχα παραδείγματα τραγουδιών από την ελληνική ιστορία;
3. Πολλά είδη μουσικής έχουν αναπτυχθεί λόγω αλληλεπίδρασης μεταξύ αφρικανικών και δυτικοευρωπαϊκών μουσικών στοιχείων. Αυτό είναι εμφανές με τη Samba στην Βραζιλία, το Son στην Κούβα, τη Reggae στην Καραϊβική κ.ά. Αυτή η πολιτιστική όσμωση δημιούργησε μοναδικά μουσικά στυλ που αντανάκλουν την ιστορία και την κουλτούρα της κάθε περιοχής.
  - Ακούστε μουσικά παραδείγματα και σημειώστε ποια μουσικά στοιχεία (π.χ., μελωδία, ρυθμός, αρμονία, ηχοχρώματα) δανείστηκε το κάθε μουσικό στυλ από κάθε πολιτισμό.
  - Συζητήστε κάτω από ποιες κοινωνικές συνθήκες δημιουργήθηκαν αυτές οι πολιτιστικές αλληλεπιδράσεις.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ROCK 'N' ROLL

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- έρθουμε σε επαφή με το Rock 'n' roll,
- γνωρίσουμε την ηλεκτρική κιθάρα,
- αυτοσχεδιάσουμε πάνω στον μιξολύδιο τρόπο.

Λέξεις κλειδιά: *Rock 'n' roll, Elvis Presley, Bill Haley, μιξολύδιος τρόπος, ηλεκτρική κιθάρα*

Rock 'n' Roll

Το μουσικό είδος που είναι γνωστό ως Rock 'n' Roll, εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1950, ως συνέχεια διαφόρων προηγούμενων μουσικών ρευμάτων, όπως Blues, Rhythm n' Blues και Swing, κυρίως στις νότιες πολιτείες των Η.Π.Α. Το Rock 'n' Roll αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα της συνένωσης και αλληλεπίδρασης της μουσικής παράδοσης των Αφρικανών σκλάβων με τη δυτικοευρωπαϊκή ενορχήστρωση και αρμονία. Αργότερα, το Rock 'n' Roll εξελίχθηκε στο πιο συμπεριληπτικό είδος που είναι γνωστό ως μουσική Rock, της οποίας και θεωρείται υποείδος.

Η δομή των τραγουδιών του Rock 'n' Roll μοιάζει με εκείνη των Blues, και πολλές φορές βασίζεται στη φόρμα του blues δωδεκάμετρου. Ο τραγουδιστής τραγουδάει σόλο, πλαισιωμένος αρκετές φορές από ένα μικρό οργανικό σύνολο, το οποίο συνοδεύει με φωνητικά και παίζει μουσικά όργανα, όπως μία ή περισσότερες **ηλεκτρικές κιθάρες**, **κοντραμπάσο**, **ντραμς** και κάποιες φορές **πλήκτρα**. Τα τραγούδια έχουν συνήθως γρήγορη ρυθμική κίνηση, ενθαρρύνοντας τον χορό.

Το **δωδεκάμετρο blues** είναι μια πολύ γνωστή μουσική φόρμα που αξιοποιείται τόσο στο πλαίσιο της Blues μουσικής, της Rock 'n' Roll, όσο και σε άλλα δημοφιλή είδη. Μια τυπική δομή blues αποτελείται από δώδεκα μέτρα που επαναλαμβάνονται μέχρι το τέλος του τραγουδιού και περιλαμβάνουν συνήθως τις τρεις κύριες συγχορδίες μιας κλίμακας.

Sister Rosetta Tharpe

Μαθαίνω να παίζω ρυθμικά σχήματα με τρίχα

Η **Sister Rosetta Tharpe** (1919-1973) θεωρείται μία από τις πρωτοπόρες μουσικούς της Gospel μουσικής και του Rock 'n' Roll. Έμεινε γνωστή για τις καινοτομίες που εισήγαγε, όπως τη χρήση της ηλεκτρικής κιθάρας, τον τρόπο που χτυπούσε τις χορδές σαν κρουστά και την παραμόρφωση (distortion) που αξιοποιούσε στον ήχο της ηλεκτρικής κιθάρας. Η Tharpe, όχι μόνο επηρέασε μια ολόκληρη γενιά καλλιτεχνών του Rock 'n' Roll, όπως τους **Little Richard, Johnny Cash, Elvis Presley, Jerry Lee Lewis, Chuck Berry**, αλλά κατάφερε να σπάσει και να αποδομήσει πολλά στερεότυπα ως μαύρη γυναίκα που έπαιζε ηλεκτρική κιθάρα μπροστά σε μεγάλα ακροατήρια, σε μια εποχή που κάτι τέτοιο έμοιαζε αδιανόητο.

- Αναζητήστε και ακούστε μερικά από τα κιθαριστικά της σόλο.
- Πώς θα περιγράφατε τη σκηνική της παρουσία;

Το τραγούδι «That's all right» (1946) του τραγουδιστή της Blues μουσικής **Arthur Crudup**, θεωρείται ένα από τα κομμάτια που σηματοδότησαν την επικράτηση του είδους του Rock 'n' Roll. Η ερμηνεία του τραγουδιού από τον **Elvis Presley** το 1954 μέσα από το ραδιόφωνο, τον έκανε γνωστό σε μία νύχτα! Ιστορικοί της Rock 'n' Roll μουσικής θεωρούν ότι ο **Bill Haley** και ο Elvis Presley, ως λευκοί μουσικοί, κατάφεραν να διαδώσουν στο ευρύτερο κοινό ένα είδος μουσικής που είχε αρχικά διαμορφωθεί από μαύρους καλλιτέχνες.

Ακούστε τις ερμηνείες των Arthur Crudup και Elvis Presley στο τραγούδι «That's all right (mama)». Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε;

Αναζητήστε βίντεο με οδηγίες για τα βήματα του χορού στη μουσική Rock 'n' Roll και μάθετε να χορεύετε πάνω στο τραγούδι «Rock around the clock».

Rock around the clock

Η πρώτη παγκόσμια Rock 'n' roll επιτυχία ήταν το «Rock around the Clock» των **Bill Haley and the Comets** το 1956, η οποία αναδείχθηκε ως η πιο δημοφιλής ηχογράφηση του περιοδικού Billboard για 24 εβδομάδες και έγινε ο ύμνος της επαναστατικής νεολαίας της δεκαετίας του '50.

Μουσικό Απόσπασμα:
«Rock Around the Clock
Tonight»

Ποια μουσικά όργανα αξιοποιούνται στην ηχογράφηση του τραγουδιού και ποιον ρόλο παίζει το καθένα;

Παρτιτούρα τραγουδιού
«Rock around the clock
tonight»

The musical score is written in 4/4 time and features a driving rock rhythm. It includes lyrics such as "One two three o'clock four o'clock rock five six seven o'clock eight o'clock rock nine ten eleven o'clock twelve o'clock rock we're gon-na rock a-round the clock to-night put your glad rags on and join me hon' we're havin' some fun when the clock strike on, - we're gon-na Rock a-round the clock to-night we're gon-na Rock Rock Rock till the broad day-light we're gon-na Rock gon-na Rock a-round the clock to-night..."

Ηλεκτρική κιθάρα

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε πληροφορίες σχετικά με τα μέρη και την κατασκευή της ηλεκτρικής κιθάρας, καθώς και τις τεχνικές ενίσχυσης και προσθήκης ηχητικών εφέ, όπως η παραμόρφωση.
2. Όταν το Rock 'n' Roll αναδύθηκε στις Η.Π.Α., οι νέοι το αγάπησαν. Όμως γονείς, πολιτικοί, εκκλησία και άλλοι συντηρητικοί φορείς αντέδρασαν αρνητικά θεωρώντας τη μουσική, τον χορό, τους στίχους και τους καλλιτέχνες του, αντίθετους προς τα ήθη και τις παραδοσιακές αξίες, φτάνοντας μέχρι και στην απαγόρευση της μετάδοσης της μουσικής Rock 'n' Roll από το ραδιόφωνο. Συμφωνείτε ότι η μουσική, οι στίχοι και ο χορός μπορούν να προκαλέσουν έκπτωση των ηθικών αξιών της νεολαίας; Μπορείτε να σκεφτείτε σύγχρονα παραδείγματα αντιδράσεων προς συγκεκριμένα μουσικά ρεύματα; Οργανώστε σε ομάδες έναν αγώνα αντιλογίας (debate) παραθέτοντας επιχειρήματα υπέρ και κατά της παραπάνω άποψης.

Η REGGAE ΚΑΙ Ο BOB MARLEY

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξερευνήσουμε το μουσικό είδος της Reggae,
- γνωρίσουμε τη ζωή και το έργο του Bob Marley.

Λέξεις κλειδιά: *Reggae, Bob Marley, One Drop Rhythm*

Reggae

Η Reggae είναι σύγχρονο μουσικό είδος που αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1960 στην Τζαμάικα. Γρήγορα ξεπέρασε τα σύνορα και έγινε γνωστή παγκοσμίως. Γίνεται αναγνωρίσιμη από τον ιδιαίτερο ρυθμό, τη χαλαρή ατμόσφαιρα και τα θετικά μηνύματα που μεταδίδει.

Οι στίχοι της Reggae αναφέρονται στην αγάπη, την ειρήνη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ελπίδα. Στο ιδιαίτερο άκουσμα συντελούν και τα μουσικά όργανα που συνοδεύουν, με πιο χαρακτηριστικά την ηλεκτρική κιθάρα, το μπάσο, τη drumset και τα κρουστά (π.χ. κόνγκα, τομ - τομ, κουδούνες).

Glen Washington

H Reggae από την Τζαμάικα

Ο **Bob Marley** υπήρξε ένας από τους δημοφιλέστερους καλλιτέχνες της μουσικής Reggae. Ο όρος Reggae καθιερώθηκε το 1968 με την κυκλοφορία του τραγουδιού «Do the Reggay», από το συγκρότημα **Toots & the Maytals**.

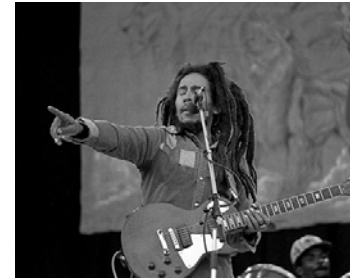

Αναζητήστε το τραγούδι «Do the Reggay» και συνοδέψτε χτυπώντας με παλαμάκια τον παλμό της μουσικής.

Bob Marley (1945 - 1981)

Ο **Bob Marley** ήταν Τζαμαϊκανός τραγουδιστής και τραγουδοποιός. Έπαιζε κιθάρα και ήταν ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος σε κοινωνικοπολιτικά θέματα. Θεωρείται ως μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της Reggae μουσικής. Ο πατέρας του ήταν λευκός, ενώ η μητέρα του μαύρη. Λόγω της μεικτής καταγωγής του, ως παιδί, ήρθε αντιμέτωπος με τον ρατσισμό. Σε ηλικία 10 ετών έμεινε ορφανός. Σε όλη τη ζωή του ερχόταν αντιμέτωπος με ποικιλία ερωτήσεων αναφορικά με τη φυλετική του ταυτότητα. Παράτησε το σχολείο σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών, ώστε να εργαστεί για βιοποριστικούς λόγους.

Bob Marley

Natty Dread

Το 1975 αναγνωρίστηκε διεθνώς με το τραγούδι «No Woman, No Cry» (άλμπουμ *Natty Dread*). Το 1976 εγκαταστάθηκε στην Αγγλία, όπου οι ηχογραφήσεις του σημείωσαν τεράστια επιτυχία. Η μουσική του Bob Marley άρχισε να γίνεται περισσότερο δημοφιλής μετά τον θάνατό του. Ως σήμερα, παραμένει ιδιαίτερα γνωστός τόσο στην Αφρική, όσο και παγκοσμίως.

Ακούστε το τραγούδι του **Marley** με τίτλο «Three Little Birds» και προσέξτε το μήνυμα που προσπαθούν να μεταδώσουν οι στίχοι του. Στη συνέχεια, δοκιμάστε να εκτελέσετε τη συνοδεία σε αρμόνιο, κιθάρα ή γιουκαλίλι.

*Don't worry about a thing
'Cause every little thing
is gonna be alright"
Singing, "Don't worry about a thing
'Cause every little thing
is gonna be alright!*

*Rise up this morning,
smiled with the rising sun
Three little birds pitch by my doorstep
Singing sweet songs of melodies
pure and true
Saying,
This is my message to you-ou-ou*

Πιάνο

Κιθάρα

Γουκαλίλι

Ο ρυθμός της Reggae

Ο ρυθμός είναι ιδιαίτερα σημαντικός στη μουσική Reggae. Το ρυθμικό σχήμα που ακολουθεί στη συνέχεια, ονομάζεται **one drop** (στην πιο απλή του μορφή) και εκτελείται από τη drumset.

Aa

Reggae: Γλωσσάρι

Μπορείτε να το εκτελέσετε χρησιμοποιώντας τρίγωνο, γούντμπλοκ και κλάβες ή να κατασκευάσετε δικά σας αντίστοιχα όργανα. Αναφορικά με τον παλμό, προσπαθήστε κατά την εκτέλεσή σας να είστε όσο πιο σταθεροί/ές γίνεται. Μόλις νιώσετε σίγουροι/ες με τη ρυθμική εκτέλεση και παράλληλα με αυτήν, προσπαθήστε να αυτοσχεδιάσετε τραγουδώντας ή εκτελώντας σε κάποιο μελωδικό όργανο της επιλογής σας.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Πολλά από τα τραγούδια του Marley κάνουν αναφορά στη Βίβλο. Αναζητήστε κάποια από αυτά και αναλογιστείτε τα συναισθήματα που δημιουργούν.
2. Οι Locomondo είναι ένα από τα πιο γνωστά και αγαπητά σύγχρονα συγκροτήματα στην Ελλάδα. Πολλά από τα τραγούδια τους παραπέμπουν στη μουσική Reggae. Προσπαθήστε να εντοπίσετε κάποια από αυτά, παρατηρώντας τα μουσικά χαρακτηριστικά τους (νόημα στίχων, όργανα, ρυθμό).

ΡΟΠ ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξερευνήσουμε το μουσικό είδος της Pop μουσικής,
- ακούσουμε και θα τραγουδήσουμε pop τραγούδια.

Λέξεις κλειδιά: *Pop μουσική, ακουστική και ηλεκτρική κιθάρα, πλήκτρα, ντραμς, Eurovision*

Pop

Η Pop είναι ένα διεθνώς διαδεδομένο είδος δημοφιλούς μουσικής. Ως όρος, προέρχεται από τη λέξη popular της αγγλικής γλώσσας που μεταφράζεται ως «δημοφιλής». Η δημοτικότητα της οφείλεται τόσο στις ευδιάκριτες μελωδίες της που εύκολα μπορούν να αποτυπωθούν στη μνήμη του ακροατή, όσο και στο περιεχόμενο των στίχων της που συνήθως αναφέρονται στην αγάπη, τη χαρά και σε διάφορα άλλα προσωπικά βιώματα, με επακόλουθο αποτέλεσμα να απολαμβάνει μεγάλη εμπορική επιτυχία.

Τα μουσικά όργανα που συναντώνται τακτικά στην Pop μουσική είναι η **ακουστική** και η **ηλεκτρική κιθάρα**, τα **πλήκτρα** και η **drumset**. Μερικοί από τους πλέον διάσημους pop καλλιτέχνες είναι ο **Michael Jackson**, η **Madonna**, ο **Elton John** και η **Whitney Houston**. Στη χώρα μας, υπάρχουν πολυάριθμοι και αξιόλογοι pop καλλιτέχνες. Εντελώς δειγματοληπτικά, αναφέρονται ο **Μιχάλης Χατζηγιάννης**, η **Έλενα Παπαρίζου** και ο **Αλκίνοος**

Michael Jackson

Ιωαννίδης.

Ariana Grande

H Ariana Grande είναι Αμερικανίδα τραγουδίστρια, στιχουργός και ηθοποιός, διεθνούς φήμης. Γεννήθηκε το 1993 και θεωρείται σημαντική φιγούρα της Pop μουσικής. Τραγουδάει σε ιδιαίτερα μεγάλη φωνητική έκταση και ερμηνεύει απαιτητικές μελωδίες. Ξεκίνησε τη σταδιοδρομία της στα 15 της χρόνια και έχει λάβει πολυάριθμα βραβεία.

Ariana Grande

Ακούστε το τραγούδι της **Grande** με τίτλο «Santa, Tell Me» και στη συνέχεια προσπαθήστε να τραγουδήσετε την πρώτη στροφή.

A D
San - ta tell me if you're real - ly there, _____ don't

F#m E
make me fall in love a - gain if he won't be here, next year.

A D
_____ San - ta tell me if you're real - ly cares, _____ 'cause

F#m E
I can give it all a - way if he won't be there, next year.

Drum-machine

Μάθημα Σολφέζ

Η Ελλάδα συμμετείχε στον διαγωνισμό τραγουδιού της Eurovision το 1977 με το τραγούδι «Μάθημα Σολφέζ». Το παρουσίασαν οι **Πασχάλης Αρβανιτίδης, Μαριάννα Τόλη, Ρόμπερτ Ουίλιαμς** και **Μπέσσυ Αργυράκη**. Η μουσική του συγκεκριμένου pop τραγουδιού είναι του Γιώργου Χατζηνάσιου και οι στίχοι της Σέβης Τηλιακού.

Ακούστε το τραγούδι και τραγουδήστε το ρεφρέν. Στη συνέχεια, προσπαθήστε να παίξετε τη βασική μελωδία, στα μουσικά όργανα της τάξης σας.

F

Nτο φα φα φα, — σολ φα σολ φα μι ντο

E_b

σι μι μι μι, — ντο σι ντο σι σολ σι — ντο.

F_m B_b

Nτο φα φα φα — σολ φα σολ φα μι ντο

E_b

μι.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Επιλέξτε Έλληνες και ξένους pop τραγουδιστές και εντοπίστε μερικές από τις πιο γνωστές επιτυχίες τους. Δημιουργήστε μια παρουσίαση για τη ζωή και το έργο τους και παρουσιάστε την στην τάξη.
2. Ποια είναι η γνώμη σας για τον διαγωνισμό τραγουδιού της Eurovision; Ποια πιστεύετε ότι είναι τα κριτήρια επιλογής των τραγουδιών που βραβεύονται;

HIP-HOP: ΜΙΑ ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξερευνήσουμε την κουλτούρα του Hip - hop,
- επεξεργαστούμε τα βασικά χαρακτηριστικά του Hip-hop (μουσική, χορός και γκράφιτι).

Λέξεις κλειδιά: *Hip-hop, υποκουλτούρα, rap, DJ-ing, MC, beatbox, b-boying, break dance και γκράφιτι.*

Hip-hop

Η λέξη **υποκουλτούρα** (subculture, ετυμολογία: υπό + κουλτούρα) αφορά σε μία υποκατηγορία μιας γενικότερης κουλτούρας (ομάδα ανθρώπων με κουλτούρα διαφορετική από τη γενικότερη στην οποία ανήκουν). Οι υποκουλτούρες συνιστώνται από άτομα που αισθάνονται παραγκωνισμένα από το κοινωνικό σύνολο και έχουν μεταξύ τους όμοιες ιδέες και απόψεις για τη ζωή, αναπτύσσοντας έτσι την αίσθηση της ταυτότητας.

Ο όρος Hip-hop ετυμολογικά προέρχεται από τις αφροαμερικάνικες λέξεις hip και hop οι οποίες παραπέμπουν σε έννοιες της μόδας (hip) και του χορού (hop). Πρόκειται για μια υποκουλτούρα που γεννήθηκε στις αφροαμερικάνικες κοινότητες του Μπρόνξ της Νέας Υόρκης, κατά τα τέλη του 1970. Η διάδοσή του ξεκίνησε από το 1980, ενώ από το 2000 έγινε ιδιαίτερα δημοφιλές είδος μουσικής διεθνώς, με αποτέλεσμα να έχει επηρεάσει εκτός από τη μουσική και τον χορό, τη μόδα και τον πολιτισμό.

Το Hip-hop αποτελείται από μουσική (rap, DJ-ing και beatbox), χορό (b-boying) και γκράφιτι.

Μουσική

Στο Hip-hop, πρωταγωνιστικό ρόλο έχει το ραπ τραγούδι. Δίνεται έμφαση στους στίχους και στο περιεχόμενό τους, ενώ η μουσική έχει συνοδευτικό χαρακτήρα. Οι στίχοι απαγγέλλονται ρυθμικά με έναν ιδιαίτερα χαρακτηριστικό τρόπο, ενώ η μουσική δανείζεται στοιχεία από διάφορα άλλα μουσικά ρεύματα. Οι εκτενείς στίχοι εκφράζουν καθημερινά βιώματα και εμπειρίες, ενώ μπορούν να αποκτήσουν και διάφορες πολιτικές προεκτάσεις. Ο τραγουδιστής που ραπάρει ονομάζεται **MC** (Master of Ceremonies: Τελετάρχης). Αφετηρία των MCs αποτέλεσε ένας **DJ** που πήρε το μικρόφωνο και άρχισε να επικοινωνεί με διάφορους στίχους που περιείχαν σλόγκαν. Ακολούθησαν και άλλοι MCs που θέλησαν να τοποθετηθούν ομοιοτρόπως για τα δικά τους προσωπικά και κοινωνικά προβλήματα, με αποτέλεσμα να καθιερωθεί το MCing στο Hip-hop.

Hip-hop

Εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό είναι το **DJ-ing** (αναπαραγωγή ή αλλαγή τραγουδιών και ήχων με DJ mixers). Αρχικά, δημιουργήθηκε για να υποστηρίχτει ρυθμικά το ραπάρισμα και ο χορός του Hip-Hop. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκαν τεχνικές, όπως το scratch και το beat juggling και εξελίχθηκαν σε αναπόσπαστο τμήμα του Hip-hop. Στην υποστήριξη των MCs στοχεύει και το **beatbox**.

Με την καθοδήγηση του/της εκπαιδευτικού, επιλέξτε και ακούστε δύο τραγούδια Hip-hop. Ποια χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου μουσικού είδους εντοπίζετε;

B-boying

Βασικός τρόπος έκφρασης του Hip-hop είναι και ο δυναμικός και ρυθμικός χορός **b-boying** ή αλλιώς, **break dance**. Εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970 και συνδυάζει ποικίλα στοιχεία από **α)** χορευτικά είδη (όπως ο χορός του δρόμου), **β)** πολεμικές τέχνες (όπως η βραζιλιάνικη Καποέιρα) και **γ)** γυμναστικές ακροβατικές φιγούρες και χαρακτηριστικές χορευτικές κινήσεις δημοφιλών καλλιτεχνών (James Brown, Michael Jackson). Το B-boying αποτελείται από τέσσερα βασικά στοιχεία: το toprock (χορευτικές κινήσεις που εκτελούνται σε όρθια θέση), το downrock (χορευτικές κινήσεις που εκτελούνται χαμηλά στο έδαφος), τα freezes (πάγωμα σε μία πόζα) και τα power moves (κυκλικές ακροβατικές φιγούρες με στροφές στο έδαφος ή τον αέρα).

Στο παρελθόν, οι παρέες-συμμορίες έδιναν μάχες χορού breakdancing, με σκοπό την ανάδειξη της καλύτερης-επικρατέστερης στο πλαίσιο της επιμέρους περιοχής. Ο χορός αντικατέστησε τα όπλα και τις αιματοχυσίες με αποτέλεσμα να μειωθεί αισθητά η βία.

Παρακολουθήστε τους **Jabbawockeez** να χορεύουν στον διαγωνισμό *Red Bull BC One World Final* (Νέα Υόρκη, 2022) και καταγράψτε ποια από τα παραπάνω χαρακτηριστικά του b-boying υπάρχουν.

Γκράφιτι

Το γκράφιτι θεωρείται επίσης ένας από τους κύριους τρόπους έκφρασης του Hip-hop. Αφορά σε αναγραφή συνθημάτων ή σε ζωγραφιές πάνω σε επιφάνειες (κυρίως τοίχους) δημοσίων χώρων. Εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970 στο Μπρόνξ της Νέας Υόρκης και ένας από τους πρώτους καλλιτέχνες γκράφιτι ήταν ο Ελληνο-αμερικανός **TAKI 183**.

Γκράφιτι για τον ανεξίτηστο θάνατο του Tupac Shakur

Γκράφιτι: Βανδαλισμός ή μορφή σύγχρονης τέχνης;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε hip-hop τραγούδια. Ποια κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά μηνύματα προσπαθούν να μεταδώσουν οι στίχοι του καθενός;
2. Ποια η διαφορά μεταξύ της ραπ και του Hip-hop; Πώς έχει εξελιχθεί η κουλτούρα του Hip-hop στον χρόνο; Ποιες είναι οι κυρίαρχες σύγχρονες τάσεις στην εποχή μας;
3. Θεωρείτε ότι το γκράφιτι αποτελεί αισθητικό καλλιτεχνικό ή βανδαλισμό των επιφανειών στις οποίες φιλοξενείται; Αναζητήστε γκράφιτι από καλλιτέχνες, όπως ο Banksy και ο Jean-Michel Basquiat και προβληματιστείτε αναφορικά με τα μηνύματα που προσπαθούν να μεταδώσουν.
4. Δημιουργήστε ένα τραγούδι Hip-hop. Επιλέξτε ένα έτοιμο διαθέσιμο rap beat. Αφού αποφασίσετε τα προσωπικά βιώματα, τα συναισθήματα ή τα θέματα κοινωνικού περιεχόμενου που θέλετε να προβάλετε, συνθέστε στίχους με ομοιοκαταληξία, έτσι ώστε να συμβαδίζουν ρυθμικά με το rap beat που επιλέξατε.
  - Μπορείτε να ακολουθήσετε τις οδηγίες του φύλλου εργασίας *Συναυλία με τραγούδια διαμαρτυρίας (Φύλλο εργασίας 2)* στο ψηφιακό αποθετήριο *Φωτόδεντρο LS*.

Aa

Hip-hop: Γλωσσάρι

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ: ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- έρθουμε σε επαφή με το σύγχρονο ελληνικό τραγούδι αναγνωρίζοντας τις παραδοσιακές του ρίζες και τις πιο σύγχρονες επιρροές του,
- ευαισθητοποιηθούμε για το περιβάλλον με μέσο τη μουσική.

Λέξεις κλειδιά: *σύγχρονο ελληνικό τραγούδι, Θαλασσινός, μουσική και οικολογία*

Παντελής Θαλασσινός

Ο Παντελής Θαλασσινός είναι σύγχρονος Έλληνας τραγουδιστής και τραγουδοποιός. Γεννήθηκε στον Πειραιά, ενώ οι γονείς του έχουν καταγωγή από τα νησιά της Χίου και της Σερίφου. Οι πρώτες του μουσικές σπουδές ξεκινούν στον Ναυτικό Όμιλο της Χίου, όπου έζησε τα παιδικά του χρόνια. Αρχικά εργάστηκε σαν ναυτιλιακός υπάλληλος-εκτελωνιστής και σαν κιθαρωδός σε ταβέρνες και μπουάτ του Πειραιά. Στη δισκογραφία εισάγεται το 1987 με το μουσικό συγκρότημα **Λαθρεπιβάτες**. Το 1993 ηχογραφεί την πρώτη προσωπική του δουλειά, τον δίσκο *Νύχτας Κύματα*. Ακολουθούν άλλα 20 προσωπικά άλμπουμ, με μεγάλες επιτυχίες.

Παντελής Θαλασσινός

Μέχρι σήμερα ο Παντελής Θαλασσινός έχει συνεργαστεί με ένα πλήθος ξένων και Ελλήνων καλλιτεχνών, ενώ έχει συμμετάσχει σε πολλές συναυλίες σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και του κόσμου.

Η **μπουάτ** ήταν ένας μικρός χώρος συναυλιών που προσέλκυε κυρίως νέους, τη δεκαετία του 1970. Προέρχεται από τη γαλλική λέξη *boîtes* που σημαίνει κουτιά. Φιλοξένησε κυρίως το μουσικό ρεύμα που είναι γνωστό ως «Νέο Κύμα».

Ακούστε τη συμμετοχή του Παντελή Θαλασσινού στη διασκευή και ερμηνεία του τραγουδιού «Chan Chan» σε συνεργασία με το διάσημο κουβανέζικο συγκρότημα **Compay Segundo**.

- Αναζητήστε πληροφορίες για το τραγούδι «Chan Chan» και εξετάστε πώς αυτό συνέβαλε στην ανάπτυξη του παγκόσμιου ενδιαφέροντος προς την κουβανέζικη μουσική.
- Εξηγήστε για ποιους λόγους σας αρέσει ή όχι το αποτέλεσμα της συνεργασίας του Παντελή Θαλασσινού με το συγκρότημα Compay Segundo.

Ο ίδιος ξεχωρίζει τη συνεργασία του με τον Χιώτη χαράκτη και ζωγράφο Νίκο Γιαλούρη (1928-2003), ο οποίος επιμελήθηκε τα εξώφυλλα πολλών δίσκων του. Παρατηρήστε το εξώφυλλο από τον διπλό δίσκο που προέκυψε το καλοκαίρι του 1999, από τις συναυλίες που πραγματοποιήθηκαν σε όλη την Ελλάδα μαζί με την **Δέσποινα Ολυμπίου** και τον **Γεράσιμο Ανδρέατο**, με την ονομασία *Απ' την Τήλω ως τη Θράκη*.

Αναζητήστε δείγματα από τη δουλειά του χαράκτη και ζωγράφου Νίκου Γιαλούρη.

Συζητήστε για τη σημασία της εικαστικής τέχνης στα εξώφυλλα των μουσικών δίσκων.

Ο Παντελής Θαλασσινός είναι ένας ιδιαίτερα αγαπητός καλλιτέχνης με πολλές επιτυχίες, ξεχωριστή χροιά φωνής και με επιρροές από την παραδοσιακή μουσική της νησιωτικής Ελλάδας και της Μικράς Ασίας.

Ν' αγαπός

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Στίχοι: Νίκος Βελιώτης

Em D Em Bm Em

N' a - ga - pás ta bou - ná kai ta pé - la - xa _____ tous γνω - στούς και τους ά - γνω - ρους τό - πους,

8 C G Am B7

_____ τα που - λιά τα λου - λού - δια τα σύν - νε - φα, _____ και πο - λύ ν' a - ga - pás του αν - θρώ - πους, _____

Αποκρυπτογραφήστε
την παρτιτούρα!

Μουσικό Απόσπασμα:
«Ν' αγαπός»

Παρτιτούρα τραγουδιού
«Ν' αγαπός»

Το θέμα του τραγουδιού «Ν' αγαπός» είναι η αγάπη. Μπορείτε να βρείτε ποιες διαφορετικές μορφές αγάπης αναφέρει ο στιχουργός:

- Ποια συναισθήματα σας εγείρει η μουσική σε συνδυασμό με τους στίχους;
- Ποια μουσικά στοιχεία βοηθούν στην έκφραση αυτών των συναισθημάτων (π.χ. μελωδία, ρυθμός, χρονική αγωγή - tempo, ενορχήστρωση, δυναμικές);

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Ακούστε και άλλα τραγούδια του Παντελή Θαλασσινού. Μπορείτε να εντοπίσετε τις επιρροές του από την παραδοσιακή μουσική διαφορετικών περιοχών της Ελλάδας; Εστιάστε στα μουσικά όργανα, στους ρυθμούς, καθώς και στη σχέση λόγου και μουσικής.
2. Δείτε βίντεο με live συναυλίες του Παντελή Θαλασσινού. Ποια μουσικά όργανα απαρτίζουν την ορχήστρα του συνήθως; Ποια από αυτά προέρχονται από την ελληνική μουσική παράδοση και ποια από τη δυτικοευρωπαϊκή;
3. Επιλέξτε σε ομάδες και παρουσιάστε δημοτικά τραγούδια από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας, την Κύπρο, την Σμύρνη ή την Κωνσταντινούπολη. Κάθε ομάδα παρουσιάζει την εργασία της που περιλαμβάνει μια «ξενάγηση» οπτική και ηχητική της παραδοσιακής μουσικής της συγκεκριμένης περιοχής.

Οι Lia de Itamaracá από τη Βραζιλία στο world music festival Horizonte (2023)

- 1 Ταξιδεύοντας με όχημα τη μουσική του κόσμου
- 2 Η πολυφωνία στην παραδοσιακή μουσική της Αλβανίας
- 3 Ρυθμοί και μελωδίες της Υποσαχάριας Αφρικής
- 4 Η μουσική των αυτόχθονων κατοίκων της Ωκεανίας χθες και σήμερα
- 5 Διαχρονικοί ήχοι και σύγχρονες επιρροές στη μουσική της Ινδονησίας, της Μαλαισίας και των Φιλιππίνων

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕ ΟΧΗΜΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- ανακαλέσουμε βιώματα και εμπειρίες που σχετίζονται με την παραδοσιακή μουσική,
- διακρίνουμε επιστημονικούς όρους που την προσδιορίζουν,
- διερευνήσουμε τις επιδράσεις της μουσικής του κόσμου στην καθημερινή μας ζωή.

Λέξεις κλειδιά: *παραδοσιακή μουσική, εθνομουσικολογία, μουσική του κόσμου, μουσικό ιδίωμα*

Η παραδοσιακή μουσική

Από την εποχή που οργανώθηκαν οι άνθρωποι σε κοινότητες, ανέπτυξαν τις τέχνες ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας. Στις κοινότητες αυτές η μουσική δημιουργήθηκε, εξελίχθηκε και διαδόθηκε από γενιά σε γενιά, προφορικά. Για όλα τα μέλη της, η μουσική αποτελούσε μέσο ικανοποίησης των συναισθηματικών αναγκών και των λειτουργικών συνηθειών τους (π.χ., κύκλος της ζωής, ήθη, έθιμα, ιεροτελεστίες). Το είδος αυτό της μουσικής ονομάζεται **παραδοσιακή**, δεν έχει επώνυμο δημιουργό και εκφράζει τη συγκεκριμένη ομάδα την ορισμένη χρονική στιγμή. Συνδυάζεται συχνά με τον χορό ή ακόμα και με την ταυτόχρονη εκτέλεση μουσικών οργάνων. Η «διδασκαλία» της παραδοσιακής μουσικής στηρίζεται στην προφορικότητα και στη μίμηση και εξελίσσεται σε

Αφρικανικά μουσικά όργανα

άμεση σχέση με την κοινωνία μέσα στην οποία δημιουργείται, όπως κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά και ιστορικά γεγονότα. Η παραδοσιακή μουσική ενός τόπου εμπλουτίζεται και από τα μουσικά χαρακτηριστικά γειτονικών περιοχών, τα οποία ενσωματώνονται σταδιακά.

Στη σύγχρονη εποχή, όπου έχουν αναπτυχθεί τα αστικά κέντρα και η μουσική βιομηχανία, η παραδοσιακή μουσική δεν αναπτύσσεται μέσα στο ίδιο πλαίσιο όπως παλιότερα. Ωστόσο, εξακολουθεί να εκφράζει τις νεότερες γενιές, να επηρεάζει τα μουσικά είδη της δημοφιλούς μουσικής, να εμπνέει και να ενώνει τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από το επίπεδο των μουσικών τους γνώσεων, το οικονομικό τους υπόβαθρο και την ηλικία τους.

Aa

Μουσική του κόσμου

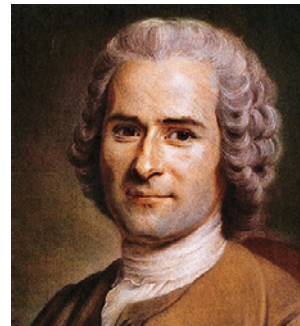

Η παραδοσιακή μουσική βγήκε από την ανθρώπινη ψυχή και σε αυτήν απευθύνεται.

Εθνομουσικολογία

Το ενδιαφέρον για τη μουσική πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης ξεκίνησε μετά τα ταξίδια των ανακαλύψεων και η μελέτη των αντίστοιχων πολιτισμών προέρχεται από τον Διαφωτισμό. Ο **Jean-Jacques Rousseau** (1712-1778) υποστήριζε ότι η μουσική είναι ξεχωριστή για κάθε πολιτισμό και εκφράζει τον συγκεκριμένο λαό. Κατ' επέκταση, οι λαοί αντιλαμβάνονται και αντιδρούν με διαφορετικό τρόπο στα μουσικά χαρακτηριστικά (ιδιώματα) του κάθε πολιτισμού. Στο έργο του *Μουσικό Λεξικό* (Dictionnaire de Musique, 1768) περιέχονται δείγματα ελβετικής, ιρανικής, κινεζικής, καθώς και канаδικής και αμερικάνικης-ινδιάνικης μουσικής.

Jean-Jacques Rousseau

Με την ανακάλυψη του φωνόγραφου το 1877 από τον Thomas Edison, οι ηχογραφήσεις άρχισαν να διαδίδονται και μπορούσαν να αναλυθούν και να μελετηθούν από τους επιστήμονες με μεγαλύτερη ακρίβεια. Στις μελέτες αυτές εντάσσονται και οι μελέτες της μουσικής των πολιτισμών, οι σημαντικότερες από τις οποίες προέρχονται από τα κράτη που δημιούργησαν αποικίες έξω από την Ευρώπη, όπως η Αγγλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ολλανδία, η Γερμανία και η Γαλλία. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αναπτύχθηκε η επιστήμη της

Εθνομουσικολογίας και μας έφερε σε επαφή με τους μουσικούς πολιτισμούς άλλων χωρών, αλλά και τον δικό μας. Είμαστε σε θέση πλέον να αναγνωρίζουμε τα γενικά μουσικά χαρακτηριστικά της κάθε εθνότητας, να εμπνεόμαστε από αυτά και να τα εντάσσουμε στις δημιουργίες μας.

Φωνόγραφος

Με τη συμβολή της **Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας**, εστιάζουμε ακόμα περισσότερο στις ανθρώπινες συμπεριφορές, όπως αυτές εκδηλώνονται μέσα στο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο δραστηριοποιούμαστε.

Μουσικό ταξίδι στον κόσμο

Η μουσική του κόσμου

Η μουσική του κόσμου (world music) είναι όρος που περιγράφει την τοπική λαϊκή και μουσική ρίζα μιας συγκεκριμένης πολιτιστικής ομάδας, κοινωνίας ή εθνότητας. Παρουσιάζεται μέσα στο πλαίσιο στο οποίο δημιουργείται και εξελίσσεται περιέχοντας θρησκευτικά, πολιτικά και κοινωνικά στοιχεία, τελετουργίες και έθιμα. Ως όρος, εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1990, για να αντικαταστήσει επίθετα που χαρακτήριζαν αυτό το είδος μουσικής, όπως «**εθνική**» (ethnic), «**εξωτική**» (tropical), «**παλμός του κόσμου**» (world beat), «**διεθνής**» (international) και να τα εντάξει με έναν όρο στη μουσική βιομηχανία.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Καταγράψτε λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τους όρους «παραδοσιακή μουσική» και «μουσική του κόσμου». Συγκρίνετε τις λέξεις μεταξύ σας. Συναντώνται κοινές λέξεις; Έχουν την ίδια ή διαφορετική σημασία; Τι συμπεράσματα εξάγετε σύμφωνα με τις απόψεις σας για τους δύο αυτούς όρους;
2. Αναφέρετε τραγούδια, εμπειρίες και βιώματα που σχετίζονται με την παραδοσιακή μουσική ή/και τη μουσική του κόσμου. Έχετε συμμετάσχει σε γλέντια και πανηγύρια; Μαθαίνετε κάποιο παραδοσιακό όργανο ή κάποιο είδος χορού;
3. Σχολιάστε τις εικόνες στο ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο και συζητήστε για τη μουσική της περιοχής και τον ρόλο που επιτελεί στη συγκεκριμένη κοινωνία. Μπορείτε να εστιάσετε στην ενδυμασία, τα μουσικά όργανα, την τελετουργία, το ευρύτερο περιβάλλον. Σε ποια χώρα ή ήπειρο μπορείτε να υποθέσετε ότι θα αντιστοιχούσε αυτή η εικόνα;

Η ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- αναγνωρίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής μουσικής της Αλβανίας,
- διακρίνουμε τα παραδοσιακά όργανα της Αλβανίας,
- εντοπίσουμε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των πολυφωνικών τραγουδιών της Αλβανίας και της Ελλάδας.

Λέξεις κλειδιά: *ισοκράτης, ισο-πολυφωνία, glissandi, σάζι, μικροδιαστήματα*

Προσεγγίζοντας τη μουσική της Αλβανίας

Η παραδοσιακή μουσική της Αλβανίας επηρεάστηκε και ενσωμάτωσε στοιχεία διαφορετικών πολιτισμών, όπως του οθωμανικού, του ελληνικού και των Ρομά. Χωρίζεται στη μουσική των αγροτικών και των αστικών περιοχών. Αν και κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα τα είδη αυτά δεν είναι ευδιάκριτα, ο διαχωρισμός αυτός παρέχει μία αφετηρία για την εξέταση των μουσικών χαρακτηριστικών της αλβανικής παραδοσιακής μουσικής. Τα μελωδικά **glissandi** (γλιστρήματα), οι **μεικτοί ρυθμοί**, η **πεντατονική κλίμακα** και τα **μικροδιαστήματα** (διαστήματα μικρότερα του ημιτονίου) είναι μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της.

Διαφορές εντοπίζονται και κατά την εκτέλεση της παραδοσιακής αλβανικής πολυφωνικής μουσικής, όπως συναντάται στη Βόρεια και Νότια Αλβανία. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η **ισο-πολυφωνία**. Ο όρος «ίσον» συνδέεται με τη βυζαντινή μουσική και αναφέρεται στον ισοκράτη που συνοδεύει τις υπόλοιπες φωνές. Στη Βόρεια Αλβανία ο **ισοκράτης** συνήθως εκτελείται πάνω στο φωνήεν -ε-, και είναι συνεχής, ενώ στη Νότια αναπτύσσεται πάνω στο κείμενο του τραγουδιού και έχει ρυθμό.

Η **ισο-πολυφωνία** είναι είδος της αλβανικής παραδοσιακής μουσικής και έχει ενταχθεί στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Unesco από το 2008.

Τα μουσικά όργανα που συναντώνται συχνότερα είναι το σάζι, το κλαρίνο, η γκάιντα, ο αυλός και το ντέφι. Στη Νότια Αλβανία, στις αρχές του 20ού αιώνα, ο όρος «σάζι» αναφέρεται και σε ένα μουσικό σύνολο, το οποίο αποτελείται από βιολί, κλαρίνο, ακορντεόν, λαούτο και ντέφι.

Τα **μικροδιαστήματα** είναι ηχητικά διαστήματα μικρότερα του ημιτονίου.

Ο **ισοκράτης** είναι νότα μεγάλης διάρκειας, η οποία ακούγεται ταυτόχρονα με την κύρια μελωδική γραμμή.

Το μουσικό σύνολο **Familja Lela** (Οικογένεια Lela) αποτελείται από μέλη της οικογένειας Lela, το οποίο ερμηνεύει την πολυφωνική παραδοσιακή μουσική της νότιας Αλβανίας δεξιотехνικά κατά την φωνητική και οργανική εκτέλεση.

- Αναζητήστε στο διαδίκτυο περισσότερες πληροφορίες για το μουσικό σύνολο Familja Lela.

Familja Lela

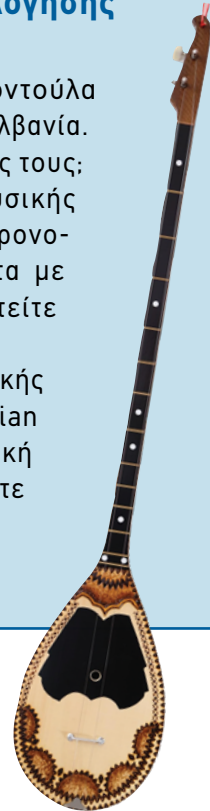

Ακούστε ένα μουσικό απόσπασμα από τη δισκογραφία των Familja Lela και αναγνωρίστε τα χαρακτηριστικά της μουσικής της Νότιας Αλβανίας και τον ρόλο που έχει το κάθε όργανο (ισοκράτης, κύρια μελωδική γραμμή κ.ά.).

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε στο διαδίκτυο το ηπειρώτικο τραγούδι «Μωρή κοντούλα λεμονιά» και το τραγούδι «Mora te riet» από τη Νότια Αλβανία. Ποια είναι τα κοινά τους χαρακτηριστικά και ποιες οι διαφορές τους;
2. Η ισο-πολυφωνία ως είδος της αλβανικής παραδοσιακής μουσικής έχει ενταχθεί στον κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco (2008). Αναζητήστε ηχητικά παραδείγματα με ισο-πολυφωνία (iso-polyphony). Μπορείτε να συμβουλευτείτε πηγές της Unesco.
3. Επιλέξτε ένα πολυφωνικό μουσικό έργο της έντεχνης δυτικής μουσικής της εποχής του Μπαρόκ (π.χ. του Johann Sebastian Bach). Ποιες διαφορές εντοπίζετε σε σχέση με την παραδοσιακή πολυφωνική μουσική της Αλβανίας; Σε ποια περίπτωση θεωρείτε ότι ταιριάζει το κάθε είδος; Τεκμηριώστε την άποψή σας.

ΡΥΘΜΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΩΔΙΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

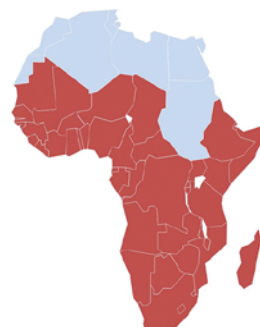
- εκτελέσουμε παραδοσιακά τραγούδια φωνητικά και οργανικά,
- αυτοσχεδιάσουμε ρυθμικά και μελωδικά,
- διακρίνουμε τα σημαντικότερα μουσικά όργανα της Υποσαχάριας Αφρικής,
- εντοπίσουμε τα χαρακτηριστικά της στη σύγχρονη μουσική.

Λέξεις κλειδιά: αυτοσχεδιασμός, οστινάτο, συγκοπή, δημοφιλής μουσική, Pan Africa Orchestra

Προσεγγίζοντας τη μουσική της Υποσαχάριας Αφρικής

Η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής περιλαμβάνει μικρότερα και μεγαλύτερα κράτη, στο καθένα από τα οποία μιλιούνται διαφορετικές γλώσσες και διάλεκτοι. Άρρηκτα συνδεδεμένη με την καθημερινότητα και τον κύκλο της ζωής, όπως η γέννηση, η ενηλικίωση, ο γάμος, ο θάνατος κ.ά.) η μουσική και ο χορός συνοδεύουν κάθε στιγμή. Ο **αυτοσχεδιασμός** (φωνητικός και οργανικός), η **πολυρρυθμία**, η **ερώτηση-απάντηση** (αντιφωνία), το **οστινάτο**, **φωνητικοί αυτοσχεδιασμοί**, η **συγκοπή** και ο **αντιχρονισμός**, και η **κίνηση / χορός** κατά τη διάρκεια του τραγουδιού αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της.

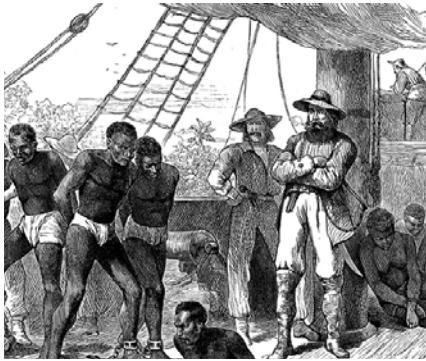

Στις μελωδίες, στα μουσικά όργανα και στα μουσικά σύνολα, όπως αυτά οργανώνονται, διακρίνουμε τις έντονες επιδράσεις της μουσικής των Ευρωπαίων αποικιοκρατών και των ιεραποστόλων, και, από το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, της μουσικής βιομηχανίας, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης.

African Drums

Η επίδραση των χαρακτηριστικών αυτών ξεκίνησε σταδιακά από τον 17ο αιώνα με τα σκλαβοπάζαρα και τη βίαιη μεταφορά αυτόχθονων κατοίκων της Αφρικής στην Αμερική, ως εργατικό δυναμικό το οποίο εργαζόταν υπό άθλιες συνθήκες. Η μουσική της Υποσαχάριας Αφρικής έχει επηρεάσει ιδιαίτερα είδη μουσικής που εμφανίστηκαν αργότερα στην Κεντρική και Βόρεια Αμερική, όπως η Jazz και το Rock 'n' Roll.

Μεταφορά σκλάβων

Pan African Orchestra

Η **Pan African Orchestra** ιδρύθηκε το 1988 στη Γκάνα από τον μαέστρο **Nana Danso Abiam**. Αποτελείται από 28 περίπου οργανοπαίχτες από διαφορετικά κράτη και εθνοτικές ομάδες της Αφρικής. Στόχος είναι η επιστροφή στις γηγενείς παραδόσεις και την παραδοσιακή μουσική της Αφρικής πριν την αποικιοκρατία και τις μουσικές επιδράσεις της. Ο Abiam, εμπνεόμενος από τα μουσικά χαρακτηριστικά και τις πρακτικές των ιθαγενών, συνθέτει και διασκευάζει το μεγαλύτερο μέρος της μουσικής που παίζει η ορχήστρα.

Μουσικά όργανα της Υποσαχάριας Αφρικής

Στην Υποσαχάρια Αφρική συναντούμε όλα τα είδη των μουσικών οργάνων. Η μεγαλύτερη ποικιλία εστιάζεται στα ιδιόφωνα και μεμβρανόφωνα όργανα.

Aa

Τα παραδοσιακά μουσικά όργανα της Υποσαχάριας Αφρικής

Kora

Gonje

Djembe

Kalimba

Balafon

Atentenben

Talking drum

Gyilli

Kazoo

Thula Baba

Παραδοσιακό νανούρισμα των Ζουλού (Ν. Αφρική)

Thul - la thul' thu - la ba - ba thu - la sa__ na Thul' u -
 Τού - λα τουλ τού - λα μπά - μπα τού - λα σά__ να Τούλ' ου -

3
 1. 2.
 bab' u - zo fi - ka e - ku - se__ ni Thul - la se__ ni
 μπάμπ' ού - ζο φί - κα έ - κου - σε__ νι Τού - λα σε__ νι

Παρτιτούρα του παραδοσιακού νανουρίσματος «Thula Baba»

Γνωρίζετε άλλα νανουρίσματα; Ρωτήστε πρόσωπα του περιβάλλοντός σας ποιο ήταν το αγαπημένο σας τραγούδι για να κοιμηθείτε όταν ήσασταν μωρά.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε βιντεοσκοπήσεις με την Pan African Orchestra. Εντοπίστε τα μουσικά όργανα και τα χαρακτηριστικά της μουσικής (αυτοσχεδιασμός, αντιφωνία κ.ά.).
2. Αναζητήστε το πολυβραβευμένο μουσικό συγκρότημα **Tinariwen** από το Μάλι, που συνδυάζει σύγχρονα με παραδοσιακά ακούσματα. Ακούστε το τραγούδι «Tenere Taqqim Tossam». Ποια χαρακτηριστικά παραδοσιακής μουσικής αναγνωρίζετε; Γνωρίζετε άλλα μουσικά συγκροτήματα που ενσωματώνουν χαρακτηριστικά της ελληνικής ή άλλης παραδοσιακής μουσικής;
3. Αναζητήστε πληροφορίες για τα μουσικά συγκροτήματα της rock μουσικής του Μάλι. Εντοπίζετε κοινά χαρακτηριστικά με τα αντίστοιχα συγκροτήματα της αρεσκείας σας;
4. Το 2010 πραγματοποιήθηκε το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου στη Νότια Αφρική. Το επίσημο τραγούδι της διοργάνωσης ήταν το «Waka Waka» που ερμήνευσε η **Shakira**. Εντοπίστε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο «Waka Waka» και το «Zamina mina» (1986) από το συγκρότημα **Zangalewa** (Golden Sounds) του Καμερούν.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΧΘΟΝΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΩΚΕΑΝΙΑΣ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

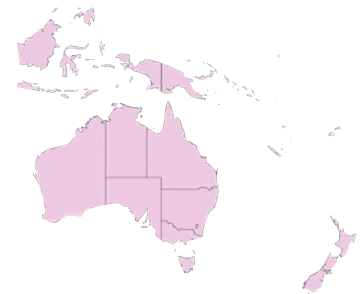
- εξερευνήσουμε τον μουσικό πολιτισμικό των αυτόχθονων κατοίκων της Ωκεανίας,
- εκτελέσουμε ένα τραγούδι της φυλής Μαορί,
- εξετάσουμε τον ρόλο των songlines,
- αντιληφθούμε την προσπάθεια αναβίωσης των γλωσσών των πρώτων κατοίκων της Ωκεανίας.

Λέξεις κλειδιά: αυτόχθονες κάτοικοι της Ωκεανίας, songlines, didgeridoo, φωνητικοί πειραματισμοί, αυτοσχεδιασμός

Προσεγγίζοντας τη μουσική της Ωκεανίας

Στην Ωκεανία, εκτός από τους απογόνους των ευρωπαϊών αποίκων, κατοικούν και απόγονοι των πρώτων κατοίκων της Αυστραλίας –δηλ. οι κάτοικοι της ηπειρωτικής Αυστραλίας και πολλών νησιών (οι Αβορίγινες), και οι κάτοικοι των Νήσων Τόρες Στρέιτ (βόρεια της Αυστραλίας και νότια της Νέας Γουινέας), και της Νέας Ζηλανδίας, οι Μαορί. Η παράδοσή τους είναι προφορική και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά.

Το 2008 η επίσημη κυβέρνηση της Αυστραλίας ζήτησε «συγγνώμη» για τις διακρίσεις και την μη ένταξή τους στην κοινωνία. Η πράξη αυτή τοποθέτησε στο προσκήνιο τη μουσική, την ιστορία, τις τέχνες και την κουλτούρα τους. Τα πολιτισμικά αυτά στοιχεία αποτυπώνονται και σε επίσημες εκδηλώσεις διεθνούς εμβέλειας, όπως η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, το 2000 στο Σίδνεϋ. Το εκπαιδευτικό σύστημα επιτρέπει πλέον την ένταξη των αυτόχθονων παιδιών στα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί προσαρμόζουν το αναλυτικό τους πρόγραμμα ώστε να εμπλουτίσουν τα μαθήματά τους με τη μουσική αυτή.

Αβορίγινας
στα Νησιά Τόρες Στρέιτ

Πληροφορίες για το μουσικό
όργανο Didgeridoo

Μουσικά όργανα της Ωκεανίας

Το **yidaki** (γίντακι) ή **didgeridoo** (ντιντζεριντού) είναι ένα αερόφωνο μουσικό όργανο των Αβορίγιων από ξύλο. Η εκτέλεσή του βασίζεται στην κυκλική αναπνοή και στην κίνηση των χειλιών και της γλώσσας. Yidaki σημαίνει φωνή και η ονομασία didgeridoo προέκυψε ως ηχητική λέξη, για να περιγράψει τον ήχο του.

Διάφοροι τύποι didgeridoo

Ο **Elwyn Henaway** παρουσιάζει στο Φεστιβάλ «Home away» του Εθνικού Θεάτρου της Σκωτίας το αερόφωνο μουσικό όργανο yiggy yiggy (γίγκι γίγκι), το οποίο χρησιμοποιείται σε τελετουργίες και παραδοσιακά θεωρείται ότι συνδέει τους ανθρώπους με τον κόσμο των πνευμάτων. Με το όργανο αυτό μιμείται ήχους της φύσης της περιοχής που ζει.

Αναζητήστε το βίντεο με τίτλο *Sharing a story through Aboriginal Australian Songline*. Παρακολουθήστε τα πρώτα λεπτά του βίντεο. Υποθέστε ότι βρίσκετε μπροστά σας κάποιον πρόσωπο που δεν γνωρίζει τα αερόφωνα μουσικά όργανα που χρησιμοποιείτε στην τάξη. Επιλέξτε ένα και παρουσιάστε το.

Hoea Ra

Τραγούδι των Μαορί (Διασκευή Hemi Piripat)

Hae re mai e hi ne ma Me nga Tao - nga O te wa
 Χάε ρε μάλι ε χί νε μά Μέ νγκα Τάο - νγκα Ο τε ουά

9

 He Reo Ka ra nga i Ka - toa Haere mai Ki _____ au _____
 Χε Ρεό Κα ρα νγκα ι Κα - τόα Χάερε μάλι Κι _____ α _____

17

 Hoea _____ ra te wa ka nei Hoea _____ Hoea _____ Ki te pai
 Χόεα _____ ρά τε ουά κα νεί Χόεα _____ Χόεα _____ Κί τε πάι

25

 Ma te poi e ka - ra - whiu E rahui i _____ te pai _____
 Μά τε πόι ε κά - ρα - γιού Ε ραουί ι _____ τε πάι _____

Τραγουδήστε και αναγνωρίστε τα ρυθμικά σχήματα που επαναλαμβάνονται, τις φράσεις του και τη μορφή του τραγουδιού.

- Ενορχηστρώστε το τραγούδι.
- Μπορείτε να το εκτελέσετε φωνητικά, στη φλογέρα ή στο μεταλλόφωνο, να το εμπλουτίσετε με κρουστά ή με όποιον άλλον τρόπο θέλετε.
- Ηχογραφήστε την εκτέλεσή σας και αξιολογήστε την. Πραγματοποιήστε τις απαραίτητες βελτιώσεις κατά την κρίση σας και απολαύστε την εκτέλεση του τραγουδιού.

Παρτιτούρα του παραδοσιακού τραγουδιού «Hoea Ra»

Τα τραγούδια της διαδρομής (Songlines)

Η επαφή των Αβορίγινων με το μέρος που κατοικούν είναι ιδιαίτερα στενή. Σέβονται τη γη που τους προσφέρει την τροφή και τη θεωρούν ιερή. Όταν διαπιστώσουν ότι δεν μπορεί να τους προσφέρει άλλη τροφή, δεν την καταστρέφουν. Αντίθετα, αποφασίζουν να μετακινηθούν σε άλλο μέρος ώστε να αφήσουν τη γη να αναγεννηθεί. Φεύγοντας, όλη η ομάδα συνθέτει μαζί ένα τραγούδι που ευχαριστεί και υμνεί τη γη για όσα τους πρόσφερε και το προσαρμόζουν με όσα βλέπουν γύρω τους μέχρι να φτάσουν στην περιοχή που θα εγκατασταθούν. Η βιωσιμότητα της φύσης θεωρούνταν πολύ πιο σημαντική από την επιβίωση των ίδιων, ειδικά για τις επόμενες γενιές. Υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι έρχονται και φεύγουν, ενώ η φύση είναι πάντοτε εκεί.

Το 2022, στην Εθνική Πινακοθήκη της Μαλαισίας πραγματοποιήθηκε έκθεση επαυξημένης πραγματικότητας (augmented reality) με τίτλο: «Περπατώντας τη διαδρομή του τραγουδιού» («Walking through a songline»), όπου οι επισκέπτες ζούσαν ενεργά τη διαδρομή αυτή.

Αναζητήστε το βίντεο με τίτλο «Walking through a songline» (προτεινόμενο κανάλι: Museums of History NSW). Θα σας ενδιέφερε να επισκεφτείτε την έκθεση; Ταιριάζει η μουσική που έχει επιλεχθεί με το περιεχόμενο της έκθεσης;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Η επίσημη απολογία της κυβέρνησης της Αυστραλίας προς τους αυτόχθονες κατοίκους καλύφθηκε τηλεοπτικά και κοινοποιήθηκε σε όλο τον κόσμο. Μπορείτε να αναζητήσετε στο διαδίκτυο τα αποσπάσματα στους σταθμούς **ABC Australia** και **ABC News**. Στη συνέχεια απαντήστε στα παρακάτω ερωτήματα: Για ποιο λόγο θεωρείτε πως η κυβέρνηση απολογήθηκε; Ποιους εκπροσωπεί εκ μέρους των οποίων απολογείται; Τι επιδιώκει με αυτή την κίνηση;
2. Αναζητήστε στο διαδίκτυο την τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων στο Sydney το 2000. Εστιάστε στον τρόπο ένταξης των πολιτισμικών αυτών στοιχείων στην τελετή.
3. Δείτε το βίντεο *Sharing a story through Aboriginal Australian Songline*. Επιλέξτε ήχους από το περιβάλλον σου και προσπαθήστε να τους μιμηθείτε με ένα πνευστό μουσικό όργανο (καζού, φλογέρα, οκαρίνα κ.ά.), με αντικείμενα γύρω σας ή με όποιον άλλον τρόπο σκεφτείτε. Γίνεται κατανοητή η σύνδεση φυσικού ήχου με εκείνον που μιμείται το όργανο στην υπόλοιπη τάξη;

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΙ ΗΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΙΝΔΟΝΗΣΙΑΣ, ΤΗΣ ΜΑΛΑΙΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΙΝΩΝ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- διερευνήσουμε την ορχήστρα Gamelan και τη μουσική της Ινδονησίας,
- τραγουδήσουμε ένα παραδοσιακό τραγούδι της Μαλαισίας,
- γνωρίσουμε καλλιτέχνες της pop μουσικής των Φιλιππίνων.

Λέξεις κλειδιά: *Gamelan, gong, ξυλόφωνο, παραδοσιακή μουσική, δημοφιλής μουσική, οστινάτο, ταυτότητα καλλιτέχνη της δημοφιλούς μουσικής*

Η ορχήστρα Gamelan

Η ονομασία **Gamelan** αναφέρεται στην παραδοσιακή ινδονησιακή ορχήστρα που αποτελείται από κρουστά και συχνά εμπλουτίζεται και με άλλα μουσικά όργανα. Αποτελείται κυρίως από περίτεχνα κρουστά όργανα, τα περισσότερα κατασκευασμένα από σφυρήλατο μέταλλο. Το σύνολο περιλαμβάνει συνήθως **ξυλόφωνα, gong, τύμπανα, κύμβαλα, έγχορδα** όργανα και **φλάουτα** από μπαμπού. Η μουσική της ορχήστρας Gamelan ακολουθεί ακριβείς κανόνες και τεχνικές σχετικά με τον συντονισμό, τη διάταξη, τα ρυθμικά και μετρικά μοτίβα και την ερμηνεία. Για παράδειγμα, η

μελωδία παίζεται ταυτόχρονα από μια ομάδα οργάνων και πολλά όργανα μπορούν να παίζουν αλληλοσυνδεόμενα μέρη για να σχηματίσουν έναν ενιαίο ρυθμό. Στην ορχήστρα μπορούν να συμμετέχουν άνδρες, γυναίκες και παιδιά όλων των ηλικιών.

Η μουσική της ορχήστρας Gamelan συνήθως συνοδεύει τις θρησκευτικές τελετές, το παραδοσιακό θέατρο και συμμετέχει σε φεστιβάλ και συναυλίες. Θεωρείται ότι συνδέει τον άνθρωπο με το σύμπαν, για αυτό αξιοποιείται και στη μουσικοθεραπεία. Έχει εμπνεύσει και συνθέτες της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής, όπως τον **Carl Orff**, τον **Claude Debussy** και τον **Maurice Ravel**.

Η ορχήστρα Gamelan είναι αναπόσπαστο μέρος της ινδονησιακής ταυτότητας που χρονολογείται από αιώνες και αποτελεί σημαντική πηγή εθνικής υπερηφάνειας. Η μουσική της Gamelan συνεχίζει να περνάει από γενιά σε γενιά μέσω της άτυπης και επίσημης εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των σχολικών και μετασχολικών δραστηριοτήτων. Από το 2021 περιέχεται στη λίστα για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της UNESCO.

Όργανα μιας Gamelan

Chan Mali Chan

Τραγουδήστε το τραγούδι «Chan Mali Chan» και εκτελέστε τη μελωδία σε φλογέρα, μεταλλόφωνο ή άλλο μελωδικό όργανο.

Ποια μορφή έχει; Υπάρχουν ρυθμικά μοτίβα που επαναλαμβάνονται; Στη συνέχεια, δημιουργήστε μία γραφική παρτιτούρα, ώστε η μελωδία του να γίνει κατανοητή χωρίς τη χρήση της δυτικοευρωπαϊκής σημειογραφίας.

Παραδοσιακό τραγούδι της Μαλαισίας

Di ma - na di - a an - ak kam - bing sa - ya A -
 Ντί μα - νά ντι - ά αν - άκ καμ - μπίνγκ σα - γιά Α -
 Di man - na di - a bu - ah ha - ti sa - ya Bu -
 Ντί μα - νά ντι - ά μπου - ά χα - τί σα - γιά Μπου -

3
 nak kam - bing sa - ya yang ma - kan da - un ta - ias
 νάκ καμ - μπίνγκ σα - γιά γιάγγ μα - κάν ντα - ούν τα - ιάς
 ah ha - ti sa - ya ba - gai te - lur di - ku - ras
 ά χα - τί σα - γιά μπά - γκái τέ - λουρ ντί - κου - πιάς

5
 Chan ma - li chan chan ma - li chan
 Τσαν μά - λι τσάν τσάν μά - λι τσάν

7
 Chan ma - li chan ke - ti - rung pa - yung
 Τσαν μά - λι τσάν κέ - τι - πουνγκ πα - γιάγγ

Ενορχηστρώστε τη μελωδία με μουσικά όργανα που έχετε διαθέσιμα ή με ηχηρές κινήσεις στο σώμα. Διαφοροποιήστε την ενορχήστρωση ανάλογα με τη δομή του τραγουδιού.

Παρτιτούρα του παραδοσιακού τραγουδιού «Chan Mali Chan»

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Σε βίντεο του Πανεπιστημίου του Los Angeles (UCLA) (βλ. ιστοσελίδα της φοιτητικής εφημερίδας Daily Bruin) παρουσιάζεται σύντομα ο τρόπος εκτέλεσης των οργάνων της ορχήστρας Gamelan και εκτενέστερα σε βίντεο της Εθνικής Πινακοθήκης της Σιγκαπούρης (προτεινόμενο κανάλι: National Gallery Singapore). Συγκεντρώστε επιπλέον πληροφορίες και ηχητικό υλικό για ένα μουσικό όργανο της ορχήστρας Gamelan της αρεσκείας σας.
2. Η ορχήστρα Gamelan αναβιώνει ακόμα και σήμερα από τις νεότερες γενιές. Αναζητήστε το σχετικό βίντεο από το Πανεπιστήμιο του Λονδίνου (προτεινόμενο κανάλι: Music at city). Γνωρίζετε αντίστοιχα μουσικά σύνολα ελληνικής παραδοσιακής μουσικής;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Abraham, G. (1988). *The Concise Oxford History of music*. Oxford University Press.
- Ammer, Ch. (1995). *The HarperCollins Dictionary of Music*. Harpercollins.
- Anderson, W. D. (1994). *Music and Musicians in Ancient Greece*. Cornell University Press.
- Ανωγειανάκης, Φ. (1991). *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*. Μέλισσα.
- Baud-Bovy, S. (1994). *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.
- Campbell, M., Greated C. A. & Myers, A. (2004). *Musical Instruments: History, Technology and Performance of Instruments of Western Music*. Oxford University Press.
- Downs, Ph. G. (1992). *Classical Music: The Era of Haydn, Mozart, and Beethoven*. Cambridge University Press.
- Δραγούμης, Μ. (2003). *Η παραδοσιακή μας μουσική*. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Encyclopedia Britannica (2024). <https://www.britannica.com/>
- Fubini, E., Freis, W, Gasbarrone. L. & Leone, M. L. (1994). *Music and Culture in Eighteenth-Century Europe: A Source Book*. University of Chicago Press.
- Greenberg, Y. (2022). *How Sonata Forms: A Bottom-Up Approach to Musical Form*. Oxford University Press.
- Grove music online (2024). <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic>
- Ηepokoski, J. (2021). *A Sonata Theory Handbook*. Oxford University Press.
- Ηepokoski, J. & Darcy, W. (2006). *Elements of sonata theory: norms, types, and deformations in the late eighteenth-century sonata*. Oxford University Press.
- Θαλασσινός Παντελής (2024). <https://www.pantelisthalassinos.gr/>
- Irving, D. R. & Rehdig, A. (Eds.) (2023). *A Cultural History of Western Music in the Age of Enlightenment*. Bloomsbury Publishing.
- Keefe, S. P. (Ed.)(2009). *The Cambridge history of eighteenth-century music*. Cambridge University Press.
- Kennedy, M. (1989). *Λεξικό μουσικής της Οξφόρδης*. Γιαλλέλη.
- Kramer, L. 1990. *Music as Cultural Practice, 1800-1900*. University of California Press.
- Larkin, C. (2011). *The encyclopedia of popular music*. Omnibus Press.
- Machlis, J. (1996). *Η απόλαυση της μουσικής*. Fagotto.
- Michels, U. (1985). *Ατλας της μουσικής, τ.Ι*. Φίλιππος Νάκας.
- Michels, U. (1985). *Ατλας της μουσικής, τ.ΙΙ*. Φίλιππος Νάκας.
- Μιχαηλίδης, Σ. (1989). *Εγκυκλοπαίδεια της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Moore, A. F. (Ed.). (2003). *Analyzing popular music*. Cambridge University Press.
- Pestelli, G. (1984). *The age of Mozart and Beethoven*. Cambridge University Press.
- Ρωμανού, Κ. (2006). *Έντεχνη Ελληνική Μουσική στους Νεότερους Χρόνους*. Κουλτούρα.
- Ρωμανού, Κ. (2000). *Ιστορία της Έντεχνης Νεοελληνικής Μουσικής*. Κουλτούρα.
- Σαββίδης, Α. (2008). *Μεγάλοι Μάεστροι. Βιογραφικό Λεξικό*. Πατάκης.
- Shuker, R. (2013). *Understanding popular music*. Routledge.
- Σκιαδαρέσης, Σ. (1999). *Τροβαδούροι. Προβγγιανοί τραγουδιστές του Μεσαίωνα*. Γαβριηλίδης.
- Slonimsky, N. & Kassel, R. (Eds.) (1998). *Webster's New World Dictionary of Music*. Wiley Publishing, Inc.
- Στάθης, Γρ. (1994). *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας*. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας.
- Στάθης, Γρ. (2015). *Ερωταποκρίσεις και ακριβολογήματα της Ψαλτικής Τέχνης*. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας.
- Στάθης, Γρ. (2016). *Τα πρωτόγραφα της εξηγήσεως εις την Νέαν Μέθοδον σημειογραφίας*. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας.
- Temperley, D. (2018). *The musical language of rock*. Oxford University Press.
- Τσέτσος, Μ. (2013). *Νεοελληνική Μουσική. Δοκίμια ιδεολογικής και θεσμικής κριτικής*. Παπαγεωργίου Νάκας.
- Χρυσάνθος, (1832). *Θεωρητικόν Μέγα της μουσικής*. Κουλτούρα.
- West, M. L. (1999). *Αρχαία Ελληνική Μουσική*. Παπαδήμα.
- Zaslaw, N. (1989). *Music and Society in the Classical Era*. In: N. Zaslaw, (Ed.) *The Classical Era*. Man & Music. Palgrave Macmillan.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Όλες οι εικόνες είναι ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων και αντλήθηκαν από ανοιχτούς εκπαιδευτικούς πόρους (OER). Ειδικότερα, αξιοποιήθηκαν εικόνες που ανήκουν στο δημόσιο τομέα (public domain) ή έχουν παραχωρηθεί ελεύθερα από καλλιτέχνες για εκπαιδευτικούς σκοπούς, καθώς και από τους πόρους Wikimedia Commons (<https://commons.wikimedia.org>), Pixabay (<https://pixabay.com>) και Freepik (<https://www.freepik.com>), οι οποίοι διαβέτουν το περιεχόμενό τους υπό άδειες Creative Commons (CC).

Σχετικά με τις παρτιτούρες, η πλειονότητα των μουσικών κειμένων δημιουργήθηκε από τα μέλη της συγγραφικής ομάδας, με πλήρη συμμόρφωση προς τη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων, όπως αυτή ορίζεται από τον Νόμο 2121/1993 στην Ελλάδα και τις σχετικές ευρωπαϊκές ρυθμίσεις. Επιπλέον, συγκεκριμένα αποσπάσματα ενσωματώθηκαν από τον ανοιχτό πόρο International Music Score Library Project (IMSLP, <https://imslp.org>), ο οποίος διαθέτει μουσικά έργα σε δημόσια χρήση (public domain).

